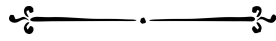
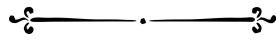

IV
BURBONOWIE

- 364 Henryk IV
- 385 Ludwik XIII
- 401 Ludwik XIV
- 420 Ludwik XV
- 445 Ludwik XVI
- 449 Ludwik XVII

HENRYK IV

1589-1610

Ojciec: ANTONI DE BOURBON (ANTONI I NAWARSKI)

Był starszym synem Karola IV de Bourbon, księcia Vendôme (→ aneks II). Urodził się 22 kwietnia 1518 w zamku La Fère. Zgon ojca 25 marca 1537 uczynił go księciem Vendôme oraz pierwszym księciem krwi, zaś po śmierci matki 14 września 1550 odziedziczył księstwo Beaumont. 25 maja 1555 został *de iure uxoris* królem Nawarry, współksięciem Andory, hrabią Foix, Bigorre, Armagnac i Périgord, wicehrabią Bearnu i Limoges oraz panem Albret; koronacja Antoniego i jego małżonki miała miejsce 18 sierpnia 1555 w katedrze w Pau. Z ramienia króla Francji pełnił urząd gubernatora Pikardii oraz Gujenny, a po śmierci Franciszka II w grudniu 1560 został wyznaczony generalnym porucznikiem królestwa na czas nieletniości Karola IX. Odniósł śmiertelną ranę 13 listopada 1562 podczas oblężenia Rouen w toku pierwszej wojny religijnej, zmarł 17 listopada w Les Andelys i spoczął u boku przodków w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme.

20 października 1548 w Moulins-lès-Tours pojął za żonę infantkę nawarską JOANNĘ (↓), z którą miał kilkoro dzieci. Dochował się on także dwóch dzieci z LUDWIKĄ DE LA BÉRAUDIÈRE zwaną PIĘKNĄ ROUHET (ur. 1530, zm. po 1586), córką Ludwika de La Béraudière, pana Rouhet, damą dworu Katarzyny Medycejskiej (↓ poniżej jego legalnych dzieci).

Matka: JOANNA D'ALBRET (JOANNA III NAWARSKA)

Była ona córką Henryka II, króla Nawarry, współksięcia Andory, hrabiego Foix, Bigorre, Armagnac i Périgord, wicehrabiego Bearnu i Limoges oraz pana Albret, i poślubionej mu Małgorzaty d'Angoulême (← rozdział III, biogr. Franciszka I). Uro-

działa się 7 stycznia lub 16 listopada 1528 na zamku w Pau. Jej pierwszym mężem był poślubiony 14 czerwca 1541 WILHELM III BOGATY, książę Kliwii, Juliaku i Bergu od 1539 (ur. Düsseldorf 28.07.1516, zm. tamże 5.01.1592), syn Jana III, księcia Kliwii, Juliaku i Bergu, potomka dynastii Marck (Mark), i jego żony Marii, córki Wilhelma VIII, księcia Juliaku i Bergu; związek ten nie został skonsumowany i na tej podstawie został unieważniony dnia 22 października 1545 przez papieża Pawła III. Po śmierci ojca 25 maja 1555 została pod imieniem JOANNY III królową Nawarry, współksiężną Andory, hrabiną Foix, Bigorre, Armagnac i Périgord, wicehrabiną Bearnu i Limoges oraz panią Albret; 18 sierpnia w katedrze w Pau odbyła się sakra jej i Antoniego. 25 grudnia 1560 publicznie przyjęła wyznanie kalwińskie, czyniąc je religią państwową w Nawarze. Zmarła na gruźlicę (szeroko rozpowszechniona, m.in. przez Dumasa ojca, wersja o otruciu Joanny z polecenia Katarzyny Medycejskiej nie znajduje potwierdzenia w źródłach) 9 czerwca 1572 w Paryżu i została pochowana u boku męża w Vendôme.

Rodzeństwo Henryka IV:

Rodzone (1–4):

BURBONOWIE, LINIA NAWARSKA (INFANCI NAWARSCY)

- 1 HENRYK. Urodził się 21 września 1551 i nosił tytuł księcia Beaumont. Zmarł 20 sierpnia 1553 na zamku La Flèche i spoczął w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme.
- 2 LUDWIK KAROL zwany DE MARLE, urodził się 19 lutego 1555 w zamku Gaillon w Normandii i był tytułowany hrabią La Marche. Zginął na skutek nieszczęśliwego wypadku, upuszczony z okna zamku przez piastunkę (w nawarskiej rodzinie królewskiej identyczny incydent miał miejsce kilka wieków wcześniej – w XIV w. w ten sam sposób stracił życie infant Tybald, brat Joanny, późniejszej małżonki króla Francji Filipa IV Pięknego), między wrześniem a listopadem 1557. Został pochowany w kościele Notre-Dame w Alençon.
- 3 MAGDALENA. Urodzona 11 (12) kwietnia 1556, zmarła 26 kwietnia 1556.
- 4 KATARZYNA. Urodziła się 7 lutego 1559 w Paryżu. Po wstąpieniu brata na tron Francji (1589) otrzymała tytuł MADAME, przysługujący z reguły królowej, delfinie oraz żonie Monsieur, i została kreowana księżną Albret, a także hrabiną Armagnac i Périgord. W przeciwieństwie do

Henryka IV pozostała przy wierze kalwińskiej. 30 lub 31 stycznia 1599 w Saint-Germain-en-Laye poślubiła HENRYKA LOTARYŃSKIEGO, markiza Pont-à-Mousson, od 1608 księcia Lotaryngii i Baru (HENRYK II DOBRY) (ur. Nancy 8.11.1563, zm. tamże 31.07.1624), syna Karola III Wielkiego, księcia Lotaryngii i Baru, markiza Pont-à-Mousson, potomka dynastii Vaudémont, i jego żony Klaudii Francuskiej (← rozdział III, biogr. Henryka II). Małżeństwo to pozostało bezdzietne. Podczas nieobecności brata w Nawarze sprawowała w jego imieniu rządy regencyjne. Zmarła na gruźlicę 13 lutego 1604 w pałacu książęcym w Nancy i została pochowana obok rodziców w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme. Owdowiały Lotaryńczyk w 1606 ożenił się z margrabianką mantuańską Małgorzatą, która urodziła mu dwie córki.

Nieślubne potomstwo Antoniego de Bourbon i Pięknej Rouhet:

- 1 KAROL DE BOURBON. Urodzony w 1554, był przeznaczony do stanu duchownego. W 1569 otrzymał biskupstwo Comminges (zrezygnował 1579), w 1590 został wybrany biskupem Lectoure (zrezygnował 1594), a 26 marca 1597 – arcybiskupem Rouen (KAROL III) i prymasem Normandii (konsekrowany 29.12.1597). W 1604 złożył również mitrę arcybiskupią i objął urząd opata w Marmoutier. Zmarł 15 czerwca 1610 w swoim opactwie i tam także znalazł spoczynek.
- 2 JAKOBINA D'ARTIGOLOUVE, żona N DE NAVAILLES.

✧

Zwany WIELKIM oraz, w nawiązaniu do legendarnej jurności, JARYM GALANTEM, na świat przyszedł 14 grudnia 1553 na zamku w Pau jako drugie z kolei dziecko Antoniego de Bourbon i Joanny d'Albret; zgodnie z wolą matki wychowywany był w wierze reformowanej (kalwinizmie). Od chwili narodzin nosił tytuł księcia Bearnu, od akcesji matki 25 maja 1555 dzierżył przysługujący następcom nawarskiego tronu tytuł księcia Viany, a śmierć ojca 17 listopada 1562 uczyniła go księciem Vendôme i Beaumont oraz pierwszym francuskim księciem krwi. 9 czerwca 1572 został po śmierci matki królem Nawarry (HENRYK III), współksięciem Andory, hrabią Foix, Bigorre, Armagnac i Périgord, wicehrabią Bearnu i Limoges oraz panem Albret. Od dnia św. Bartłomieja 1572 był więziony na królewskim dworze, gdzie wraz z bratem stryjecznym Kondeuszem zmuszony był dokonać konwersji na kato-

licyzm. W 1576 uciekł z dworu i powróciwszy do Nawarry ponownie przyjął kalwinizm; odtąd wraz z księciem Condé przewodził partii protestanckiej. Po śmierci Monsieur (← rozdział III, biogr. Henryka II) w dniu 10 czerwca 1584 został najbliższym po mieczu krewnym bezdzietnego króla Henryka III – przypuszczalnym następcą francuskiego tronu. Śmierci Walezjusza 2 sierpnia 1589 uczyniła go *de iure* królem Francji, lecz *de facto* został nim dopiero po konwersji na katolicyzm 25 lipca 1593. Koronacja Henryka IV odbyła się 27 lutego 1594 w katedrze Notre-Dame w Chartres (Saint-Denis i Paryż były zajęte przez wrogą Burbonowi Świętą Ligę), zaś koronatorem był biskup Chartres Mikołaj Thou. 22 marca tego roku uroczyście wjechał do stolicy, a w 1595 został oficjalnie uznany przez Stolicę Apostolską. Zdołał zakończyć wojny religijne, wstrząsające królestwem przez trzy dziesięciolecia (edykt nantejski z 13.04.1598), zawarł także korzystny pokój z największym zewnętrznym rywalem Francji, Hiszpanią (2.05.1598 w Vervins).

Został zamordowany przez Franciszka Ravaillaca 14 maja 1610 w swoim powozie na Rue de la Ferronnerie w Paryżu. Ciało króla spoczęło w bazylice opactwa benedyktynów w Saint-Denis, a jego serce i trzewia złożono w kolegium jezuickim w La Flèche.

Małżonki Henryka IV:

1. Poślubiona 18 sierpnia 1572 w paryskiej katedrze Notre-Dame (z racji na kalwińskie wyznanie Burbona, on sam pozostał podczas ceremonii na zewnątrz kościoła):

MAŁGORZATA FRANCUSKA

Była ona trzecią córką i siódmym z kolei dzieckiem króla Henryka II i Katarzyny Medycejskiej (← rozdział III). Urodziła się 14 maja 1553 na zamku w Saint-Germain-en-Laye. Po śmierci matki zimą 1589 podjęła starania o hrabstwo Owernii, które zmarła królowa zapisała swojemu wnukowi Karolowi de Valois (← rozdział III, biogr. Karola IX) – w maju 1606 przyznano jej formalnie Małgorzacie, otrzymała także tytuł księżnej Valois. Jej bezdzietny mariaż został unieważniony 10 listopada 1599 przez sąd biskupi i 17 grudnia przez papieża Klemensa VIII, pozostawiono jej jednak prawo posługiwania się tytułem królowej. Zmarła na kamicę 27

marca 1615 w swoim paryskim pałacu zwanym *hôtel de la reine Marguerite*. Spoczęła w Saint-Denis, a jej serce złożono w kościele augustianów na paryskim przedmieściu Saint-Germain.

2. Poślubiona *per procura* 16 października 1600 we Florencji i osobiście 17 grudnia tego roku w lyońskim kościele św. Jakuba:

MARIA MEDYCEJSKA (TOSKAŃSKA)

Jej rodzicami byli Franciszek I, wielki książę Toskanii oraz książę Sieny, potomek dynastii Medyceuszy (*de' Medici*), i jego pierwsza żona Joanna, arcyksiężniczka austriacka, córka Ferdynanda I, cesarza rzymsko-niemieckiego, króla Czech i Węgier. Urodziła się 26 kwietnia 1575 w pałacu Pitti we Florencji. Jej koronacja na królową Francji i Nawarry miała miejsce 12 maja 1610 w bazylice w Saint-Denis – z racji na skojarzenia z dokonany dwa dni później zabójstwem króla, sakra Marii okazała się ostatnią tego typu ceremonią w historii *ancien régime'u*: odtąd królowe Francji jedynie uczestniczyły w koronacji swoich mężów. 14 maja 1610 zgodnie z wolą zmarłego małżonka objęła regencję w imieniu nieletniego syna. 2 października 1614 Ludwik XIII osiągnął pełnoletniość i oficjalnie regencja dobiegła końca, lecz faktycznie Maria nadal sprawowała rządy i władzy pozbawił ją dopiero przewrót pałacowy dokonany przez młodego króla 24 kwietnia 1617; 3 maja tego roku Maria została zesłana do zamku Blois. Zbiegła stamtąd latem 1631, po czym opuściła Francję, jak się okazało na zawsze. Początkowo przebywała w Niderlandach, później na dworze najmłodszej córki w Anglii. W końcu ustalono, że osiadzie we Florencji – po drodze zatrzymała się w niemieckiej Kolonii, gdzie zmarła 3 lipca 1641 po krótkiej chorobie. Ciało i zabalsamowane serce królowej sprowadzono do Francji i pochowano odpowiednio: u boku męża w Saint-Denis oraz w kolegium jezuickim w La Flèche.

Dzieci Henryka IV:

Potomstwo z drugiego małżeństwa (1–6):

1 LUDWIK XIII (→ s. 385).

2 ELŻBIETA (IZABELA). Urodziła się 22 listopada 1602 w pałacu w Fontainebleau. Jako najstarszej córce francuskiego króla, do

chwili zamążpójścia przysługiwał jej tytuł MADAME. 18 października 1615 w kościele w Bordeaux miał miejsce jej ślub *per procura*, a 25 listopada osobisty z infantem hiszpańskim i portugalskim FILIPEM, księciem Asturii, Viany i Gerony, od 1621 królem Hiszpanii FILIPEM IV (w Kastylii Filip IV, w Aragonii III), Neapolu, Sycylii i Sardynii, władcą Niderlandów, księciem Mediolanu, królem Portugalii i Algarve (jako FILIP III, zdetro nizowany 1640) (ur. Valladolid 8.04.1605, zm. Madryt 17.09.1665), synem Filipa III Pobożnego, króla Hiszpanii (Filip III w Kastylii i II w Aragonii) etc., potomka hiszpańskiej gałęzi dynastii Habsburgów, oraz jego żony Marii Małgorzaty, córki Karola II, arcyksięcia austriackiego, księcia Styrii, Karyntii i Krainy z austriackiej linii tejże dynastii. Z ich związku przyszły na świat liczne dzieci, m.in. Maria Teresa, przyszła małżonka Ludwika XIV. Ostatni poród królowa przypłaciła życiem, zmarła 6 października 1644 w królewskim alkazarze w Madrycie. Została pochowana w panteonie królów w bazylice św. Wawrzyńca (San Lorenzo el Real) w obrębie zespołu pałacowo-klasztornego Eskurial pod Madrytem; ciekawostką jest, że do XX w. była jedyną hiszpańską królową małżonką, która – nie będąc matką króla – spoczęła w panteonie królów, nie zaś infantów. Owdowiały Filip IV ożenił się ze swoją siostrzenicą, arcyksiężniczką austriacką Marią Anną, która urodziła mu dalsze dzieci.

- 3 KRYSTYNA MARIA. Urodziła się 10 lutego 1606 w pałacu w Fontainebleau. Na dworze francuskim zwano ją MAŁĄ (PETIT) MADAME, po ślubie starszej siostry w 1615 przyjęła tytuł MADAME, a po własnym zamążpójściu posługiwała się tytułem MADAME ROYALE. 10 lutego 1619 w kaplicy paryskiego Luwru wyszła za mąż za WIKTORA AMADEUSZA I, księcia Sabaudii i Piemontu, margrabiego (markiza) Saluzzo, hrabiego Aosta, Moriana, Nizy i Asti, tytularnego króla Cypru i Jerozolimy od 1630 (ur. Turyn 8.05.1587, zm. Vercelli 7.10.1637), syna Karola Emanuela I, księcia Sabaudii i Piemontu, margrabiego (markiza) Saluzzo, hrabiego Aosta, Moriana, Nizy i Asti oraz tytularnego króla Cypru i Jerozolimy (jedyne go syna Małgorzaty Francuskiej ← rozdział III, biogr. Franciszka I), oraz poślubionej mu infantki

hiszpańskiej i portugalskiej Katarzyny Michaliny, córki króla Filipa II. Mariaż ten zaowocował kilkorgiem dzieci; syn Karol Emanuel II ożenił się z Franciszką Magdaleną Orleańską, *Mademoiselle de Valois* (↓); zaś córka Adelajda Henryka została wydana za Ferdynanda Marię, elektora bawarskiego, z którym miała liczne potomstwo, w tym Marię Annę Bawarską, żonę Wielkiego Delfina (→ biogr. Ludwika XIV). Od śmierci męża Krystyna sprawowała regencję w Sabaudii w imieniu nieletnich synów (formalnie do 1648, faktycznie dożywotnio). Zmarła 27 grudnia 1663 w swojej rezydencji Palazzo Madama w Turynie i spoczęła w bazylice pw. św. Andrzeja w Turynie.

- 4 MONSIEUR D'ORLÉANS. Zwany jest niekiedy MIKOŁAJEM, MIKOŁAJEM HENRYKIEM oraz MIKOŁAJEM LUDWIKIEM, podczas gdy urodzony 13 kwietnia 1607 w pałacu w Fontainebleau drugi syn Henryka IV nie otrzymał imienia, a jedynie tytuł księcia Orleanu. Od śmierci ojca 14 maja 1610 był następcą tronów Francji i Nawarry, a jako młodszemu bratu króla przysługiwała mu godność MONSIEUR. Chorowity i fizycznie upośledzony, cierpiący zapewne na wodogłowie, zmarł 17 listopada 1611 na zamku w Saint-Germain-en-Laye na „letargiczną gorączkę”. Jego ciało złożono w Saint-Denis, serce u paryskich celestynów, a trzewia w kościele w Saint-Germain-en-Laye.
- 5 G A S T O N JAN BAPTYSTA. Na świat przyszedł 25 kwietnia 1608 w pałacu w Fontainebleau i od urodzenia był tytułowany księciem Andegawenii. Po śmierci starszego brata w 1617 został następcą tronu Francji i Nawarry, przejął także tytuł MONSIEUR. W kwietniu 1619 otrzymał hrabstwa Limours i Montlehéry, w lipcu 1626 został kreowany księciem Orleanu i hrabią Blois; jednocześnie przekazał Andegawenię Koronie. Od dnia 6 sierpnia 1626 do 4 czerwca 1627 nosił *de iure uxoris* rozliczne tytuły pierwszej małżonki (↓). W marcu 1628 uzyskał seniorię Montargis, a w styczniu 1630 został kreowany księciem Valois. Pozycję następcy tronu utracił w chwili narodzin bratanka, przyszłego Ludwika XIV (1638), natomiast od narodzin młodszego bratanka w 1640 tytułowano go WIELKIM MONSIEUR (GRAND MONSIEUR). W maju 1643 umierający brat mianował go

dożywotnim generalnym porucznikiem królestwa oraz szefem rady państwa pod zwierzchnictwem regentki, królowej Anny Austriackiej, co zatwierdził paryski parlament 18 maja. Niemniej po śmierci Ludwika XIII (14.05.1643) ster rządów przejęła Anna wraz z kardynałem Mazarinem, odsuwając Gastona od władzy. W zamian otrzymał on (1643) gubernatorstwo Langwedocji, w 1645 został baronem Amboise, a w 1646 księciem Alençon i Chartres. Dowodził wojskami królewskimi pod La Rochelle (1628) oraz podczas walk z Hiszpanami w Pikardii (1636) i we Flandrii (1644). W trakcie Frondy (1648–53) poparł zbuntowanych książąt, za co w 1652 został zesłany do swoich dóbr. Zmarł 2 lutego 1660 na zamku w Blois. Spoczął w królewskiej nekropolii w Saint-Denis, jego serce złożono w kościele jezuitów w Blois, a trzewia w kościele pw. Zbawiciela tamże.

Małżonki Gastona Francuskiego, księcia Orleanu:

1. Poślubiona 6 sierpnia 1626 w katedrze w Nantes:

MARIA DE BOURBON, jedyne dziecko Henryka de Bourbon, księcia Montpensier z bocznej linii rodu (→ aneks II). Urodziła się ona 15 października 1605 w zamku Gaillon-en-Normandie i po śmierci ojca w lutym 1608 została księżną Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld i Saint-Fergau, suwerenną księżną Dombes, delfiną Owernii, markizą Mézières-en-Brenne, hrabiną Mortain, Bar-sur-Seine i Domfront, wicehrabiną Auge i Brosse, baronową Beaujolais, Montagu i Combrailles, panią Champigny, Argenton i Saint-Sever. Zmarła w połogu 4 czerwca 1627 w Luwrze i spoczęła w królewskiej nekropolii w bazylice w Saint-Denis pod Paryżem, natomiast serce i wnętrzności księżnej złożono u paryskich kapucynów.

2. Zaślubiona sekretnie nocą z 2 na 3 stycznia 1632 i jawnie 31 stycznia 1632 w Nancy (śluby unieważniono 5 września 1634, lecz oficjalnie powtórzono 27 maja 1643 w Paryżu):

MAŁGORZATA LOTARYŃSKA, córka Franciszka II, księcia Lotaryngii i Baru, potomka dynastii Vaudémont, i jego żony Krystyny Katarzyny, córki Pawła, hrabiego Salm i barona Brandenburga. Urodzona 22 lipca 1615 w pałacu książęcym w Nancy, zmarła 3 kwietnia 1672 w pałacu Luksemburskim (wówczas pałac

Orleański, Palais d'Orléans) w Paryżu i została pochowana wraz z mężem oraz jego pierwszą żoną w królewskiej nekropolii w Saint-Denis, urna z sercem księżnej spoczęła natomiast opactwie na paryskim Montmartrze.

Dzieci małżeńskie Gastona Francuskiego, księcia Orleanu (A–F):

LINIA ORLEAŃSKA STARSZA (WYGASŁA)

Córka z pierwszego małżeństwa:

A ANNA MARIA LUDWIKA, MADEMOISELLE, MADEMOISELLE DE MONTPENSIER, GRANDE MADEMOISELLE (1643). Na świat przyszła 27 maja 1627 w paryskim Luwrze. Po śmierci matki 4 czerwca 1627 została księżną Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld oraz Saint-Fergau, suwerenną księżną Dombes, delfiną Owernii, markizą Mézières (odsprzedała w 1669), hrabiną Mortain, Bar i Domfront, wicehrabiną Auge i Brosse, baronową Beaujolais, Montagu i Combrailles, panią Champigny, Argenton oraz Saint-Sever. Na mocy testamentu bezdzietnej przyrodniej siostry matki, Marii Lotaryńskiej, odziedziczyła po jej śmierci w marcu 1657 księstwo Joinville (które 1689 przekazała stryjecznemu bratankowi Filipowi Orleańskiemu) i hrabstwo Eu (scedowane w 1681 na jednego z bastardów Ludwika XIV). Dekret królewski z 29 maja 1660 potwierdził posiadane przez nią tytuły. W 1681 poślubiła w sekrecie (w 1670 król wyraził zgodę na ten morganatyczny mariaż, lecz później cofnął ją) swojego faworyta ANTONIEGO NOMPAR DE CAUMONT, markiza Puyguilhem (Péguilin) i hrabiego Lauzun, kapitana królewskiej gwardii przybocznej, w 1692 kreowanego księciem Lauzun (ur. Lauzun 05.1633, zm. Paryż 10.11.1723), syna Gabriela Nompars de Caumont, hrabiego Lauzun, i jego żony Szarlotty, córki Henryka Nompars de Caumont, księcia La Force; małżeństwo ich rozpadło się w 1685. Zmarła 5 kwietnia 1693 w pałacu Luksemburskim w Paryżu i znalazła spoczynek w Saint-Denis. Serce księżnej umieszczono w Val-de-Grâce w Paryżu, a trzewia u paryskich celestynów. Owdowiał Lauzun ożenił się w późniejszym czasie z Genowefą de Durfort.

Dzieci z drugiego małżeństwa:

- B MAŁGORZATA LUDWIKA, MADEMOISELLE D'ORLÉANS. Urodziła się 28 marca 1645 na zamku w Blois. Dnia 19 kwietnia 1661 w Luwrze miały miejsce jej zaślubiny *per procura*, a 22 czerwca tego roku we Florencji – ślub osobisty z KOSMĄ (COSIMO) MEDYCEUSZEM (TOSKAŃSKIM), od 1670 pod imieniem KOSMY III wielkim księciem Toskanii i księciem Sieny (ur. pałac Pitti, Florencja 14.08.1642, zm. tamże 31.10.1723), synem Ferdynanda II, wielkiego księcia Toskanii i księcia Sieny z dynastii Medyceuszy, oraz jego żony Wiktorii Feltrii della Rovere, córki Fryderyka Ubalda della Rovere, księcia dziedzica Urbino i Gubbio. W małżeństwie Małgorzaty Ludwiki przyszło na świat troje dzieci; w 1675 wielka księżna wyjechała do Francji i odtąd małżonkowie żyli w faktycznej separacji. Zmarła 17 września 1721 w swoim pałacu na Placu Wogezów w Paryżu i spoczęła na cmentarzu Picpus.
- C ELŻBIETA (IZABELA) MAŁGORZATA, MADEMOISELLE D'ALENÇON. Urodziła się ona 26 grudnia 1646 w pałacu Luksemburskim (wówczas Palais d'Orléans) w Paryżu. 15 maja 1667 w kaplicy Chapelle du Vieux w zamku Saint-Germain-en-Laye wyszła za mąż za LUDWIKĄ JÓZEFA LOTARYŃSKIEGO, księcia Guise (Gwizjusza) i Joyeuse od 1664 (w latach 1654–60 nosił on tytuł hrabiego Eu, a między 1654 a 1671 tytułował się księciem Joinville) (ur. hôtel de Guise, dzisiejszy hôtel de Soubise, Paryż 7.08.1650, zm. tamże 30.07.1671), syna Ludwika Lotaryńskiego, księcia Joyeuse i hrabiego Eu, wielkiego szambelana Francji oraz *de iure uxoris* księcia Angoulême, potomka Gwizjuszy, bocznej linii dynastii Vaudémont, i jego żony Marii Franciszki de Valois, księżnej Angoulême (= rozdział III, biogr. Karola IX). W listopadzie 1667 małżonkowie otrzymali od Ludwika XIV księstwo Alençon; dochowali się syna, Franciszka Józefa, księcia Alençon, Guise, Joyeuse i Joinville (ur. 1670, zm. 1675), ostatniego potomka Gwizjuszy. Elżbieta Małgorzata zmarła 17 marca 1696 w pałacu Wersalskim i została pochowana w kościele karmelitanek na paryskim przedmieściu Saint-Jacques.

- D FRANCISZKA MAGDALENA, MADEMOISELLE DE VALOIS. Urodziła się 13 października 1648 na zamku w Saint-Germain-en-Laye. Jej mężem został poślubiony *per procura* w kaplicy Luwru 4 marca 1663 i osobiście 3 kwietnia tegoż roku w Anecy KAROL EMANUEL II, księżę Sabaudii i Piemontu, margrabia (markiz) Saluzzo, hrabia Aosta, Moriana, Nizza i Asti oraz tytularny król Cypru i Jerozolimy od 1638 (ur. Turyn 20.06.1634, zm. tamże 12.06.1675), syn Wiktora Amadeusza I, księcia Sabaudii i Piemontu etc., oraz Madame Royale, córki Henryka IV (†). Zmarła 14 stycznia 1664 w pałacu książęcym w Turynie i spoczęła w katedrze św. Jana Chrzciciela tamże. Karol Emanuel II ożenił się następnie z Marią Joanną Baptistą Sabaudzką, córką Elżbiety de Bourbon, wnuczki bastarda Henryka IV (†); ich syn z kolei, Wiktor Amadeusz II, pierwszy król Sardynii, pojął za żonę inną Mademoiselle de Valois, pochodzącą z młodszej linii orleańskiej bratanicę Ludwika XIV (→ biogr. Ludwika XIII).
- E BEZIMIENNY SYN (JAN GASTON?), na świat przyszedł 27 sierpnia 1650 w pałacu Luksemburskim (wówczas Palais d'Orléans) w Paryżu i był odtąd tytułowany księciem Valois. Zmarł 10 sierpnia 1652 w miejscu swoich narodzin i został pochowany w Saint-Denis.
- F MARIA ANNA, MADEMOISELLE DE CHARTRES. Urodzona 9 listopada 1652 w pałacu Luksemburskim (wówczas Palais d'Orléans) w Paryżu, umarła 17 sierpnia 1656 na zamku w Blois i została pochowana w Saint-Denis.

Nieślubne potomstwo Gastona Francuskiego, księcia Orleanu (A–C):

z MARIĄ PORCHER:

A (?) MARIA, BASTARDA ORLEAŃSKA. Urodziła się 1 stycznia 1631 w Paryżu. Data jej śmierci nie jest znana

z LUDWIKĄ (LOUISON) DES ORMES, aktorką:

B (?) MAŁGORZATA, BASTARDA ORLEAŃSKA. Urodzona w 1632, w nieznanym czasie została żoną FRANCISZKA BERNARDA DES ALLEUX. Jej dalsze losy nie są znane.

z aktorką LUDWIKĄ ROGER DE LA MARBELLIÈRE (PIĘKNĄ LOUISON), w późniejszym czasie mniszką u wizytek w Tours (ur. 1619, zm. 1711), córką Jana Roger, pana La Marbellière:

C LUDWIK, BASTARD ORLEAŃSKI. Urodził się 13 stycznia 1640 w Tours. Otrzymał tytuł hrabiego Charny i odtąd zwano go KAWALEREM (CHEVALIER) DE CHARNY, dzierżył także urząd gubernatora Oranu. Wyjechał do Hiszpanii, gdzie poświęcił się karierze wojskowej. Odnaczył się w trakcie wojny z Portugalią, za co został mianowany generałem. Zmarł w 1691 lub 1692 w Hiszpanii. Bezzenny.

- 6 HENRYKA MARIA. Urodziła się 26 listopada 1609 w paryskim Luwrze. 1 lub 11 maja 1626 w katedrze Notre-Dame w Paryżu poślubiła *per procura*, a 13 czerwca w kościele św. Augustyna w Canterbury miał miejsce jej ślub osobisty z KAROLEM I, królem Anglii, Szkocji i Irlandii od 1625 (ur. pałac Dunfermline 19.II.1600, stracony przed pałacem Whitehall, Londyn 30.01.1649), synem Jakuba I, króla Anglii, Szkocji (Jakub VI) i Irlandii z dynastii Stuartów, i jego żony Anny, córki Fryderyka II, króla Danii i Norwegii; mieli liczne dzieci, najmłodsza była Henryka Maria, pierwsza małżonka Monsieur, księcia orleańskiego (→ biogr. Ludwika XIII). Z powodu katolickiego wyznania, Henryka Maria nie została koronowana na królową Anglii. W 1644 podczas angielskiej wojny domowej schroniła się wraz z dziećmi na francuskim dworze, gdzie tytułowano ją MADAME HENRIETTE. Powróciła do Anglii po restauracji Stuartów w 1660, lecz w 1665 ze względu na zły stan zdrowia, przypisywany angielskiej pogodzie, przeniosła się do ojczyzny. Zmarła 31 sierpnia (21 sierpnia wedle kalendarza juliańskiego, stosowanego wówczas w Anglii) 1669 w zamku Colombes nieopodal Paryża na skutek nadmiernej ilości opiatów, przyjętych jako środki przeciwbólowe za radą nadwornego medyka. Ciało królowej spoczęło w bazylice w Saint-Denis, natomiast jej serce i trzewia złożono w klasztorze Sióstr Matki Bożej w Chaliot.

Nieślubne potomstwo Henryka IV (1–15):

z nieznaną kobietą:

- 1 (?) MARIA, BASTARDA DE BÉARN. Urodzona w 1571, małżonka DANIELA DUPOUY, pana na Portes, zmarła po 1600.

z SZARLOTTĄ DE BEAUNE, damą dworu Katarzyny Medycejskiej i Ludwiki Lotaryńskiej (ur. 1551, zm. 30.09.1617, pochowana u paryskich celestynów), córką Jakuba de Beaune, wicehrabiego Tours, pana Semblançay, Neuvy i la Carte, oraz poślubionej mu Gabrieli de Sade, damy dworu Katarzyny Medycejskiej, córki Wilhelma de Sade; od 16 lipca 1567 małżonką SZYMONA DE FIZES, barona Sauve (ur. 1529, zm. 1579), 18 października 1584 zaślubioną przez FRANCISZKA II DE LA TRÉMOÏLLE, markiza Noirmoutier (ur. ok. 1560, zm. 1608, mieli zmarłego w młodości syna):

- 2 (?) JOANNA HUGUETTE DE BEAUNE (BASTARDA DE BÉARN). Na świat przysłała w 1572. Poślubiła WILHELMA DE LA VERNÉE (ur. ok. 1542, zm.?), lecz jej dalsze dzieje nie są znane.

z LUDWIKĄ BORRÉ (ur. przed 1555, zm. Mésanger 15.01.1632), córką Jana Borré, notariusza, kochanką Henryka (wówczas III Nawarckiego) w latach 1575–76:

- 3 (?) HERWEUSZ (HENRYK) BORRÉ. Na świat przyszedł w 1576 w dobrach rodowych matki w Mésanger i tam zmarł 10 września 1634.

Jego żoną była poślubiona w 1603 PERRINE LEBRETON, która urodziła mu kilkoro dzieci (A–E):

- A JAN BORRÉ (DE BOURBON) (ur. 1612, zm. 1688).
 B FRANCISZEK BORRÉ (DE BOURBON) (ur. 1614, zm. 1643).
 C SZYMON BORRÉ (DE BOURBON) (ur. 1617, zm. 1660).
 D JOANNA BORRÉ (DE BOURBON) (ur. 1620, zm. 1660).
 E ŁUKASZ BORRÉ (DE BOURBON) (ur. 1626, zm.?).

z FRANCISZKĄ DE MONTMORENCY-FOSSEUX (PIĘKNĄ FOSSEUSSE), damą dworu Małgorzaty Francuskiej, pierwszej żony Henryka IV (ur. 1566, zm. 6.12.1651), córką Piotra de Montmorency, markiza Thury, hrabiego Châteauevillain, barona Fosseux, pana Crève-cœur i *de iure uxoris* pana Lauresse, oraz jego żony Jakobiny d'Avaugour, pani Courtalain i Lauresse, od 11 marca 1596 małżonką FRANCISZKA DE BROC, barona Cinq-Mars:

- 4 MARTWA CÓRKA. Urodziła się w 1581.

z DIANĄ D'ANDOUINS VEL D'ANDOINS (PIĘKNĄ KORYZANDA), wicehrabiną Louvigny, hrabiną Guiche od 1568 (ur. zamek Hagetmau, Gaskonia, jesień 1554, zm. tamże, luty 1620), córką Pawła d'Andouins (d'Andoins), wicehrabiego Louvigny i barona Andoins,

oraz jego pierwszej żony Anny Małgorzaty de Cauna, od 21 listopada 1568 żoną FILIBERTA DE GRAMONT, hrabiego Gramont i Guiche, wicehrabiego Louvigny i Aster, pana Lescure i gubernatora Bajonny (ur. 22.08.1552, zm. 2.08.1580, miała z nim dwoje dzieci), metresą królewską w latach 1582–90:

5 SYN (ANTONI?). Urodził się w 1588, jego dalsze losy nie są znane.

z ESTERĄ IMBERT zwaną LA ROCHELAISE (ur. Fontenay-le-Comte 11.12.1570, zm. Saint-Denis po 1593), córką Jakuba Imberta, pana Bois-Lambert i gubernatora Aunis, oraz jego żony Marii (Katarzyny) Rousseau:

6 GEDEON DE BOURBON zwany GEDEON MONSIEUR. Urodził się 7 sierpnia 1587 w La Rochelle i zmarł 29 lub 30 listopada następnego roku.

z GABRIELĄ D'ESTRÉES (PIĘKNĄ GABRIELĄ), kreowaną hrabiną Coucy i markizą Monceaux w 1594, panią Verneuil (1595), księżną Beaufort (1597) i Étampes (1599) (ur. zamek Bourdaisière lub też zamek Cœuvres 1571–73, zm. Paryż 10.04.1599, pochowana w Maubuisson), córką Antoniego d'Estrées, markiza Cœuvres i Valieu, barona Dodenville oraz wicehrabiego Soissons (syna Katarzyny de Bourbon → aneks II), i jego żony Franciszki Babou de La Bourdaisière; metresą króla od 1593 (Henryk IV przyrzekł poślubić ją po rozwodzie z Małgorzatą Francuską, czego najprawdopodobniej jednak nie miał zamiaru uczynić):

RÓD DE BOURBON-VENDÔME

7 CEZAR DE BOURBON. Urodził się 3 czerwca 1594 na zamku w Coucy i w styczniu następnego roku został legitymizowany przez ojca. W 1598 otrzymał tytuł księcia Vendôme, a w roku następnym odziedziczył po matce księstwo Beaufort. Od 1608 był *de iure uxoris* księciem Étampes, Mercœur i Penthièvre, dzierżył także hrabstwo Buzançois, zamek Anet oraz (do 1620) urząd gubernatora Bretanii. Zdolny dowódca, zaangażowany jednak w liczne spiski antykrólewskie, kilkakrotnie musiał uchodzić z Francji. W początku lat 50. pogodził się z kardynałem Mazarinem i w 1651 został mianowany wielkim admirałem Francji. W tym samym roku na czele wojsk królewskich stłumił rebelię w Burgundii, za co otrzymał od Ludwika XIV urząd gubernatora tejże prowincji. Zmarł 22 października 1665 w swoim paryskim pałacu i spoczął obok burbońskich agnatów w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme.

Żoną Cezara de Bourbon, księcia Vendôme, została poślubiona *per procura* 16 lipca 1608 w Paryżu i tegoż dnia osobiście w pałacu Fontainebleau:

FRANCISZKA LOTARYŃSKA, córka Filipa Emanuela Lotaryńskiego, księcia Étampes, Mercœur i Penthièvre, i jego żony Marii Luksemburskiej, księżnej Étampes i Penthièvre, córki Sebastiana Luksemburskiego, księcia Étampes i Penthièvre. Urodzona w listopadzie 1592, w 1602 została księżną Étampes, Mercœur i Penthièvre. Zmarła 8 września 1669 w Paryżu i spoczęła u paryskich kapucynów.

Dzieci Cezara de Bourbon, księcia Vendôme (A–C):

A LUDWIK DE BOURBON. Urodził się w październiku 1612 w Paryżu i od tej chwili był tytułowany księciem Mercœur. Po śmierci ojca 22 października 1665 został księciem Vendôme, Étampes i Penthièvre oraz panem Anet, a w późniejszym czasie – księciem Martigues. Był oficerem królewskiej kawalerii, walczył w Niderlandach i został ranny pod Arras (1640). W 1650 Ludwik XIV mianował go wicekrólem Katalonii, w 1653 uczynił gubernatorem Prowansji, a w 1656 wyznaczył dowódcą armii królewskiej w Lombardii. Po przedwczesnej śmierci żony w 1657 książę poświęcił się karierze kościelnej. Na konsystorzu 7 marca 1667 został kreowany kardynałem, a 18 lipca otrzymał od Aleksandra VII kardynalski kapelusz wraz z tytułem kardynała Santa Maria di Portici, najczęściej jednak zwano go KARDYNAŁEM DE VENDÔME. Po bezdziejnej śmierci młodszego brata Franciszka w czerwcu 1669 został księciem Beaufort, sam jednak zmarł 12 sierpnia 1669 na zamku w Aix-en-Provence – stolicy zarządzanej przez niego Prowansji. Ciało kardynała sprowadzono do Vendôme i złożono obok jego przodków w kolegiacie św. Jerzego.

Żoną Ludwika de Bourbon, księcia Vendôme, została 4 lutego 1651 w Palais-Royal w Paryżu:

LAURA MANCINI, córka Michała Laurencjusza (Wawrzyńca) Manciniego, szlachcica rzymskiego, oraz poślubionej mu Hieronimy Mazarini, rodzonej siostry kardynała. Urodziła się w 1608 lub 1614, zmarła 8 lutego 1657 w paryskim pałacu hôtel de Vendôme i została pochowana u paryskich kapucynów.

Dzieci małżeńskie Ludwika de Bourbon, księcia Vendôme (I–III):

I LUDWIK JÓZEF DE BOURBON WIELKI VENDÔME (LE GRAND VENDÔME). Urodził się nocą z 30 czerwca na 1 lipca 1654 w Paryżu, w pałacu ojca, po śmierci którego latem 1669

został księciem Vendôme, Étampes, Beaufort, Mercœur, Penthièvre i Martigues, a także panem Anet i gubernatorem Prowansji. Poświęcił się karierze wojskowej; dowodził wojskami francuskimi w Niderlandach oraz podczas hiszpańskiej wojny sukcesyjnej, gdzie odniósł kilka znaczących zwycięstw (Cassano, Brihuega, Villaviçosa); Filip V Hiszpański wynagrodził go za to rangą pierwszego księcia krwi. W 1707 został hrabią Dreux. Zmarł 11 czerwca 1712 w Vinaròs, skąd na rozkaz Filipa V jego zwłoki przewieziono do Eskurialu i złożono w panteonie infantów w obrębie bazyliki pw. św. Wawrzyńca (San Lorenzo el Real).

Żoną Ludwika Józefa de Bourbon, księcia Vendôme, została 15 lub 21 maja 1710 w kaplicy zamku w Sceaux:

MARIA ANNA DE BOURBON, MADEMOISELLE DE MONTMORENCY z linii Kondeuszy (→ aneks III). Małżeństwo to pozostało bezdzietne.

- II FILIP DE BOURBON, KAWALER DE VENDÔME, PRZEOR DE VENDÔME. Urodził się on 13 sierpnia 1655 w hôtel de Vendôme w Paryżu. Już w 1662 został opatem komendatoryjnym opactwa pw. św. Trójcy w Vendôme, później dzierżył urzędy opackie w szeregu innych klasztorów. W latach 1678–1718 pełnił urząd wielkiego przeora joannitów Francji. Jednocześnie służył w armii; walczył w Niderlandach i podczas hiszpańskiej wojny sukcesyjnej. Po śmierci starszego brata w 1712 musiał zadowolić się jego papierami wartościowymi, podczas gdy rozliczne włości i tytuły zmarłego przejął Ludwik XIV. Zmarł jako ostatni ze swojego rodu 24 stycznia 1727 w hôtel de Vendôme w Paryżu i spoczął w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme.
- III JULIUSZ (JULIUSZ CEZAR) DE BOURBON. Urodził się 27 stycznia 1657 w pałacu hôtel de Vendôme w Paryżu, gdzie zmarł bezżennie 27 lipca 1680. Został pochowany w kościele kapucynów w Paryżu.

Córka pozamałżeńska Ludwika de Bourbon, księcia Vendôme: z nieznaną kobietą:

I (?) FRANCISZKA D'ANET (zm. 7.06.1696), żona N D'ARQUIER.

- B ELŻBIETA DE BOURBON, MADEMOISELLE (DAMOISELLE) DE VENDÔME. Urodziła się w sierpniu 1614 w Paryżu, a 11 lipca 1643 w Luwrze poślubiła KAROLA AMADEUSZA SABAUDZKIEGO, księcia Nemours

i Genewy, barona Beaufort i Faucigny od 1632, księcia Aumale od 1641, generała francuskiej kawalerii (ur. Paryż 12.04.1624, zginął w pojedynku ze szwagrem, księciem Beaufort, Paryż 30.07.1652), syna Henryka Sabaudzkiego, księcia Nemours i Genewy, barona Beaufort i Faucigny, potomka bocznej gałęzi dynastii sabaudzkiej, oraz jego żony Anny Lotaryńskiej, księżnej Aumale, córki Karola I Lotaryńskiego, księcia Aumale; z ich małżeństwa przyszło na świat czworo dzieci. Elżbieta zmarła 19 maja 1664 w pałacu hôtel de Nemours w Paryżu i spoczęła w klasztorze Sióstr Matki Bożej na rue Saint-Antoine.

- C FRANCISZEK DE BOURBON. Urodził się 16 stycznia 1616 na zamku w Coucy. Od wczesnej młodości służył we francuskiej armii, już w 1628 brał udział w wojnie z Sabaudią. W 1643 stanął na czele dworskiej frakcji „Ważnych”, mającej na celu obalenie kardynała Richelieu, został jednak pojmany i osadzony w zamku Vincennes. Zbiegł wiosną 1648 i przyłączył się do Frondy; niezwykle popularny wśród ludu, zyskał wówczas przydomek „króla Hal”. Korzystając z buntu pragnął usunąć kolejnego purpurata, Mazarina, ostatecznie jednak sam został pojmany i z rozkazu Anny Austriackiej i kardynała wydalony z Francji (1652). W 1653 uzyskał zezwolenie na powrót i od tego czasu dochowywał już wierności Koronie. W 1658 został nadintendentem marynarki, dwa lata później baronem Berre, a po śmierci ojca w 1665 odziedziczył tytuł księcia Beaufort. Od 1662 zawiadywał francuską flotą na Morzu Śródziemnym, zginął 15 czerwca 1669 dowodząc obroną twierdzy Candia (obecnie Heraklion) na Krecie. Ciało księcia nigdy nie odnaleziono.
- 8 KATARZYNA HENRYKA DE BOURBON, MADEMOISELLE DE VENDÔME. Urodziła się 11 listopada 1596 w Rouen i w marcu 1597 została legitymizowana przez ojca. 20 lutego 1619 w kaplicy paryskiego Luwru poślubiła KAROLA II LOTARYŃSKIEGO, księcia Elbeuf (Elboeuf) od 1605, hrabiego Harcourt, Lillebone i Rieux, pana Villemareuil i Rochfort-en-Terre od 1607 (ur. Paryż 5.11.1596, zm. hôtel d'Elbeuf, Paryż 5.11.1657), syna Karola I Lotaryńskiego, księcia Elbeuf etc. z bocznej linii dynastii Vaudémont, i jego żony Małgorzaty, córki Leonora de Chabot, hrabiego Charny i Buzancais, gubernatora Burgundii; mieli sześcioro dzieci. Katarzyna Henryka zmarła 20 czerwca 1663 w pałacu hôtel d'Elbeuf w Paryżu i została pochowana w Paryżu.
- 9 ALEKSANDER DE BOURBON, KAWALER DE VENDÔME. Urodził się 19 marca 1598 w Nantes i odtąd dzierżył z woli ojca godność gubernatora

Caen, zaś rok później został legitymizowany. W 1604 wstąpił do zakonu joannitów i wkrótce został wybranym wielkim przeorem na Francję. W 1626 wraz ze starszym bratem Cezarem uczestniczył w nieudanym spisku Chalais, mającym na celu obalenie Richelieu. Aresztowany i osadzony w zamku Vincennes, zmarł tam 8 lutego 1629 i spoczął w grobach rodzinnych Burbonów w kolegiacie św. Jerzego w Vendôme.

- 10 MARTWY SYN. Płód płci męskiej został wydobyty z łona matki podczas niezwykle ciężkiego porodu dnia 9 kwietnia 1599 w Paryżu; Gabriela zmarła następnego dnia.

z HENRYKĄ KATARZYŃĄ DE BALZAC, w 1600 kreowaną przez króla markizką Verneuil (ur. Orlean (ok.) 1579, zm. Paryż 9.02.1633, pochowana w klasztorze feljantek tamże), córką Franciszka de Balzac, pana Entragues, Marcoussis i Boissy, gubernatora Orleanu i Étampes, oraz jego drugiej żony Marii Touchet, pani Belleville i Langeais, dawniej metresy Karola IX (← rozdział III), metresą królewską w latach 1599–1610:

- 11 HENRYK (GASTON HENRYK) DE BOURBON. Urodził się 4 listopada 1601 w zamku Vincennes i w styczniu 1603 został legitymizowany przez króla. Przeznaczony do kariery kościelnej, dzięki zabiegom ojca oraz przyrodniego brata, pomimo młodego wieku i braku święceń, uzyskał w 1612 biskupstwo Metz. W 1623 został wybrany opatem komendatoryjnym w Saint-Germain-des-Prés; ów urząd piastował także w opactwach w Fécamp, Orcamp, Valasse, Bonport, Tyron oraz Évreux. W 1661 wszedł w posiadanie włości Verneuil, a w grudniu 1663 został kreowany księciem Verneuil. W 1652 złożył urząd biskupa Metz. W 1665 został mianowany ambasadorem nadzwyczajnym w Londynie, a od 1666 pełnił z nominacji króla urząd gubernatora Langwedocji. Z racji na planowany ożenek, w 1668 zrzekł się wszystkich posiadanych godności kościelnych. Zmarł 28 maja 1682 na zamku w Verneuil i spoczął u karmelitanek w Pontoise.

Żoną Henryka de Bourbon, księcia Verneuil, została 29 października 1668 w Paryżu:

SZARLOTTA SÉGUIER, córka Piotra Séguiera, księcia Villemor i hrabiego Gien, kanclerza Francji, i jego żony Magdaleny Fabry. Urodzona w 1622, była wdową po MAKSYMILIANIE FRANCISZKU DE BÉTHUNE, od 1641 księciu Sully (ur. 1615, krótko po 14.02, zm. Paryż 11.06.1661) synu Maksymiliana II de Béthune, księcia Henrichemont, markiza Rosny i barona Bontin, oraz jego pierwszej żony Franciszki, córki

Karola de Créquy, księcia Poix; mieli czworo dzieci, lecz z Henrykiem potomstwa nie miała. Zmarła 5 czerwca 1704 w Paryżu i została pochowana w paryskim kościele elżbietanek.

- 12 GABRIELA ANGELIKA DE BOURBON, MADemoISELLE DE VERNEUIL. Urodziła się 21 stycznia 1603 w Paryżu. Została legitymizowana przez ojca i 12 grudnia 1622 w Lyonie poślubiła BERNARDA DE NOGARET, księcia Epernon (1642) i La Valette, hrabiego Montfort, Candale, Astarac, Bénauge i Loches, wicehrabiego Castillon, barona Cadillac, Caumont i Plissac, pana Esparre, generała piechoty oraz gubernatora Messyny (od 1612), Gujeny (od 1634) i Burgundii (w latach 1651–60) (ur. Angoulême 1592, zm. Paryż 25.07.1661), syna Jana Ludwika de Nogaret, księcia Epernon, markiza La Valette, hrabiego Montfort i Candale, admirała Francji, gubernatora Prowansji i Normandii, oraz jego pierwszej żony Małgorzaty de Foix, hrabiny Candale i Astarac, córki Henryka de Foix, hrabiego Candale, Bénauge i Astarac; mieli dwoje dzieci. Gabriela Angelika umarła w położu 24 kwietnia 1627 w Metz i została pochowana w tamtejszej katedrze, skąd w 1661 jej szczątki sprowadzono do kolegiaty św. Błażeja w Cadillac, gdzie spoczęły wraz z ciałem małżonka. Po jej śmierci owdowiały Epernon ożenił się z Marią, córką Karola de Cambout, markiza Coislin, lecz dzieci więcej nie miał.

z JAKOBINĄ DE BUEIL, w grudniu 1604 kreowaną hrabiną Moret (ur. 1588, zm. Vardes, 10.1651), córką Klaudiusza de Bueil, pana Courcillon, pana La Marchère i Bueil-en-Touraine, oficera, towarzysza broni Henryka IV, i jego żony Katarzyny, córki René de Montecler, pana na Bourgon, Barge, Torbechet, Fontenailles, Montaudin i Aron, od 5 października 1604 żoną FILIPA DE HARLAY, hrabiego Césy (zm. 1632), syna Jana de Harlay i Anny du Puy de Vatan, pani Saint-Valérien (rozwód 18.07.1607), od 1617 żoną RENÉ CRESPIŃ DU BEC, markiza Vardes i barona La Bosse, gubernatora La Capelle (zm. po 1636), syna René Crespina du Bec, markiza Vardes i barona La Basse, gubernatora Gournay i La Capelle, oraz Heleny, córki Karola d'O, pana Baillet (mieli dwoje dzieci); metresą królewską od 1605:

- 13 ANTONI DE BOURBON. Na świat przyszedł 9 maja 1607 w zamku Moret i otrzymał od ojca tytuł hrabiego Moret, a w styczniu 1608 został legitymizowany. Był opatem komendatoryjnym w Savigny, Caen, Marsylii oraz Signy. Uczestniczył w buncie Gastona Orleańskiego (1630) i poległ 1 września 1632 pod Castelnaudarry.

z SZARLOTTĄ DES ESSARTS, panią Sautour, w 1610 kreowaną hrabiną Romorantin (ur. ok. 1585, zm. Paryż 8.07.1651, pochowana w kościele św. Eustachego tamże), córką Franciszka des Essarts, pana Sautour i Sorneroy, i jego drugiej żony Szarlotty de Harlay, pani Bonnard, córki Ludwika de Harlay; w lutym 1611 poślubioną w sekrecie przez LUDWIKA LOTARYŃSKIEGO, arcybiskupa Reims od 1605 (ur. 22.01.1575, poległ pod Saintes 21.06.1621), syna Henryka Lotaryńskiego (Pokiereszowanego), księcia Guise (Gwizjusza), Chevreuse i Joinville, gubernatora Szampanii i Brie, wielkiego mistrza Francji, i jego żony Katarzyny Kliwijskiej, hrabiny Eu oraz księżnej Château-Regnault, damy dworu Katarzyny Medycejskiej, Elżbiety Austriaczki i Ludwiki Lotaryńskiej, córki Franciszka Kliwijskiego, księcia Nevers, hrabiego Eu, Rethel, Beaufort i Auxerre; metresą królewską od 1607:

- 14 JOANNA BAPTYSTA DE BOURBON. Urodziła się przed 11 stycznia lub ok. lutego 1608 i w marcu tegoż roku została legitymizowana. Była benedyktynką w opactwie w Chelles. W 1625 została wybrana koadiutorką w Fontevraud, od 1630 była tam wielką przeoryszą, a w 1637 objęła godność opatki. Zmarła 16 stycznia 1670 w opactwie w Fontevraud i tam również znalazła spoczynek.
- 15 MARIA HENRYKA DE BOURBON. Na świat przyszła w 1609 i z racji na rychłą śmierć ojca (1610) nie zdążyła zostać przez niego legitymizowana. Tak jak starsza siostra była mniszka, a od 1627 opatką benedyktynek w Chelles. Zmarła 10 lutego 1629 w swoim klasztorze, gdzie również została pochowana.

LUDWIK XIII

1610-1643

Ojciec: HENRYK IV (← s. 364)

Matka: MARIA MEDYCEJSKA (← s. 369)

Rodzeństwo: (← biogr. Henryka IV)

✧

Zwany SPRAWIEDLIWYM oraz CNOTLIWYM, na świat przyszedł 27 września 1601 w pałacu w Fontainebleau i od chwili narodzin był delfinem Viennois; jego uroczysty chrzest miał miejsce 14 września 1606. Po śmierci ojca 14 maja 1610 został królem Francji i Nawarry (w tym drugim królestwie jako LUDWIK II, por. rozdział I, biogr. Ludwika X) oraz współksięciem Andory. Koronacja odbyła się 17 października 1610 w katedrze Notre-Dame w Reims, a dokonał jej kardynał Franciszek de Joyeuse, arcybiskup Rouen. Z uwagi na nieletniość króla, rządy w jego imieniu sprawowała matka: w latach 1610–14 oficjalnie jako regentka, a faktycznie do dokonanej przez Ludwika 24 kwietnia 1617 zamachu stanu.

Zmarł w stosunkowo młodym wieku, zapewne na skutek gruźliczego zapalenia jelit, 14 maja 1643 w zamku Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem. Ciało jego złożono w Saint-Denis, serce w kościele jezuitów śś. Pawła i Ludwika w Paryżu, trzewia zaś w paryskiej Notre-Dame.

Małżonka Ludwika XIII:

Poślubiona *per procura* 18 października 1612 w katedrze w Burgos i osobiście 21 lub 25 listopada 1618 w katedrze w Bordeaux:

ANNA AUSTRIACKA (HISZPAŃSKA)

Na chrzcie otrzymała imiona ANNA MARIA MAURYCJA. Była córką Filipa III, króla Hiszpanii (Filip III w Kastylii, Filip II w Arago-

nii), Neapolu, Sycylii i Sardynii oraz króla Portugalii i Algarve (jako Filip II), władcy Niderlandów i księcia Mediolanu, potomka hiszpańskiej gałęzi dynastii Habsburgów, oraz jego żony Marii Małgorzaty, córki Karola II, arcyksięcia austriackiego, księcia Styrii, Karyntii i Krainy z austriackiej linii tejże dynastii. Urodziła się 22 września 1601 w pałacu w Valladolid i od tej chwili do narodzin młodszego brata Filipa (1605) była księżną dziedziczką Portugalii. Po śmierci męża w 1643 została zgodnie z jego wolą regentką na czas małoletniości Ludwika XIV. Oficjalnie regencja dobiegła końca 7 września 1651, faktycznie jednak Anna wraz z kardynałem Mazarinem sprawowali rządy w imieniu króla aż śmierci purpurata w 1661. Zmarła na raka piersi 10 stycznia 1666 w paryskim Luwrze i została pochowana u boku męża w Saint-Denis. Serce królowej spoczęło wedle jej życzenia w kościele klasztorным ufundowanym przez nią opactwa benedyktyńskiego Val-de-Grâce (Dolina Łaski) w Paryżu, gdzie umieszczano odtąd urny z sercami członków francuskiej rodziny królewskiej.

Dzieci Ludwika XIII (1–6):

- 1 MARTWE DZIECKO. Urodziło się 6 grudnia 1619.
- 2 DZIECKO. Na świat przyszło 14 marca 1622 i rychło zmarło.
- 3 MARTWE DZIECKO. Urodziło się w 1626.
- 4 MARTWE DZIECKO. Urodziło się 11 kwietnia 1631.
- 5 LUDWIK XIV (→ s. 401).
- 6 FILIP I. Urodził się 21 września 1640 w zamku Saint-Germain-en-Laye i od tej chwili nosił tytuł księcia Andegawenii (Anjou). Od śmierci ojca w maju 1643 do narodzin Wielkiego Delfina w 1661 był następcą tronów Francji i Nawarry; tytułowano go odtąd MAŁYM (PETIT) MONSIEUR, celem odróżnienia od stryja, Gastona Orleańskiego; po jego śmierci w lutym 1660 przejął tytuł MONSIEUR, a w marcu 1661 został kreowany księciem Orleanu, Chartres i Valois oraz panem Montargis (akt zarejestrowano 10.05.1661 w Paryżu). 27 kwietnia 1672 został księciem Nemours, Dourdan i Romorantin oraz markizem Coucy i Folembray. W 1685 Grande Mademoiselle (← biogr. Henryka IV), uczyniła go swoim dziedzicem, a w 1689 przekazała mu księ-

stwo Joinville. Po jej bezpotomnej śmierci 20 kwietnia 1695 Filip został księciem Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld i Saint-Fergau, suwerennym księciem Dombes, delfinem Owernii, hrabią Mortain, Bar-sur-Seine oraz Domfront, wicehrabią Auge i Brosse, baronem Beaujolais, Montagu i Combrailles oraz panem na Champigny, Argenton i Saint-Sever. Jak wszyscy mężczyźni potomkowie dynastii służył w armii; uczestniczył w wojnie dewolucyjnej (1667), a podczas walk we Flandrii (1676–77), podniesiony do rangi generała porucznika, odniósł pod Cassel 11 kwietnia 1677 świetne zwycięstwo nad wojskami Wilhelma III Orańskiego. Zmarł na skutek ataku apopleksji 9 czerwca 1701 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i spoczął w królewskiej nekropolii w Saint-Denis. Serce Filipa złożono obok serca jego matki i pierwszej żony w paryskim kościele klasztornym benedyktynów Val-de-Grâce.

Małżonki Filipa I Francuskiego, księcia Orleanu:

1. Poślubiona 31 marca (21 marca wedle kalendarza juliańskiego, stosowanego podówczas w Anglii) 1661 w kaplicy Palais-Royal w Paryżu:

HENRYKA MARIA ANGIELSKA, córka Karola I, króla Anglii, Szkocji i Irlandii z dynastii Stuartów, oraz Madame Henriette, rodzonej siostry Ludwika XIII (← biogr. Henryka IV). Urodziła się 16 czerwca 1644 w rezydencji Bedford House. Jako żonie Monsieur przysługiwał jej tytuł MADAME. Zmarła na skutek ostrego zapalenia otrzewnej (podejrzewano otrucie) 30 czerwca 1670 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i została pochowana w Saint-Denis. Serce księżnej złożono w Val-de-Grâce w Paryżu, a trzewia u paryskich celestynów.

2. Poślubiona *per procura* 16 listopada 1671 w katedrze w Metz i osobiście 21 listopada 1671 w Châlons-sur-Marne:

ELŻBIETA SZARLOTTA PALATYŃSKA, córka Karola I Ludwika, elektora Palatynatu Reńskiego z palatyńskiej linii dynastii Wittelsbachów, i jego pierwszej żony Szarlotty, córki Wilhelma V, landgraфа heskiego na Kassel; po zaślubinach tytułowano ją MADAME, a popularnie zwano PALATYNKĄ i LIZELOTĄ. Urodziła się 27 maja (17 maja wedle kalendarza juliańskiego, obowiązującego

jącego w Palatynacie) 1652 na zamku w Heidelbergu i w wigilię zaślubin (15.11) w katedrze w Metz przyjęła katolicyzm. Zmarła 8 grudnia 1722 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i została pochowana obok małżonka w bazylice w Saint-Denis, podczas gdy jej serce złożono w Val-de-Grâce w Paryżu.

Potomstwo Filipa I Francuskiego, księcia Orleanu:

LINIA ORLEAŃSKA MŁODSZA (ISTNIEJĄCA)

Dzieci z pierwszego małżeństwa (A–I):

- A MARIA LUDWIKA. Urodziła się 27 marca 1662 w Palais-Royal w Paryżu i od tej chwili do momentu zaślubin zwana była MADEMOISELLE D'ORLÉANS oraz MADEMOISELLE. 31 sierpnia 1679 w kaplicy pałacowej w Fontainebleau miał miejsce jej ślub *per procura*, a 19 listopada w katedrze w Burgos zawarła ślub osobisty z KAROLEM II, od 1665 królem Hiszpanii, Neapolu, Sycylii i Sardynii, władcą Niderlandów i księciem Mediolanu (ur. Madryt 6.11.1661, zm. tamże 1.11.1700), synem Filipa IV, króla Hiszpanii (w Kastylii jako Filip IV, a w Aragonii jako Filip III), Neapolu, Sycylii i Sardynii, króla Portugalii i Algarve (Filip III), władcy Niderlandów oraz księcia Mediolanu, potomka hiszpańskiej linii Habsburgów, i jego drugiej żony Marii Anny, córki Ferdynanda III, cesarza rzymsko-niemieckiego, króla Czech i Węgier oraz arcyksięcia Austrii; przyrodnia siostra Karola II, infantka Maria Teresa, była od 1660 żoną Ludwika XIV. Maria Ludwika Orleańska zmarła 12 lutego 1689 w królewskim alkazarze w Madrycie i spoczęła w panteonie infantów w obrębie zespołu pałacowo-klasztornego w Eskurialu. Mariaż jej pozostał bezdzietny, podobnie jak kolejne małżeństwo Karola z księżniczką Marią Anną Neuburską; na nim wygasła hiszpańska linia Habsburgów, zaś tron madrycki przypadł zgodnie z jego testamentem wnukowi Króla Słońce, Filipowi Andegawenskiemu – odtąd Filipowi V (→ biogr. Ludwika XIV).
- B PORONIENIE. Miało miejsce w 1663.
- C FILIP KAROL. Urodził się 16 lipca 1664 w pałacu w Fontainebleau i nosił odtąd tytuł księcia Valois. Zmarł 8 grudnia 1666

w Palais-Royal w Paryżu i spoczął w Saint-Denis, jego serce zaś złożono w kościele paryskiego klasztoru celestynów.

D BEZIMIENNA CÓRKA. Urodziła się ona 9 lipca 1665 w pałacu w Wersalu, zmarła tego samego dnia (względnie przyszła na świat martwa) i została pochowana w Saint-Denis.

E–G TRZY PORONIENIA. Miały miejsce w 1666, 1667 i 1668.

H ANNA MARIA. Urodziła się 27 sierpnia 1669 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i była odtąd tytułowana MADEMOISELLE DE VALOIS, a od zamążpójścia starszej siostry (1679) – MADEMOISELLE. 10 kwietnia 1684 w pałacu Wersalskim miał miejsce jej ślub *per procura*, a 6 maja tego roku w Chambéry poślubiła osobiście WIKTORA AMADEUSZA II, księcia Sabaudii i Piemontu, margrabiego (markiza) Saluzzo, hrabiego Aosta, Moriana, Nizza i Asti, tytularnego króla Cypru i Jerozolimy w latach 1675–1730, króla Sycylii w latach 1713–20, króla Sardynii w latach 1718–30 (ur. Turyn 14.05.1666, zm. Moncalieri 31.10.1732), syna Karola Emanuela II, księcia Sabaudii i Piemontu etc. (którego matką była Madame Royale ← biogr. Henryka IV), i jego drugiej żony Marii Joanny Baptysty Sabaudzkiej, córki Mademoiselle de Vendôme ze starszej linii orleańskiej (← biogr. Henryka IV). Spośród ich dzieci dwie starsze córki: Maria Adelajda i Maria Ludwika Gabriela, poślubiły wnuków Króla Słońce: Małego Delfina i króla Hiszpanii Filipa V (→ biogr. Ludwika XIV). Anna Maria zmarła w dniu 2 sierpnia 1728 w pałacu królewskim w Turynie i spoczęła w turyńskiej bazylice Superga, stanowiącej nekropolię dynastii sabaudzkiej. Owdowiały Wiktor Amadeusz w 1729 zawarł morganatyczne małżeństwo ze swoją metresą Anną Szarlottą Teresą Canalis, wdową po hrabim San-Sébastien, kreowaną później markizą Spigno.

I MARTWY SYN. Urodził się w 1670.

Dzieci z drugiego małżeństwa (A–C):

A ALEKSANDER LUDWIK. Urodził się 2 czerwca 1673 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i tytułowany był księciem Valois. Zmarł 16 marca 1676 w Palais-Royal w Paryżu i został pochowany w Saint-Denis.

B **FILIP II.** Urodził się 2 sierpnia 1674 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i od tej chwili był tytułowany księciem Chartres. Po śmierci ojca 9 czerwca 1701 został księciem Orleanu, Chartres, Valois, Nemours, Joinville, Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld i Saint-Fergau, suwerennym księciem Dombes, delfinem Owernii, hrabią Mortain, Bar-sur-Seine, Domfront, Dourdan i Romorantin, markizem Coucy i Folembray, wicehrabią Auge i Brosse, baronem Beaujolais, Montagu i Combrailles, panem na Montargis, Champigny, Argenton i Saint-Sever. Od młodych lat służył we francuskiej armii, w latach 90. walczył w Niderlandach, a podczas wojny o sukcesję hiszpańską był od 1706 głównodowodzącym wojsk francuskich we Włoszech. Wraz ze śmiercią Henryka III Juliusza de Condé (→ aneks III), 1 kwietnia 1709 uzyskał rangę pierwszego księcia krwi i tytuł MONSIEUR LE PRINCE, a po śmierci Ludwika XIV 1 września 1715 został regentem na czas nieletności Ludwika XV, co zatwierdził paryski parlament w dniu 12 września. Zmarł na apopleksję 2 grudnia 1723 w pałacu Wersalskim i został pochowany w Saint-Denis, zaś jego serce złożono w klasztorze Val-de-Grâce w Paryżu, by w późniejszym czasie przenieść je do kaplicy św. Ludwika w Dreux, stanowiącej od XIX w. nekropolii dynastii orleańskiej.

Żoną księcia Chartres, późniejszego Filipa II, księcia Orleanu, została 18 lutego 1692 w kaplicy pałacowej w Wersalu:

MARIA FRANCISZKA DE BOURBON, MADEMOISELLE DE BLOIS, córka Ludwika XIV i markizy Montespan (→ biogr. Ludwika XIV).

Dzieci małżeńskie Filipa II, księcia Orleanu (I–VIII):

I **BEZIMIENNA CÓRKA.** Urodziła się 17 grudnia 1693 w pałacu w Marly pod Wersalem i była odtąd tytułowana MADEMOISELLE DE VALOIS. Zmarła 17 października 1694 w Palais-Royal w Paryżu i została pochowana w paryskim klasztorze Val-de-Grâce.

II **MARIA LUDWIKA ELŻBIETA.** Urodziła się 20 sierpnia 1695 w pałacu w Wersalu i nosiła odtąd tytuł

MADemoiselle DE CHARTRES, później zaś, do momentu zamążpójścia, MADemoiselle. 6 lipca 1710 w kościele Notre-Dame w Wersalu poślubiła KAROLA FRANCUSKIEGO, księcia Berry, z którym miała kilkoro dzieci (→ biogr. Ludwika XIV). 27 lub 28 stycznia 1716 w pałacu Luksemburskim w Paryżu dała życie córce (żyła ona trzy dni), której ojciec nie jest znany; nie był nim SICAIRE ANTONIN ARMAND AUGUST MIKOŁAJ D'AYDIE, hrabia Rion, koniuszy księżnej i jej kochanek, a być może od ok. 1716 morganatyczny małżonek (ur. Wersal 11.09.1692, zm. Paryż 26.03.1741), syn Amata Błażeja d'Aydie, hrabiego Benauges i markiza Bernardières, oraz poślubionej mu Szarlotty, córki Armanda de Bautre, hrabiego Nogent. Jego dziećmi były najpewniej: nieznaną z imienia córka, urodzona w lipcu 1717 i wg C.P. Duclosa oddana do klasztoru w Pontoise, gdzie przywdziała welon mniszki, oraz córka, która przyszła na świat martwa 2 kwietnia 1719 w pałacu Luksemburskim. Księżna wdowa Berry zmarła na skutek ogólnego wyniszczenia organizmu 21 lipca 1719 w swoim pałacyku la Muette (jak wykazała autopsja była w kolejnej ciąży) i znalazła spoczynek w Saint-Denis, jej serce zaś złożono w Val-de-Grâce.

- III MARIA LUDWIKA ADELAJDA. Urodziła się 13 sierpnia 1698 w pałacu w Wersalu i od dnia narodzin była tytułowana MADemoiselle DE CHARTRES, zaś od zamążpójścia starszej siostry w 1710 zwano ją MADemoiselle D'ORLÉANS oraz MADemoiselle. Nie uzyskawszy rodzicielskiej zgody na poślubienie KAWALERA DE SAINT-MAIXENT, postanowiła poświęcić się Bogu. 30 marca 1717 została mniszką w Chelles, gdzie w 1719 objęła urząd opatki – odtąd zwano ją MADAME D'ORLÉANS. Zmarła na ospę 10 lutego 1743 w paryskim klasztorze Madeleine de Trainel i tam spoczęła.
- IV SZARLOTTA AGLAÉ. Urodziła się 22 października 1700 w Palais-Royal w Paryżu i była od tej chwili tytułowana MADemoiselle DE VALOIS, zaś od 1718 do zamążpój-

ścia – MADEMOISELLE D'ORLÉANS oraz MADEMOISELLE. 12 lutego 1720 w kaplicy pałacowej w Tuileries w Paryżu miały miejsce jej zaślubiny *per procura*, zaś 21 czerwca tego roku Modenie odbył się ślub osobisty z FRANCISZKIEM III MARIĄ, księciem Modeny, Reggio i Mirandoli od 1737 (ur. Modena 2.07.1698, zm. Varese 22.02.1780), synem Reginalda, księcia Modeny, Reggio i Mirandoli z dynastii Este, oraz jego żony Szarlotty, córki Jana Fryderyka, księcia brunszwickiego na Lüneburgu i Hanowerze. Mieli dziewięcioro dzieci; córki Maria Teresa Felicyta d'Este oraz Fortunata Maria d'Este poślubiły potomków bocznych linii Burbonów: odpowiednio Ludwika Jana de Bourbon, księcia Penthièvre (→ biogr. Ludwika XIV), i Ludwika Franciszka II de Bourbon, księcia Conti (→ aneks III). Szarlotta Aglaé zmarła 19 stycznia 1761 w pałacu Luksemburskim w Paryżu i spoczęła w paryskim klasztorze Val-de-Grâce. Książę Modeny żenił się później jeszcze dwukrotnie (morganatycznie).

- V LUDWIK I zwany POBOŻNYM oraz LE GÉNOVÉFAIN (od klasztoru kanoników regularnych pw. św. Genowefy w Paryżu, gdzie spędził ostatnie lata życia). Urodził się 4 sierpnia 1703 w pałacu Wersalskim i od tej chwili był tytułowany księciem Chartres. W dniu 30 stycznia 1718 zasiadł w Radzie Regencyjnej, w 1719 został mianowany gubernatorem Delfinatu, a w 1721 uzyskał rangę generała pułkownika piechoty. Po śmierci ojca został księciem Orleanu, Chartres, Valois, Nemours, Joinville, Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld i Saint-Fergau, suwerennym księciem Dombes, delfinem Owernii, hrabią Mortain, Bar-sur-Seine, Domfront, Dourdan i Romorantin, markizem Coucy i Folembray, wicehrabią Auge i Brosse, baronem Beaujolais, Montagu i Combrailles, panem Montargis, Champigny, Argenton oraz Saint-Sever, pierwszym księciem krwi, MONSIEUR LE PRINCE, a także przypuszczalnym następcą francuskiego tronu, jako że

w 1700 król Hiszpanii Filip V, wnuk Ludwika XIV, zrzekł się w imieniu swoim i swoich potomków praw sukcesyjnych do korony Francji; następcą tronu był do czasu narodzin syna Ludwika XV w 1729. Rok później złożył piastowane godności i wycofał się do paryskiego klasztoru kanoników, gdzie umarł 4 lutego 1752 w pomieszczeniu zmysłów. Ciało księcia złożono w klasztorze Val-de-Grâce w Paryżu, a jego serce tradycyjnie u paryskich celestynów.

Żoną Ludwika I, księcia Orleanu, została poślubiona *per procura* 18 czerwca 1724 w Rastadt i osobiście 13 lipca tego roku w Sarry:

AUGUSTA MARIA JOANNA BADEŃSKA, córka Ludwika Wilhelma zwanego Tureckim (Türkenlouis), margrabiego Badenii na Baden z dynastii Zähringen (potomka Burbonów po matce, Ludwice Sabaudzkiej, której z kolei matką była Maria de Bourbon, hrabina Soissons – aneks III), i jego żony Sybilli Augusty, córki Juliusza Franciszka, księcia saskiego na Lauenburgu. Na świat przyszła 10 listopada 1704 na zamku w Aschaffenburgu. Od dnia zaślubin była tytułowana MADAME LA PRINCESSE. Zmarła w połogu 8 sierpnia 1726 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i spoczęła w paryskim Val-de-Grâce.

Dzieci Ludwika I, księcia Orleanu (a–b):

a LUDWIK FILIP I zwany GRUBYM. Urodził się 12 maja 1725 w pałacu w Wersalu i był odtąd tytułowany księciem Chartres. Zgodnie z rodzinną tradycją od młodych lat rozwijał karierę wojskową, w latach 1742–45 odznaczył się podczas austriackiej wojny sukcesyjnej (walczył m.in. pod Fontenoy 11.05.1745) i w 1744 uzyskał rangę generała porucznika. W 1751 został kreowany hrabią Soissons, natomiast 4 lutego 1752 po śmierci ojca został księciem Orleanu, Chartres, Valois, Nemours, Joinville, Montpensier, La Roche-sur-Yon, Châtellerauld oraz Saint-Fergau,

suwerennym księciem Dombes, delfinem Owernii, markizem Coucy oraz Folembray, hrabią Mortain, Bar-sur-Seine, Domfront, Dourdan i Romorantin, wicehrabią Auge i Brosse, baronem Beaujolais, Montagu i Combrailles, panem Montargis, Champigny, Argenton i Saint-Sever, pierwszym księciem krwi, MONSIEUR LE PRINCE. Był także *de iure uxoris* księciem Étampe, w 1751 uzyskał hrabstwo Soissons, a w 1766 seniorie La Fère, Marle, Ham i Saint-Gobain. Zmarł 18 listopada 1785 w zamku w Sainte-Assise-en-Brie i spoczął w Val-de-Grâce w Paryżu. Małżonki Ludwika Filipa I, księcia Orleanu:

1. Poślubiona 17 grudnia 1743 w kaplicy pałacowej w Wersalu:

LUDWIKA HENRYKA DE BOURBON, MADEMOISELLE DE CONTI, córka Ludwika Armanda II de Bourbon, księcia Conti (→ aneks III).

2. (Morganatyczna) poślubiona w dniu 23 kwietnia 1773 w Paryżu:

SZARLOTTA JOANNA BERAULT (BÉRAUD) DE LA HAYE DE RIOU, córka Ludwika Berault de La Haye de Riou, markiza La Haye de Riou, pana Beauvais, La Gauvrière i La Foix, oraz jego żony Marii Józefy Antoniny, córki Franciszka Minard des Alleux. Urodziła się 4 października 1738 w Paryżu i od 1754 była żoną JANA BAPTYSTY DE MONTESSON, markiza Montesson od 1731 (ur. 1687, zm. 1769), syna Jana Baptysty de Montesson, markiza Montesson, oraz jego żony Katarzyny, córki Józefa de Cervon, markiza des Arcis. W trakcie rewolucji nie opuściła stolicy i podczas terroru została aresztowana (20.04.1793), jednak odzyskała wolność 28 września 1794 po upadku Robespierre'a. Będąc przyjaciółką Józefiny Bonaparte, żony pierwszego konsula, a od 1804 cesarza Napoleona I, odegrała niemałą rolę w pierwszych latach Cesarstwa. Była znaną w owym cza-

się pisarką i dramaturgiem, publikowała pod pseudonimem MADAME DE MOTESSON. Zmarła 5 lub 6 lutego 1806 w Paryżu i została pochowana w kościele w Seine-Port.

Dzieci Ludwika Filipa I, księcia Orleanu:

Potomstwo z pierwszego mariażu (i–iii):

- i MADEMOISELLE DE CHARTRES. Urodziła się ona 13 lipca 1745 w pałacu w podparyskim Saint-Cloud, gdzie zmarła 14 grudnia tegoż roku. Pochowano ją w Val-de-Grâce w Paryżu.
- ii LUDWIK FILIP JÓZEF, księżę Orleanu, ojciec króla LUDWIKA FILIPA I (→ rozdział V).
- iii MARIA LUDWIKA TERESA B A T Y L D A. Urodziła się 9 lipca 1750 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i była odtąd zwana MADEMOISELLE, natomiast od ślubu zawartego dnia 24 kwietnia 1770 w pałacu Wersalskim z LUDWIKIEM HENRYKIEM, księciem Bourbon, późniejszym LUDWIKIEM VI HENRYKIEM, księciem Condé (→ aneks III) tytułowano ją MADAME LA DUCHESSE. Podczas rewolucji w 1789 wraz z mężem i synem zbiegła za granicę; powrócili po upadku Napoleona I. Zmarła nagle 10 stycznia 1822 w Paryżu i została pochowana w kaplicy królewskiej św. Ludwika w Dreux, stanowiącej od XIX w. nekropolię orleańskiej linii Burbonów.

Potomstwo pozamałżeńskie (i–iii):

ze STEFANIĄ MARIĄ PERRINE LE MARQUIS, panią Villemomble (lub Villemonble), tancerką teatru włoskiego (ur. Dinan 1737, zm. Paryż 9.02.1806, pochowana na Père-Lachaise):

- i LUDWIK STEFAN DE SAINT FARRE. Urodził się w styczniu (24.01?) 1759. Od 1782 był opatem w klasztorze Notre-Dame w Livry, a w 1789 objął urząd opatki w Saint-Martin-des-Champs; obie te godności utracił podczas rewolucji w 1790. Po restauracji

- Burbonów w 1815 został legitymizowany przez Ludwika XVIII. Zmarł 24 lipca 1825 w Paryżu, gdzie także spoczął na cmentarzu Père-Lachaise.
- ii LUDWIK FILIP DE SAINT-ALBIN. Urodził się 7 lipca 1761 w Charenton jako bliźniak Marii Stefanii. Był opatem w Saint-Albin. W 1815 został legitymizowany przez Ludwika XVIII. Zmarł 13 czerwca 1829 na zamku w May koło Pacy i został pochowany na Père-Lachaise.
 - iii MARIA STEFANIA D'AUVILLIERS. Urodziła się 7 lipca 1761 w Charenton jako jedno z bliźniąt i do zaślubin zwana była MADEMOISELLE DE VILLEMOMBLE (VILLEMONBLE). 17 marca 1778 wyszła za FRANCISZKA KONSTANTYNA DE BROSSARD, hrabiego Brossard (ur. 1739, zm. 1810), syna Józefa Franciszka Ksawerego de Brossard, hrabiego Brossard, i poślubionej mu Marii Magdaleny, córki Franciszka de Marseilles, pana La Chastellière, któremu urodziła dwoje dzieci. Tak jak bracia, została legitymizowana w 1815 dekretem Ludwika XVIII. Data jej śmierci oraz miejsce pochówku nie są znane.
- b LUDWIKA MAGDALENA, MADEMOISELLE D'ORLÉANS. Urodziła się 5 sierpnia 1726 w Palais-Royal w Paryżu, zmarła 14 maja 1728 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i spoczęła w Val-de-Grâce w Paryżu.
- VI LUDWIKA ELŻBIETA. Od dnia narodzin 11 grudnia 1709 w pałacu Wersalskim tytułowano ją MADEMOISELLE DE MONTPENSIER, zaś od zaślubin starszej siostry w 1720 – MADEMOISELLE. 20 stycznia 1722 w Lerma została żoną LUDWIKA FILIPA, księcia Asturii, Viany i Gerony, od 1724 pod imieniem LUDWIKA I króla Hiszpanii (ur. pałac Buen Retiro, Madryt 2.08.1707, zm. tamże 31.08.1724), syna z pierwszego małżeństwa Filipa V, króla Hiszpanii, wcześniej księcia Andegawenii (→ biogr. Ludwika XIV oraz aneks IV). Po rychłej śmierci małżonka na ospę w 1725 powróciła do ojczyzny. Zmarła 16 czerwca 1742 w pałacu Luksemburskim w Paryżu i spoczęła w paryskim kościele Saint-Sulpice.

VII FILIPINA ELŻBIETA, MADEMOISELLE DE BEAUJOLAIS. Na świat przyszła 18 grudnia 1714 w pałacu Wersalskim. W 1723 została zaręczona z infantem hiszpańskim KAROLEM SEBASTIANEM (późniejszy król Hiszpanii Karol III → aneks IV), jednak z przyczyn politycznych do zaślubin nie doszło i w 1728 Filipina Elżbieta, przebywająca już od roku na dworze madryckim, musiała powrócić do Francji. Zmarła niezamężnie 21 maja 1734 w Bagnolet i spoczęła w paryskim Val-de-Grâce.

VIII LUDWIKA DIANA, MADEMOISELLE DE CHARTRES. Urodziła się 27 czerwca 1716 w Palais-Royal w Paryżu a 22 stycznia 1732 w pałacu Wersalskim poślubiła LUDWIKĄ FRANCISZKĄ I DE BOURBON, księcia Conti, z którym miała syna (→ aneks III). Zmarła w połogu 26 września 1736 w podparyskim Issy i spoczęła w kościele św. Andrzeja w Paryżu.

Nieślubne potomstwo Filipa II, księcia Orleanu (I–IV):

z niejaką LEONORĄ, odźwierną w Palais-Royal:

I (?) CÓRKA (IMIĘ NIEZNANE). Urodziła się w 1688 i poślubiła HENRYKĄ DE CAHRENCY. Jej dalsze losy nie są znane.

z FLORENCJĄ PELLEGRIN zwaną MADEMOISELLE FLORENCE, tancerką (ur. ok. 1660, zm. przed 26.07.1716):

II KAROL DE SAINT-ALBIN. Urodził się 5 kwietnia 1698 w Paryżu. Legitymizowany przez ojca w 1706, został przeznaczony do kariery kościelnej. W 1721 wybrano go biskupem Laon, od 1723 dzierżył godność arcybiskupa Cambrai. Zmarł 9 lub 10 kwietnia 1764 w Paryżu, gdzie również został pochowany.

z K R Y S T Y N Ą ANTONINĄ SZARLOTTĄ DESMARES zwaną LOLOTTE, aktorką Comédie-Française (ur. Kopenhaga 1682, zm. Saint-Germain-en-Laye 12.09.1753), córką aktora Mikolaja Desmares i jego żony, także aktorki, Anny d'Ennebaut:

III FILIPPA ANGELIKA DE FROISSY, od zamążpójścia zwana PIĘKNĄ SÉGUR. Na świat przyszła 16 listopada 1700 w pałacu w Wersalu; w przeciwieństwie do starszego przyrodniego brata nie została uznana przez ojca. 12 września 1718 w zamku w Maison-Blanche wyszła za HENRYKĄ FRANCISZKĄ DE SÉGUR, hra-

biego Ségur, barona Ponchat i Romainville oraz pana na Fougueyrolles (ur. 1.04.1689, zm. Metz 19.06.1751), syna Henryka Józefa de Ségur, hrabiego Ségur i barona Ponchat, oraz poślubionej mu Klaudii Elżbiety Binet; dochowali się kilkorga dzieci. Zmarła 15 października 1785 w Paryżu.

z M A R I A ̄ LUDWIKĄ MAGDALENĄ WIKTORYNĄ LE BEL DE LA BOISSIÈRE, MADEMOISELLE DE SERY, damą dworu Lizeloty Orleańskiej (1700–02), w lutym 1709 kreowaną hrabiną Argenton (ur. Rouen 1682, zm. Paryż 4.03.1748), córką Daniela Le Bel, pana Boissière, i jego żony Marii Anny, córki Stefana de Masparault, pana Chenevières:

IV JAN FILIP, BASTARD ORLEAŃSKI. Na świat przyszedł 28 sierpnia 1702 w Chilly-Mazarin. Został legitymizowany w lipcu 1706 i był odtąd tytułowany KAWALEREM ORLEAŃSKIM (CHEVALIER D'ORLÉANS). 27 sierpnia 1716 został generałem galer francuskich, 26 września 1719 przeorem joannitów na Francję, a 8 stycznia 1721 opatem komendatoryjnym w Hautvilliers (oficjalnie objął tą godność dnia 13.02.1721). Był cenionym dyplomata i w 1723 za zasługi na tym polu został przez króla Hiszpanii Filipa V mianowany grandem. Zmarł 16 lipca 1748 w Paryżu.

Ze związku z AMABLE GABRIELĄ DE NOAILLES, damą dworu królowej Marii Leszczyńskiej, a później delfiny Marii Antoniny (ur. 18.02.1706, zm. 16.09.1771), małżonką ARMANDA HONORIUSZA DE VILLARS, księcia Martigues i Villars, a córką Adriana Maurycego de Noailles, księcia Noailles, i poślubionej mu Franciszki Szarloty Amable d'Aubigné, bratanicy potajemnej drugiej żony Ludwika XIV, dochował się córki, uznanej przez męża jego kochanki:

AMABLE ANGELIKI DE VILLARS (ur. 1723, zm. 1771), w 1744 poślubiła GWIDONA FELIKSA PIGNATELLEGO, księcia Gavre i Bisaccia, hrabiego Egmont (ur. 1720, zm. 1753), z którym dochowała się syna.

C ELŻBIETA SZARLOTTA. Urodziła się 13 września 1676 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i była odtąd tytułowana MADEMOISELLE DE CHARTRES, a od zamążpójścia starszej przyrodniej siostry Anny Marii (1684) do własnych zaślubin nosiła tytuł MADEMOISELLE. 13 października 1698 w kaplicy pałaco-

wej w Fontainebleau została żoną LEOPOLDA I JÓZEFA KAROLA DOMINIKA AGAPETA HIACYNTA, księcia Lotaryngii i Baru od 1697 (ur. Innsbruck 11.09.1679, zm. Lunéville 27.03.1729), syna Karola V, księcia Lotaryngii i Baru z dynastii Vaudémont, oraz jego drugiej żony Eleonory Marii Józefy, córki Ferdynanda III, cesarza rzymsko-niemieckiego, króla Czech i Węgier oraz arcyksięcia Austrii. Z małżeństwa tego przyszły na świat liczne dzieci, m.in. Franciszek III Stefan, książę Lotaryngii i Baru, od 1745 jako Franciszek I cesarz rzymsko-niemiecki, mąż Marii Teresy, królowej Czech i Węgier oraz arcyksiężnej Austrii, ojciec liczного potomstwa, m.in. Marii Antoniny, żony Ludwika XVI. Po śmierci męża Elżbieta Szarlotta przeniosła się do swojej oprawy wdowiej w Commercy, które w 1737 podniesiono do rangi księstwa. Zmarła wskutek ataku apopleksji 23 grudnia 1744 w pałacu w Commercy i spoczęła u boku Leopolda w kościele klasztorным kordelierów (franciszkanów) w Nancy.

LUDWIK XIV

1643-1715

Ojciec: LUDWIK XIII (← s. 385)

Matka: ANNA AUSTRIACKA (← s. 386)

Rodzeństwo: (← biogr. Ludwika XIII)

✧

Zwany WIELKIM oraz KRÓLEM SŁOŃCE, urodził się 5 września 1638 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem i od urodzenia nosił tytuł delfina Viennois. Podczas uroczystego chrztu dnia 21 kwietnia 1643 otrzymał imiona LUDWIK BOŻYDAR (DIEUDONNÉ). Po śmierci ojca 14 maja 1643 został królem Francji i, pod imieniem LUDWIKA III, królem Nawarry oraz współksięciem Andory; z racji na wiek monarchy regencję sprawowali w jego imieniu matka oraz kardynał Mazarin. Oficjalne uppełnoletnienie Ludwika nastąpiło po osiągnięciu przezeń trzynastego roku życia we wrześniu 1651, zaś jego sakra odbyła się 7 czerwca 1654 w katedrze Notre-Dame w Reims – z racji na wakujący urząd arcybiskupa Reims dokonał jej biskup Soissons. Faktyczną władzę w swoim królestwie przejął Ludwik XIV po śmierci Mazarina w czerwcu 1661. Podczas jego panowania Francja poszerzyła swoje terytorium o Roussillon i Artois (1659), Dunkierkę (1662), Lille (1668), Alzację (1675) i Strasburg (1681), Franche-Comté (1678) i Briançon (1713). Zmarł wskutek gangreny 1 września 1715 w pałacu Wersalskim. Jego zwłoki złożono w królewskiej nekropolii w Saint-Denis, serce w kościele jezuitów śś. Pawła i Ludwika w Paryżu, a trzewia w paryskiej Notre-Dame.

Małżonki Ludwika XIV:

1. Poślubiona *per procura* 3 czerwca 1660 w kościele w Fontarabii i osobiście 9 czerwca 1660 w kościele w Saint-Jean-de-Luz:

MARIA TERESA AUSTRIACKA (HISZPAŃSKA)

Była córką króla Hiszpanii Filipa IV z dynastii habsburskiej i jego pierwszej żony Elżbiety (Izabeli) Francuskiej (← biogr. Henryka IV). Urodziła się 20 września 1638 w pałacu Eskurial pod Madrytem. Wychodząc za Ludwika XIV zrzekła się w imieniu swoim i swoich potomków praw do sukcesji hiszpańskiej – warunkiem ważności cesji było spłacenie przez Habsburgów sum posagowych, co nigdy nie nastąpiło i u progu XVIII w. otworzyło Burbonom drogę do madryckiego tronu. Zmarła wskutek pęknięcia niezaleczonego wrzodu 30 lipca 1683 w pałacu w Wersalu. Ciało królowej pochowano w Saint-Denis, a jej serce złożono obok serca teściowej i jednocześnie ciotki w Val-de-Grâce.

2. (Morganatyczna) poślubiona sekretnie najprawdopodobniej nocą z 9 na 10 października 1684 w pałacu Wersalskim:

FRANCISZKA D'AUBIGNÉ

Była córką Konstantego d'Aubigné, barona Surimeau i pana Landes-Guimer, gubernatora („wicekróla”) wysp Marie-Galante (Karaiby), i jego żony Joanny Izabeli, córki Piotra de Cardaillac, pana Mauvesin, Lalanne i La Goutte. Urodziła 27 września 1635 w Niort nieopodal Poitiers. Jej pierwszym mężem był zaślubiony 6 kwietnia 1652 w hôtel de Troye w Paryżu PAWEŁ SCARRON, pan Fougerest, Beauvais i La Rivière oraz honorowy kanonik katedry w Le Mans, poeta i dramaturg (ur. Paryż 14.07.1610, zm. tamże 6.10.1660), syn Pawła Scarrona, pana Beauvais, i jego żony Gabrieli, córki Hilarego Goguet (Goguette), pana Biossay; małżeństwo ich pozostało bezdzietne. Od 1669 piastowała urząd guwernantki bastardów Francji (dzieci króla i markizy de Montespan), a od 1680 była damą dworu delfiny. W 1674 nabyła włości i zamek Maintenon, a 27 grudnia tegoż roku została przez króla kreowana markizką Maintenon (odtąd zwano ją MADAME DE MAINTENON). Zmarła 15 kwietnia 1719 w założonej przez siebie fundacji dla ubogich dziewcząt szlacheckiego pochodzenia w podwersalskim Saint-Cyr, gdzie także została pochowana.

Dzieci Ludwika XIV z pierwszego małżeństwa (1–6):

- 1 LUDWIK. Urodził się 1 listopada 1661 w pałacu w Fontainebleau i od tej chwili był delfinem Viennois; tytułowano go MONSEIGNEUR a po śmierci zwano WIELKIM DELFINEM (LE GRAND DAUPHIN). Był członkiem Rady Finansów, a od 1691 zasiadał w Radzie Królewskiej (Wysokiej Radzie). Uczestniczył w wojennych kampaniach ojca, który w 1694 mianował go naczelnym wodzem francuskiej armii we Flandrii. W listopadzie 1700 zrzekł się na rzecz drugiego syna przejętych po matce praw do tronu Hiszpanii. Zmarł na ospę w swoim pałacu w Meudon pod Paryżem 11 kwietnia 1711 i następnego dnia został złożony do grobu w królewskiej nekropolii w Saint-Denis.

Żoną Wielkiego Delfina została poślubiona *per procura* dnia 28 stycznia 1680 w Monachium i osobiście 7 marca tegoż roku w Châlons:

M A R I A A N N A WIKTORIA KRYSZYNA JÓZEFA BENEDYKTA ROZALIA PETRONELA BAWARSKA, córka Ferdynanda Marii, elektora Bawarii z dynastii Wittelsbachów, i jego żony Henryki Adelajdy Sabaudzkiej, córki Madame Royale (– biogr. Henryka IV). Urodziła się 17 lub 28 listopada 1660 na zamku w Monachium, a zmarła 20 kwietnia 1690 w pałacu Wersalskim. Jej serce złożono w klasztorze Val-de-Grâce w Paryżu, a ciało oraz trzewia u boku małżonka w Saint-Denis.

Być może morganatyczną żoną Wielkiego Delfina była poślubiona potajemnie w 1695:

M A R I A T E R E S A (wedle innych danych FRANCISZKA) E M I L I A DE JOLY-CHOIN, córka Klaudiusza Wilhelma de Joly, barona Langes, pana Choin, Chaillouvres i Saint-Romain, oraz jego żony Anny Klemencji, córki Gabriela de Grolée, pana Malpieu. Urodziła się 2 sierpnia 1670 w Bourg-en-Bresse i była damą dworu księżnej Conti, Marii Anny de Bourbon. Z Wielkim Delfinem miała DZIECKO, którego płeć i imię nie są znane (ur. 1695, zm. 1697); po śmierci Monseigneur otrzymała od Ludwika XIV dożywotnią pensję oraz dom w Paryżu. Zmarła tam 14 kwietnia 1732 i została pochowana w Paryżu.

Dzieci Wielkiego Delfina:

Synowie z pierwszego małżeństwa (A–C):

A LUDWIK zwany (1711) MAŁYM DELFINEM (LE PETIT DAUPHIN). Urodził się 6 sierpnia 1682 w pałacu w Wersalu i od tej chwili nosił tytuł księcia Burgundii. W 1702 zasiadł w Radzie. Podczas wojny o sukcesję hiszpańską otrzymał w 1703 dowództwo francuskiej armii w Alzacji, a w 1708 został naczelnym wodzem (*generalissime*) francuskich oddziałów we Flandrii. Po śmierci ojca 11 kwietnia 1711 odziedziczył status następcy tronu wraz z tytułem delfina Viennois. Zmarł 18 lutego 1712 w pałacu Marly w Wersalu na odrę lub szkarlatynę, którą zaraził się od małżonki; oboje znaleźli spoczynek w Saint-Denis, zaś ich serca złożono w paryskim klasztorze Val-de-Grâce.

Żoną Małego Delfina została 7 grudnia 1697 w kaplicy pałacowej w Wersalu:

MARIA ADELAJDA SABAUDZKA, córka Wiktora Amadeusza II, księcia Sabaudii i Piemontu, późniejszego króla Sardynii, i jego żony, Mademoiselle de Valois z młodszej linii orleańskiej (← biogr. Ludwika XIII). Urodzona 6 grudnia 1685 w pałacu w Turynie, zmarła na odrę lub szkarlatynę 12 lutego 1712 w pałacu Wersalskim. Została pochowana w Saint-Denis, a jej serce złożono w Val-de-Grâce.

Potomstwo Małego Delfina (I–V):

- I PORONIENIE. Miało miejsce w 1703 w Wersalu.
- II BEZIMIENNY SYN. Urodził się 25 czerwca 1704 w pałacu w Wersalu i tytułowany był odtąd księciem Bretanii. Nie dożył uroczystego chrztu oraz nadania imienia, zmarł 13 kwietnia 1705 w pałacu Wersalskim i został pochowany w Saint-Denis.
- III LUDWIK. Urodził się 8 stycznia 1707 w pałacu w Wersalu i był tytułowany księciem Bretanii. Po przedwczesnej śmierci ojca 18 lutego 1712 został delfinem, lecz sam także zaraził się odrą lub szkarlatyną i zmarł dnia 8 marca w Wersalu. Został pochowany w Saint-Denis.

IV PORONIENIE. Miało miejsce w lutym 1708 w pałacu Marly w ogrodach Wersalu.

V LUDWIK XV (→ s. 420).

- B FILIP, w galerii władców Hiszpanii FILIP V. Urodził się 10 grudnia 1683 w pałacu w Wersalu i nosił odtąd tytuł księcia Andegawenii. Zmarły bezpotomnie 1 listopada 1700 król Hiszpanii Karol II wyznaczył go swoim jedynym dziedzicem; po uznaniu testamentu przez Ludwika XIV w dniu 16 listopada 1700 został królem Hiszpanii jako FILIP V (a ściślej: pod imieniem FILIPA V w Kastylii i pod imieniem FILIPA IV w Aragonii), Neapolu, Sycylii i Sardynii (FILIP IV), władcą Niderlandów i księciem Mediolanu; jednocześnie zrzekł się francuskich tytułów oraz – w imieniu swoim i swoich potomków – praw sukcesyjnych do tronu Francji. 4 grudnia 1700 opuścił Wersal, a 22 stycznia 1701 wjechał do Madrytu. Jednocześnie pretensje do schedy po zmarłym Karolu II wysunął arcyksiążę austriacki Karol, tytułujący się Karolem III – zapoczątkowana w ten sposób wojna o sukcesję hiszpańską trwała trzynaście lat i zakończyły ją dopiero traktaty pokojowe w Utrechcie (1713) i Rastatt (1714), na mocy których Filip V zatrzymał Hiszpanię oraz jej zamorskie kolonie, stracił jednak posiadłości włoskie i Niderlandy. Dnia 10 stycznia 1724 abdykował na rzecz starszego syna, Ludwika, co upubliczniono 15 stycznia, lecz po jego rychłej śmierci 31 sierpnia tego roku ponownie zasiadł na tronie. W 1731 wszedł *de iure uxoris* w posiadanie włoskich księstw Parmy i Piacenzy, gdzie osadził młodszego syna, Karola, dla którego uzyskał także (w myśl traktatu wiedeńskiego z roku 1735) Neapol i Sycylię. Zmarł 9 lipca 1746 w pałacu Buen Retiro w Madrycie i spoczął w królewskim panteonie w pałacu La Granja de San Ildefonso.

Małżonki Filipa V, króla Hiszpanii:

1. Poślubiona *per procura* 11 września 1701 w Turynie i osobiście 3 listopada 1701 w Figureas:

MARIA LUDWIKA GABRIELA SABAUDZKA, córka Wiktora Amadeusza II, księcia Sabaudii i Piemontu, późniejszego króla

Sardynii, i zaślubionej mu Mademoiselle de Valois z młodszej linii orleańskiej (← biogr. Ludwika XIII); jej starsza siostra była od 1697 żoną Małego Delfina (†). Urodziła się 17 września 1688 w pałacu w Turynie, a zmarła na gruźlicę 14 lutego 1714 w królewskim alkazarze w Madrycie i została pochowana w panteonie królów w Eskuriale.

2. Poślubiona *per procura* 16 września 1714 w Parmie i oświęconie 24 grudnia 1714 w Guadalajarze:

ELŻBIETA (IZABELA) PARMENSKA, córka Edwarda II, księcia Parmy i Piacenzy z dynastii Farnese, oraz jego żony Doroty Zofii, córki Filipa Wilhelma, elektora Palatynatu Reńskiego. Urodziła się ona 25 października 1692 w pałacu książęcym w Parmie, a zmarła 11 lipca 1766 w pałacu w Aranjuez i została pochowana u boku męża.

Potomstwo Filipa V:

LINIA HISZPAŃSKA BURBONÓW (→ aneks IV)

C KAROL zwany BERRY DOBRE SERCE. Urodził się w pałacu Wersalskim 31 sierpnia 1686 i od tej chwili był tytułowany księciem Berry. Podczas hiszpańskiej wojny sukcesyjnej uczestniczył obok najstarszego brata w kampanii wojennej we Flandrii (1708). 10 czerwca 1710 został kreowany księciem Berry, Alençon i Angoulême oraz hrabią Ponthieu, zaś we wrześniu tego roku – wicehrabią Vernon, Andely i Gisors. Podczas łowów zranił się pękniętym łękiem, co przyczyniło się do zakażenia krwi i śmierci księcia 4 maja 1714 w pałacu Marly w ogrodach Wersalu. Spoczął w Saint-De-nis, a jego serce złożono w paryskim Val-de-Grâce.

Małżonką Karola Francuskiego, księcia Berry, została 6 lipca 1710 w kościele Notre-Dame w Wersalu:

MARIA LUDWIKA ELŻBIETA ORLEAŃSKA, MADEMOISELLE DE CHARTRES, MADEMOISELLE, najstarsza córka Filipa II, księcia Orleanu (← biogr. Ludwika XIII).

Dzieci małżeńskie (I–III):

I MARTWA CÓRKA. Na świat przyszła 21 lipca 1711 w pałacu w Fontainebleau i spoczęła w Saint-Denis.

II KAROL. Urodził się przedwcześnie dnia 26 marca 1713 w pałacu Wersalskim i odtąd tytułowano go księciem Alençon. Zmarł 16 kwietnia 1713 w pałacu w Wersalu i został pochowany w Saint-Denis.

III MARIA LUDWIKA ELŻBIETA. Urodzona przedwcześnie jako pogrobowiec 16 czerwca 1714 w pałacu w Wersalu, umarła następnego dnia. Pochowano ją w Saint-Denis.

Karol Francuski, książę Berry, dochował się także DZIECKA z pokojówką swojej żony, które przyszło na świat kilka miesięcy po jego śmierci, a zatem w drugiej połowie 1714. Dalsze jego losy pozostają nieznane.

Pozamałżeńskie córki Wielkiego Delfina (A–B):

z LUDWIKĄ WIKTORIĄ DE CAUMONT, MADEMOISELLE LA FORCE (ur. ok. 1655, zm. po 1722), córką Jakuba Nompara de Caumont, księcia La Force oraz para Francji, i jego żony Marii, córki Cyrusa Antoniego de Saint-Simon, markiza Courtomer, pana Sainte-Mère-Eglise, Chesneburn, Bonnebos i Garennes, od 1686 damą dworu delfiny Marii Anny Bawarskiej, 8 marca 1688 poślubioną przez LUDWIKĄ SCYPIONA GRIMOARDA DE BEAUVOIR, hrabiego Roure i markiza Grizac (ur. ok. 1667, poległ pod Fleurus 1.07.1690), syna Ludwika Piotra Grimoarda de Beauvoir, hrabiego Roure, i jego żony Marii du Guast d'Artignyca (z tego mariażu pochodziło kilkoro dzieci):

A LUDWIKA EMILIA DE VAUDETAR. Urodziła się 14 października 1694 w Courtemer. Wychowywana przez urszulanki z Poissy, w późniejszym czasie zamieszkała z ojcem. Zmarła w ich paryskiej rezydencji hôtel de La Force 3 kwietnia 1719. Niezamężna.

z FRANCISZKĄ PITEL, aktorką Comédie-Française znaną jako FANCHON, od zaślubin zwaną MADEMOISELLE RAISIN (ur. Grenoble 12.01.1662, zm. Vignats 30.09.1721, pochowana tamże), córką Henryka Pitela, aktora trupy Filandra, a następnie szefa trupy komediantów Wielkiego Kondeusza, i jego żony Szarloty Lagrand, aktorki Comédie-Française; od 20 listopada 1679 małżonką JANA BAPTYSTY SIRET-RAISIN zwanego MAŁYM MOLIEREM, aktora Comédie-Française i głównego komedianta Wielkiego Delfina (miała z nim kilkoro dzieci):

- B ANNA MARIA DE FLEURY BONBOUR. Urodziła się 21 grudnia 1695 w pałacu w Meudon. 13 lipca 1715 w Le Pin wyszła za mąż za ANNA SZA ANTONIEGO ERRARDA D'AVAUGOUR, pana Thouaré i Bois (ur. ok. 1672, zm. 18.12.1755), syna Ludwika d'Avaugour, pana na Bois i Kergrois, oraz jego żony Celestyny Bruneau. Zmarła na ospę w sierpniu 1716. Owdowiały d'Avaugour zenił się jeszcze trzykrotnie, lecz nie dochował się dzieci.
- 2 ANNA ELŻBIETA. Urodziła się 18 listopada 1662 w paryskim Luwrze i była odtąd tytułowana MADAME. Zmarła 30 grudnia 1662 w paryskim Luwrze i spoczęła w Saint-Denis, jej serce natomiast złożono w paryskim Val-de-Grâce.
- 3 MARIA ANNA, MADAME. Urodziła się przedwcześnie 16 listopada 1664 w Luwrze w Paryżu. Zmarła 26 grudnia 1664 w Luwrze i spoczęła w Saint-Denis, podczas gdy jej serce złożono w Val-de-Grâce w Paryżu.
- 4 MARIA TERESA, MADAME, PETITE (MAŁA) MADAME. Urodziła się ona 2 stycznia 1667 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem, gdzie również zmarła w dniu 1 marca 1672. Została pochowana w Saint-Denis, a jej zabalsamowane serce złożono w Val-de-Grâce.
- 5 FILIP (FILIP KAROL?). Urodził się on 5 sierpnia 1668 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem i od tej chwili nosił tytuł księcia Andegawenii. Zmarł 10 lipca 1671 w miejscu swoich narodzin i został pochowany w Saint-Denis, podczas gdy jego serce spoczęło w Val-de-Grâce.
- 6 LUDWIK FRANCISZEK. Od urodzenia był tytułowany księciem Andegawenii. Na świat przyszedł 14 czerwca 1672 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem, gdzie zmarł 4 listopada 1672. Został pochowany w Saint-Denis, zaś jego serce złożono w Val-de-Grâce.

Nieślubne potomstwo Ludwika XIV (1–16):

z nieznaną ogrodniczką:

- 1 CÓRKA. Urodzona w 1660, była żoną N DE LA QUEUE, wartownika. Nic więcej o niej nie wiadomo.

z LUDWIKĄ FRANCISZKĄ DE LA BAUME LE BLANC, królewską metresą w latach 1661–67, w latach 1661–70 damą dworu Madame, w 1667

kreowaną księżną La Vallière i Vaujours, karmelitanką na paryskim przedmieściu św. Jakuba pod imieniem MARIŁ ŁUCJI OD MIŁOSIĘRDZIA od 2 czerwca 1674 (ur. Tours 6.08.1644, zm. klasztor karmelitanek, przedmieście Saint-Jacques, Paryż 6.06.1710 i tam pochowana), córką Laurencjusza de La Baume Le Blanc, pana La Vallière, i jego żony Franciszki, córki Jana Le Provost (Prevost), pana La Coutelaye:

- 2 KAROL DE LINCOURT. Urodził się 19 grudnia 1662 lub 1663 w Paryżu i został zarejestrowany jako syn M. de Lincourta oraz Elżbiety de Beaux. Zmarł na grypę nim ojciec zdążył go legitymizować 15 lipca 1665 (w Paryżu).
- 3 FILIP DERCY. Urodził się on 7 stycznia 1665 w hôtel de Brion w Paryżu i został oficjalnie zarejestrowany jako syn Franciszka Dercy'ego oraz jego żony Magdaleny Bernard. Zmarł w 1666.
- 4 LUDWIK DE LA BAUME LE BLANC (DE BOURBON). Urodzony 27 grudnia 1665, zmarł w następnym roku.
- 5 MARIA ANNA DE BOURBON. Urodziła się 2 października 1666 na zamku w Vincennes i 14 maja została legitymizowana; była odtąd przysługiwano jej nazwisko DE BOURBON oraz tytuł MADEMOISELLE DE BLOIS. Po wycofaniu się matki do klasztoru w 1675 przejęła tytuł księżnej La Vallière. Jej mężem został 16 stycznia 1680 w kaplicy zamkowej w Saint-Germain-en-Laye LUDWIK ARMAND I DE BOURBON, książę Conti (→ aneks III); zwano ją odtąd GRANDE PRINCESSE DE CONTI (WIELKĄ KSIĘŻNĄ CONTI), a od przedwczesnej śmierci męża w 1685 – MADAME LA PRINCESSE DE CONTI PREMIÈRE DOUAIRIÈRE (KSIĘŻNĄ PIERWSZĄ WDOWĄ CONTI). Zmarła 3 maja 1739 w swoim paryskim pałacu i spoczęła w kaplicy Matki Boskiej w kościele pw. św. Rocha w Paryżu. Jej krótkotrwały mariaż pozostał bezdzietny.
- 6 LUDWIK AUGUST DE BOURBON. Na świat przyszedł 2 października 1667 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem. 22 lutego 1669 został legitymizowany i otrzymał tytuł hrabiego Vermandois, a także godność admirała Francji i urząd generalnego nadintendenta marynarki. Zamieszany w głośny skandal obyczajowy, w 1682 zmuszony był opuścić dwór. Pragnąc uzyskać królewskie przebaczenie, podążył na wojnę we Flandrii, lecz zmarł wskutek „gorączki” (zapewne była to dyzenteria) w dniu 18 listopada 1683 opodal obleganego Kortrijk (franc. Courtrai). Ciało hrabiego odwieziono do Arras i pochowano w tamtejszej katedrze.

z FRANCISZKĄ (w młodości przybrała drugie imię, czy też przydomek: ATENA) DE ROCHECHOUART DE MORTEMART, damą dworu Madame od 1661, a od jej śmierci damą dworu królowej (1663–80), metresa króla w latach 1667–79, od 1679 dzierżąca z jego woli rangę oraz prawa księżnej, ochmistrzynią dworu królowej w latach 1679–83 (ur. Lussac-les-Châteaux 5.10.1640, zm. Bourbon-l'Archambault 27.05.1707, pochowana u kordelierów w Poitiers), córką Gabriela de Rochechouart de Mortemart, księcia Mortemart i Tonnay-Charente, gubernatora Paryża oraz pierwszego szlachcica Komnaty Królewskiej, i jego żony Diany de Grandsaigne de Marcillac, markizy Grandsaigne, damy dworu królowej, córki Jana de Grandsaigne, markiza Marcillac; 6 lutego 1663 w paryskim kościele Saint-Sulpice poślubioną przez LUDWIKA HENRYKA DE PARDAILLAN DE GONDRIN, markiza MONTESPAN (ur. 1640, zm. hôtel de Navarre, Tuluza 1.12.1701), syna Rogera Hektora de Par-
daillan de Gondrin, markiza Montesperan i księcia Antin, senesza-
la Bigorre, oraz Marii Krystyny, córki Jana Zameta, barona Murat
(z mężem dochowała się syna i córki):

- 7–8 DWAJ SYNOWIE, urodzeni w 1669, zmarli w dzieciństwie. Wedle innych danych był to syn oraz córka imieniem LUDWIKA FRANCISZKA, która zmarła 23 lutego 1672.
- 9 LUDWIK AUGUST DE BOURBON. Urodził się 31 marca 1670 na zamku w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem. Został legitymizowany 19 grudnia 1673 i odtąd, podobnie jak pozostałe uznane dzieci króla oraz markizy Montesperan, nosił tytuł *légitimé de France*. 10 grudnia 1676 został desygnowany księciem Maine. W styczniu 1680 wraz z młodszym rodzeństwem uzyskał prawo do posługiwania się nazwiskiem *de Bourbon* (co potwierdzono w listopadzie 1681), zaś 2 lutego 1681 został kreowany suwerennym księciem Dombes, hrabią Eu i baronem Sceaux. W maju 1682 mianowano go gubernatorem oraz porucznikiem generalnym Langwedocji. Jednocześnie rozwijał karierę wojskową: już w 1674 był kapitanem gwardii szwajcarskiej, 15 września 1688 otrzymał godności generała galer francuskich oraz generalnego porucznika Mórz, 2 kwietnia 1690 został marszałkiem polnym (feldmarszałkiem), 3 kwietnia 1692 generałem porucznikiem, a 10 września 1694 wielkim mistrzem artylerii. Patentem z dnia 29 kwietnia 1714 król uczynił Ludwika Augusta oraz jego młodszego brata książętami krwi wraz z prawem dziedziczenia francuskiej

korony, zaś w swoim testamencie powierzył synowi regencję obok księcia orleańskiego (– biogr. Ludwika XIII). Niemniej dzień po śmierci króla (2.09.1715) Orleańczyk unieważnił ów zapis, a w lipcu 1717 doprowadził do cofnięcia przez parlament królewskiego patentu z 1714, pozbawiając tym samym bastardy Ludwika XIV miejsca w sukcesji. Po wykryciu tzw. spisku Cellemare’a w 1720, zamieszani w niego książę i księżna Maine zostali wydaleny z dworu. Ludwik August zmarł 14 maja 1736 na zamku w Sceaux i spoczął w tamtejszym kościele parafialnym.

Żoną Ludwika Augusta de Bourbon, księcia Maine, była poślubiona 19 marca 1692 w pałacu Wersalskim:

ANNA LUDWIKA BENEDYKTA DE BOURBON, MADEMOISELLE D’ENGHEN, MADEMOISELLE DE CHAROLAIS z linii Kondeuszy (→ aneks III).

Dzieci Ludwika Augusta de Bourbon, księcia Maine (A–G):

- A MADEMOISELLE DE DOMBES. Na świat przyszła 11 września 1694 w pałacu w Wersalu, gdzie zmarła 26 września tegoż roku. Spoczęła w kościele Notre-Dame w Wersalu.
- B LUDWIK KONSTANTYN DE BOURBON. Urodził się 17 lub 27 listopada 1695 w pałacu w Wersalu i był od tej chwili tytułowany księciem Dombes. Zmarł 28 września 1698 w pałacu Wersalskim i został pochowany w chórze kościoła Notre-Dame w Wersalu.
- C MADEMOISELLE D’AUMALE. Urodziła się 21 grudnia 1697 w pałacu Wersalskim, gdzie zmarła 22 sierpnia 1699. Spoczęła w kościele Notre-Dame w Wersalu.
- D LUDWIK AUGUST DE BOURBON. Urodził się 4 marca 1700 w pałacu w Wersalu i od tej chwili był tytułowany księciem Dombes. Od 1710 był generałem pułkownikiem gwardii szwajcarskiej. Walczył pod Eugeniuszem Sabaudzkim podczas wojny o austriackotureckiej (1716–18), a następnie brał udział w wojnach o sukcesję polską (1733–38) i austriacką (1740–48). Po śmierci ojca wiosną 1736 został księciem Dombes, hrabią Eu oraz baronem Sceaux, w tym samym roku otrzymał także godność wielkiego łowczego. W 1737 objął dzierżony wcześniej przez ojca urząd gubernatora i generalnego porucznika Langwedocji. W 1750 został księciem Anet, a w 1753 odziedziczył po matce hrabstwo Dreux. Zginął w pojedynku 1 października 1755 w Fontainebleau i został pochowany w kościele w Eu. Bezzenny i bezpotomny.
- E LUDWIK KAROL DE BOURBON. Urodził się 15 października 1701 na zamku w Sceaux i był odtąd tytułowany hrabią Eu. Po śmierci

ojca w maju 1736 został księciem Aumale i przejął urząd wielkiego mistrza artylerii. W 1755 odziedziczył po bezdzietnym starszym bracie tytuły księcia Dombes i Anet, hrabiego Eu i Dreux oraz barona Sceaux. Objął ponadto należący do zmarłego urząd gubernatora oraz porucznika generalnego Langwedocji, dzierżył także z nominacji królewskiej gubernatorstwo Gujenny. W 1762 przekazał suwerenne księstwo Dombes Ludwikowi XV, otrzymując w zamian tytuł księcia Gisors. Jak wszyscy mężczyźni w rodzinie, służył w królewskiej armii, gdzie uzyskał rangę generała. Zmarł 13 lipca 1775 w swoim zamku w Sceaux i został pochowany u boku rodziców w chórze tamtejszego kościoła parafialnego. Nie założył rodziny, swoim spadkobiercą ustanowił brata stryjecznego, księcia Penthhièvre (↓).

- F KAROL DE BOURBON. Urodził się 31 marca 1704 w pałacu w Wersalu i był odtąd tytułowany księciem Aumale. Zmarł 2 września 1708 w ojcowskim zamku w Sceaux i spoczął w kościele w Eu.
- G LUDWIK FRANCISZKA DE BOURBON, MADEMOISELLE DU MAINE. Na świat przysła 4 grudnia 1707 w pałacu w Wersalu. Podobnie jak starsi bracia nie założyła rodziny. Zmarła nagle, zapewne wskutek udaru, 19 sierpnia 1743 na zamku w Anet i spoczęła w kaplicy zamkowej.
- 10 LUDWIK CEZAR DE BOURBON. Urodził się 20 czerwca 1672 na zamku w Le Génitoy. 19 grudnia 1673 został legitymizowany (nosił odtąd tytuł *légitimé de France*) i kreowany hrabią Vexin. Przeznaczony przez ojca do kariery kościelnej, otrzymał urzędy opata w Saint-Denis oraz w Saint-Germain-des-Prés. W styczniu 1680 uzyskał prawo do nazwiska *de Bourbon*, co w listopadzie 1681 zostało zatwierdzone specjalnym patentem królewskim. Zmarł 10 stycznia 1683 w Paryżu i został pochowany w pobliskim opactwie w Saint-Germain-des-Prés.
- 11 LUDWIK FRANCISZKA DE BOURBON. Urodziła się ona 1 czerwca 1673 w miejskiej cytadeli w Tournai podczas wojennej wyprawy króla do Flandrii. Legitymizowana wraz ze starszymi braćmi 19 grudnia 1673, była odtąd tytułowana *légitimé de France*, MADEMOISELLE DE NANTES, zaś w styczniu 1680 uzyskała prawo do nazwiska DE BOURBON, co zostało zatwierdzone w listopadzie następnego roku. 24 lipca 1685 w pałacu w Wersalu została wydana za LUDWIK DE BOURBON, księcia Enghien, od 1709 pod imieniem LUDWIK III księcia Condé (→ aneks III); od chwili zaślubin nosiła tytuł MADAME LA DUCHESSE, zaś po owdowieniu w 1710 – MADAME LA DUCHESSE DOUAI-

RIÈRE (PANIĄ KSIĘŻNĄ WDOWĄ). Zmarła 16 czerwca 1743 w Palais Bourbon w Paryżu i została pochowana w kościele karmelitanek na paryskim przedmieściu Saint-Jacques.

- 12 LUDWIKA MARIA ANNA DE BOURBON. Urodziła się 12 listopada 1674 na zamku w podparyskim Saint-Germain-en-Laye. Ojciec legitymizował ją w styczniu 1676 i przysługiwał jej odtąd tytuł *légitimé de France*, MADEMOISELLE DE TOURS; w styczniu 1680 uzyskała prawa do posługiwania się nazwiskiem DE BOURBON. Zmarła 15 września 1681 na zamku w Bourbon-l'Archambault i zgodnie z życzeniem ojca spoczęła w grobach pierwszych Burbonów w kościele klasztorным św. Piotra i Pawła w opactwie reguły kluniackiej w Souvigny.
- 13 MARIA FRANCISZKA DE BOURBON. Urodziła się 4 maja 1677 w zamku w Maintenon i od tej chwili tytułowano ją MADEMOISELLE DE BLOIS. Została legitymizowana przez króla w listopadzie 1681 i odtąd przysługiwało jej nazwisko DE BOURBON oraz tytuł *légitimé de France*. 18 lutego 1692 w kaplicy pałacowej w Wersalu poślubiła FILIPA II ORLEAŃSKIEGO, od 1715 regenta Francji (← biogr. Ludwika XIII); odtąd zwano ją MADAME LA PRINCESSE. Zmarła 1 lutego 1749 w pałacu w Saint-Cloud pod Paryżem i spoczęła w paryskim kościele Madeleine de Trainel, podczas gdy jej serce złożono w Val-de-Grâce.
- 14 LUDWIK ALEKSANDER DE BOURBON. Urodził się on 6 czerwca 1676 w pałacu w Wersalu i został legitymizowany patentem królewskim w listopadzie 1681, otrzymał nazwisko DE BOURBON oraz tytuły hrabiego Tuluzy oraz *légitimé de France*. Po śmierci hrabiego Vermandois, swego przyrodniego brata (†), w 1683 objął godność admirała Francji, w tym samym roku został także przewodniczącym Rady Morskiej (ministrem marynarki). W styczniu 1689 uzyskał gubernatorstwo Gujenny, a w marcu 1695 – Bretanii. W 1697 został kreowany księciem Penthievre, w 1703 księciem Châteauvillain, w 1711 księciem Damville i Arc, zaś w 1712 księciem Vendôme. W 1706 nabył markizant Rambouillet, który patentem królewskim z 1711 został przekształcony w księstwo. W marcu 1714 otrzymał dworski urząd wielkiego łowczego Francji. 29 kwietnia tego roku wraz ze starszym bratem został na mocy królewskiego dekretu uznany księciem krwi, posiadającym prawa sukcesyjne we Francji, jednak w lipcu 1717 regent Filip II Orleański doprowadził do uchylecia tego przywileju przez parlament. Od wczesnej młodości służył we francuskiej armii, 3 stycznia 1696 został marszałkiem polnym, a 3 sierpnia następnego roku generałem porucznikiem armii królewskiej; brał udział w trwającej od 1700 wojnie o sukcesję hiszpańską i dowodził

flotą francuską podczas morskiej bitwy pod Malagą w 1704. Popadłszy w niełaskę, w 1722 złożył urząd ministra marynarki i wycofał się do swoich włości. Zmarł 1 grudnia 1737 na zamku w Rambouillet i został pochowany w kolegiacie św. Stefana w Dreux, zniszczonej w 1793 podczas rewolucji; od 1816 szczątki księcia i jego rodziny spoczywają w królewskiej kaplicy św. Ludwika w Dreux, nekropolii linii orleańskiej.

Żoną Ludwika Aleksandra de Bourbon, księcia Penthièvre i hrabiego Tuluzy, była poślubiona sekretnie 23 lutego 1723 w Paryżu:

ZOFIA MARIA WIKTORIA DE NOAILLES, w latach 1707–12 dama dworu księżnej Burgundii oraz delfiny Marii Adelajdy Sabaudzkiej, córka Annasza Juliusza de Noailles, księcia Noailles, hrabiego Ayen, gubernatora Roussillon i wicekróla Katalonii, marszałka Francji, oraz poślubionej mu Anny Ludwika Boyer, pani Saint-Geneviève-aux-Bois, wdowa po poślubionym 25 stycznia 1707 LUDWIKU DE PARDAILLAN DE GONDRIN, markizie Gondrin (ur. 1689, zm. Wersal 5.02. 1712), którego rodzicami byli Ludwik Antoni de Pardaillan de Gondrin, markiz Montespan i księżę Antin (legalny syna markizy Montespan, metresy Ludwika XIV), oraz jego żona Julia Franciszka de Crussol d'Uzès, dama dworu księżnej Burgundii, córka Emanuela II de Crussol d'Uzès, księcia Uzès i Soyons, markiza Crussol i Florensac oraz hrabiego Apchier (mieli troje dzieci). Urodziła się ona w Wersalu 6 maja 1688, zmarła zaś 30 września 1766 w paryskiej rezydencji hôtel de Toulouse i została pochowana w kolegiacie św. Stefana w Dreux, skąd w 1816 jej prochy przeniesiono do kaplicy św. Ludwika tamże.

Syn małżeński Ludwika Aleksandra de Bourbon, księcia Penthièvre i hrabiego Tuluzy:

A LUDWIK JAN MARIA DE BOURBON. Urodził się 16 listopada 1725 na zamku w Rambouillet. Po śmierci ojca w grudniu 1737 został księciem Penthièvre, Châteauvillain, Damville, Arc i Rambouillet oraz hrabią Tuluzy, admirałem i wielkim łowczym Francji oraz gubernatorem Bretanii. W 1751 wszedł w posiadanie włoskiego księstwa Carignano, zaś bezpotomna śmierć brata stryjecznego, Ludwika Karola de Bourbon (†), uczyniła go w 1775 księciem Aumale, Gisors i Anet, hrabią Eu i Dreux, baronem Sceaux oraz wielkim mistrzem francuskiej artylerii. W późniejszym czasie otrzymał tytuły księcia Lamballe i hrabiego Guincamp, a w 1786 został kreowany księciem Amboise. Zmarł 4 marca 1793 na zamku w Bizy i został pochowany – z uwagi na rewo-

lucję potajemnie – u boku rodziców w kolegiacie pw. św. Stefana w Dreux; została ona zbezczeszczona w parę miesięcy później przez oddziały rewolucjonistów, a prochy Burbonów wyrzucono z grobów. Podczas restauracji monarchii w 1816 zostały złożone w królewskiej kaplicy pw. św. Ludwika, wzniesionej w Dreux na polecenie najmłodszej córki i dziedziczki księcia, księżnej Orleanu, matki Ludwika Filipa I.

Żoną Ludwika Jana de Bourbon, księcia Penthièvre i hrabiego Tuluzy, została 29 grudnia 1744 w kaplicy pałacowej w Wersalu:

MARIA TERESA FELICYTA MODEŃSKA, córka Franciszka III Marii, księcia Modeny, Reggio i Mirandoli z dynastii Este, oraz poślubionej mu Mademoiselle de Valois z młodszej linii orleańskiej (–biogr. Ludwika XIII). Urodziła się 6 października 1726 w Reggio Emilia, zmarła zaś 30 kwietnia 1754 w Paryżu. Została pochowana w kaplicy zamku w Rambouillet, a następnie u boku męża w kolegiacie św. Stefana w Dreux; od 1816 oboje spoczywają w królewskiej kaplicy św. Ludwika w Dreux.

Potomstwo Ludwika Jana de Bourbon, księcia Penthièvre i hrabiego Tuluzy (I–VII):

I LUDWIK MARIA DE BOURBON. Urodził się on 2 stycznia 1746 w pałacu w Wersalu i był od tejże chwili tytułowany księciem Rambouillet. Zmarł 13 listopada 1749 w pałacu Wersalskim i spoczął w kaplicy zamkowej w Rambouillet, skąd jego szczątki przeniesiono w początkach XIX w. do królewskiej kaplicy św. Ludwika w Dreux.

II LUDWIK ALEKSANDER JÓZEF STANISŁAW DE BOURBON. Urodził się 6 września 1747 w pałacu hôtel de Toulouse w Paryżu. Tytułowany księciem Lamballe, w 1755 został mianowany wielkim łowczym Francji. Zmarł na skutek nieleczzonej kiły 6 maja 1768 na zamku w Louveciennes i został pochowany w kolegiacie pw. św. Stefana w Dreux, zniszczonej w trakcie Wielkiej Rewolucji. Z początkiem XIX w. jego szczątki złożono w tamtejszej królewskiej kaplicy św. Ludwika.

Żoną Ludwika Aleksandra de Bourbon, księcia Lamballe, została 31 stycznia 1767 w Nangis:

MARIA TERESA LUDWIKA DE SAVOY-CARIGNAN, córka Ludwika Wiktora Sabaudzkiego, księcia Carignano, oraz jego żony Krystyny, córki Ernesta Leopolda, landgraфа heskie-

- go na Rotenburgu. Urodzona w Turynie 8 września 1749, od 1775 dzierżyła urząd nadintendentki Domu Królowej, której była jedną z najbliższych powierniczek. Jej krótkotrwały mariaż pozostał bezdzietny. Po wybuchu rewolucji wyjechała do Anglii, lecz w 1792 wróciła do Paryża, gdzie została aresztowana i postawiona przed trybunałem. Dnia 3 września 1792 została zlinczowana przez tłum zebrany przed gmachem więzienia La Force, skąd miano ją przetransportować do więzienia Abbaye. Zmasakrowane szczątki księżnej pochowano na cmentarzu Enfants-Trouvés (wcześniej jej natkniętą na pikę głowę zaniesiono pod okna twierdzy Temple, gdzie przetrzymywano zdetronizowaną rodzinę królewską).
- III JAN MARIA DE BOURBON. Urodził się 14 lub 17 listopada 1748 w pałacu hôtel de Toulouse w Paryżu i był od tej chwili tytułowany księciem Châteauvillain. Zmarł 19 maja 1755 w hôtel de Toulouse i został pochowany w kaplicy zamkowej w Rambouillet, skąd w 1816 jego prochy przeniesiono do kaplicy pw. św. Ludwika w Dreux.
- IV WINCENTY MARIA LUDWIK DE BOURBON. Urodził się on 22 czerwca 1750 w pałacu hôtel de Toulouse w Paryżu i był odtąd tytułowany hrabią Guincamp. Zmarł 14 marca 1752 w hôtel de Toulouse w Paryżu i spoczął w kaplicy pałacu w Rambouillet, skąd w 1816 jego szczątki wraz z prochami matki i rodzeństwa przeniesiono do królewskiej kaplicy św. Ludwika w Dreux.
- V MARIA LUDWIKA DE BOURBON, MADEMOISELLE DE PENTHIÈVRE. Urodziła się 18 października 1751 w pałacu hôtel de Toulouse w Paryżu, a zmarła 26 września 1753 w pałacu w Wersalu i została pochowana w kaplicy zamku w Rambouillet, skąd w XIX w. jej szczątki przeniesiono wraz z pozostałymi spoczywającymi tam członkami rodziny Burbonów do królewskiej kaplicy pw. św. Ludwika w Dreux.
- VI LUDWIKA MARIA A D E L A J D A DE BOURBON, MADEMOISELLE D'IVOY, MADEMOISELLE DE PENTHIÈVRE (1753), od 1769 małżonka LUDWIKA FILIPA II, księcia Orleanu (→ rozdział V, biogr. Ludwika Filipa I).
- VII LUDWIK MARIA FELICYTA DE BOURBON. Na świat przyszedł 29 kwietnia 1754 w zamku Rambouillet, gdzie 30 kwietnia zmarł i spoczął wraz ze zmarłą w tym samym dniu matką

w kaplicy zamkowej. W 1816 ich prochy przeniesiono do Dreux i pochowano w nowo wzniesionej królewskiej kaplicy pw. św. Ludwika, stanowiącej nową nekropolię linii orleańskiej (→ rozdział V, biogr. Ludwika Filipa I).

Nieślubne potomstwo Ludwika Aleksandra de Bourbon, księcia Penthièvre i hrabiego Tuluzy (A–B):

z MAGDALENĄ AUMONT:

A LUDWIK ALEKSANDER DE SAINTE-FOIX (SAINTE-FOY). Urodził się on w 1720 i umarł w dzieciństwie.

B FILIP AUGUST DE SAINTE-FOIX (SAINTE-FOY). Na świat przyszedł 20 lipca 1721 w Paryżu. Zwany KAWALEREM D'ARCO, był kapitanem królewskiego regimentu Cravates i sokolniczym hrabiego Prowansji (przyszłego Ludwika XVIII). 11 lutego 1772 w paryskim kościele św. Rocha ożenił się z ANNĄ MARIĄ RICHARD (zm. 1801), z którą miał nieznaną z imienia CÓRKĘ (ur. 14.09.1767, zm. 23.01.1795). Zmarł 5 lutego 1795 w Paryżu.

z KLAUDIĄ DE VIN, MADEMOISELLE DES OEILLETs, damą Komnaty markizy Montespan 1664–77 (ur. Prowansja ok. 1638, zm. Paryż 18.05.1687, pochowana w paryskim kościele pw. św. Eustachego), której rodzicami byli Mikołaj de Vin, aktor trupy królewskiej (komediant króla, *comédien du roi*) pod pseudonimem Mikołaj des Oeillets, oraz poślubiona mu Alicji Faviot, aktorka (pseudonim Louise Faviot):

15 LUDWIKA DE MAISONBLANCHE (DE BOURBON DE MAISONBLANCHE). Na świat przyszła 17 czerwca 1676 w Paryżu i została zarejestrowana jako córka Filipa Maisonblanche, kapitana kawalerii, oraz jego żony Gabrieli de La Tour. 17 kwietnia 1696 w Paryżu poślubiła BERNARDA DE PREZ, barona La Queue, porucznika kawalerii (ur. Saint-Martin-de-Galluis 25.05.1670, zm. La Queue-les-Yvelines 4.04.1740), syna Jakuba de Prez, pana La Queue, Garancière i Andrion, kapitana kawalerii, oraz jego żony Nicole de Barat (Barrot). Dochowali się wspólnie jedenaściorą dzieci. Ludwika zmarła 12 września 1718 w La Queue-les-Yvelines i została pochowana w kaplicy pw. św. Mikołaja w Galluis.

z MARIĄ ANGELIKĄ RADEGUNDĄ DE SCORRAILLE (DE SCORRAILLES, ESCORAILLES) DE ROUSSILLE, MADEMOISELLE DE FONTANGES, w latach 1678–80 damą dworu Madame, księżnej Orleanu, latem 1681 kreowaną księżną Fontanges (ur. Cropières 27.07.1661, zm. klasz-

tor Port Royal, Paryż 28.06.1681, pochowana tamże), metresą króla w latach 1678–80, córką Jana Rigala de Scorraille, hrabiego Rosille oraz pana Montjou, Croprières i Saint-Juéry, oficera wojsk królewskich, oraz jego małżonki Amaty Eleonory, córki Annasza, pana na Plas:

- 16 BEZIMIENNY SYN. Przyszedł na świat w grudniu 1679 i zmarł po paru godzinach.

LUDWIK XV

1715-1774

Ojciec: MAŁY DELFIN (← biogr. Ludwika XIV, s. 405)

Matka: MARIA ADELAJDA SABAUDZKA (← tamże)

Rodzeństwo: (← tamże)

✧

Zwany był UKOCHANYM (LE BIEN-AIMÉ). Na świat przyszedł 15 lutego 1710 w pałacu w Wersalu. Od chwili narodzin nosił tytuł księcia Andegawenii. Po śmierci starszego brata 8 marca 1712 został delfinem Viennois i w tym samym dniu otrzymał chrzest. Śmierć pradziada uczyniła go dnia 1 września 1715 królem Francji i (jako LUDWIK IV) Nawarry, współksięciem Andory; sakra Ludwika miała miejsce 25 października 1722 w katedrze Notre-Dame w Reims, a koronatorem był arcybiskup Armand Juliusz de Rohan. Władzę w imieniu nieletniego monarchy sprawował wyznaczony regentem przez Ludwika XIV księżę orleański (← biogr. Ludwika XIII) jako najbliższy męski krewny monarchy. 15 lutego 1723 nastąpiło oficjalne upełnoletnienie Ludwika XV, lecz Francją nadal rządzili regenci – od śmierci księcia orleańskiego w 1723 księżę Condé (→ aneks III), a po jego zdymisjonowaniu w 1726 kardynał Fleury (zm. 1743).

Zmarł na ospę 10 maja 1774 w pałacu Wersalskim i dwa dni później został pośpiesznie pochowany w Saint-Denis; z racji na ryzyko zakażenia, królewskiego ciała nie poddano zwyczajowemu balsamowaniu.

Narzeczona Ludwika XV (od 25 listopada 1721):

MARIA ANNA WIKTORIA HISZPAŃSKA, córka Filipa V, króla Hiszpanii, zwana na francuskim dworze KRÓLOWĄ INFANTKĄ (L'INFANTE-

-REINE). 11 marca 1725 odesłano ją do Hiszpanii, zrywając tym samym zrękowiny (→ aneks IV).

Małżonka Ludwika XV:

Poślubiona *per procura* 15 sierpnia 1725 w katedrze w Strasburgu i osobiście 5 września 1725 w kaplicy pałacowej w Fontainebleau:

MARIA LESZCZYŃSKA

Była córką Stanisława Bogusława Leszczyńskiego herbu Wieniawa, króla Polski i wielkiego księcia litewskiego, a następnie księcia Lotaryngii i Baru, oraz poślubionej mu Katarzyny, córki Jana Karola Opalińskiego herbu Łodzia, kasztelana poznańskiego. Na świat przysłała 23 czerwca 1703, wedle różnych źródeł w Oławie, w Poznaniu, we Wrocławiu lub w klasztorze cysterek pod Trzebnicą. Na chrzcie otrzymała imiona MARIA KAROLINA ZOFIA FELICJA. Zmarła 24 czerwca 1768 w pałacu w Wersalu na skutek guza szkorbutowego z przerzutami na płuca. Została pochowana w bazylice w Saint-Denis pod Paryżem, a jej serce złożono u boku jej matki w kościele Notre-Dame-de-Bon-Secours w Nancy.

Oficjalna metresa Ludwika XV (od 1745):

JOANNA ANTONINA POISSON, córka Franciszka Poisson, pana Marigny, królewskiego sekretarza, i jego drugiej żony Ludwiki Magdaleny, córki Jana Baptisty (Jakuba) de La Motte (Motte, Motthe *ve/Mothe*), królewskiego komisarza artylerii. Urodzona 29 grudnia 1721 w Paryżu, od 9 marca 1741 była żoną KAROLA WILHELMA LE NORMANT (LENORMANT) D'ETIOLLES, pana Saint-Aubin i Bourbon-le-Château (ur. Paryż 8.05.1717, zm. tamże 18.03.1799), syna Herweusza Wilhelma Lenormant du Fort (*des Forts ve/ d'Etoilles*), skarbnika Banku Centralnego, oraz poślubionej mu Anny Elżbiety de Francini, córki Jana Mikołaja de Francini; ich dwoje dzieci rychło zmarło. W lipcu 1745 otrzymała tytuł markizy POMPADOUR, a 14 września 1745 została oficjalnie zaprezentowana na dworze w charakterze królewskiej metresy. Zmarła na gruźlicę 15 kwietnia 1764 w pałacu Wersalskim i spoczęła u paryskich kapucynów; z królem dzieci nie miała.

Dzieci małżeńskie Ludwika XV (1–12):

- 1 MARIA LUDWIKA ELŻBIETA. Urodziła się 14 sierpnia 1727 w pałacu w Wersalu jako starsza z bliźniaczek i odtąd zwano ją MADAME (DE FRANCE); od narodzin młodszej siostry (1727) zwana była MADAME PREMIÈRE (MADAME PIERWSZA), zaś od zaślubin – MADAME INFANTE (z racji na przysługujący mężowi tytuł infanta hiszpańskiego). 26 sierpnia 1739 w kaplicy pałacowej w Wersalu zawarła ślub *per procura*, a 25 lub 27 października 1739 w Alcalá de Henares pod Madrytem poślubiła osobiście FILIPA, infanta hiszpańskiego, od 1748 księcia Parmy, Piacenzy i Guastalli (ur. Madryt 15.03.1720, zm. Alessandria 18.07.1765), młodszego syna Filipa V, króla Hiszpanii z drugiego małżeństwa (→ aneks IV); mieli troje dzieci. Zmarła na ospę 6 grudnia 1759 w pałacu w Wersalu, podczas wizyty u rodziców. Z uwagi na przyczynę śmierci ciało księżnej złożono pośpiesznie w Saint-Denis.
- 2 HENRYKA ANNA. Urodziła się jako młodsza z bliźniaczek 14 sierpnia 1727 w pałacu Wersalskim i zwana była MADAME SECONDE (MADAME DRUGA), MADAME DE NAVARRE, a od zamążpójścia starszej siostry w 1739 po prostu MADAME. Mimo iż projektowano dla niej mariaż z księciem Chartres, późniejszym księciem orleańskim, nigdy nie wyszła za mąż. Zmarła po kilkudniowej chorobie opisywanej jako tyfus lub ospa 10 lutego 1752 w pałacu w Wersalu. Została pochowana w Saint-Denis, a jej serce złożono w Val-de-Grâce w Paryżu.
- 3 LUDWIKA MARIA. Na świat przyszła 28 lipca 1728 w pałacu w Wersalu i zwana odtąd była MADAME TROISIÈME (MADAME TRZECIA). Zmarła na bronchit 19 lutego 1733 w pałacu Wersalskim i spoczęła w bazylice w Saint-Denis.
- 4 LUDWIK FERDYNAND. Urodził się 4 września 1729 w pałacu w Wersalu i od tej chwili nosił tytuł delfina Viennois. W 1745 wziął u boku ojca udział w bitwie pod Fontenoy, a od 1757 uczestniczył zgodnie z wolą króla w posiedzeniach Rady. Zmarł na gruźlicę 20 grudnia 1765 w pałacu w Fontainebleau i na własne życzenie spoczął w katedrze św. Stefana w Sens, jego serce złożono natomiast w Saint-Denis. W 1794 prochy

Ludwika i Marii Józefy Saskiej żony podzieliły losy królewskich szczątków z Saint-Denis i zostały wrzucone do zbiorowej mogiły. W 1814 z rozkazu Ludwika XVIII złożono je na powrót w katedrze w Sens.

Małżonki delfina Ludwika:

1. Poślubiona *per procura* 18 grudnia 1744 w Madrycie i osobiście 23 lutego 1745 w Wersalu:

M A R I A T E R E S A A N T O N I A R A F A E L A H I S Z P A Ń S K A, córka Filipa V, króla Hiszpanii (→ aneks IV). Urodziła się dnia 11 czerwca 1726 w królewskim alkazarze w Madrycie, a zmarła w położu 22 lipca 1746 w pałacu Wersalskim i została pochowana w królewskiej nekropolii w Saint-Denis pod Paryżem, natomiast jej serce złożono tradycyjnie w Val-de-Grâce.

2. Poślubiona *per procura* 10 stycznia 1747 w kościele dworskim (Hofkirche) w Dreźnie i osobiście 9 lutego 1747 w Wersalu:

M A R I A J Ó Z E F A K A R O L I N A E L E O N O R A F R A N C I S Z K A K S A W E R A S A S K A, córka Fryderyka Augusta II, elektora saskiego oraz, pod imieniem Augusta III, króla Polski i wielkiego księcia litewskiego, potomka albertyńskiej linii Wettynów, oraz Marii Józefy, arcyksiężniczki austriackiej, córki Józefa I, cesarza rzymsko-niemieckiego, króla czesko-węgierskiego oraz arcyksięcia Austrii. Na świat przyszła 4 listopada 1731 na zamku elektorskim w Dreźnie, a zmarła na gruźlicę 13 marca 1767 w pałacu w Wersalu. Została pochowana obok delfina w katedrze w Sens, zaś jej serce złożono w Val-de-Grâce.

Dzieci małżeńskie delfina Ludwika (A–N):

Córka z pierwszego mariażu:

A M A R I A T E R E S A. Od dnia narodzin zwana MADAME, przyszła na świat 19 lipca 1746 w pałacu w Wersalu, gdzie też zmarła 27 kwietnia 1748. Spoczęła wraz z matką w Saint-Denis.

Dzieci z drugiego mariażu:

B M A R T W Y S Y N. Urodził się 30 stycznia 1748 w Wersalu.

C M A R T W Y S Y N. Urodził się 10 maja 1749 w Wersalu.

D M A R I A Z E F I R Y N A, urodzona 26 sierpnia 1750 w pałacu w Wersalu i tamże zmarła 2 września 1755. Została pocho-

wana w bazylice w Saint-Denis, natomiast jej serce złożono w Val-de-Grâce.

E L U D W I K J Ó Z E F K S A W E R Y. Urodził się 13 września 1751 w pałacu w Wersalu i od tej chwili nosił tytuł księcia Burgundii. Zmarł na gruźlicę kości 21 marca 1761 w pałacu Wersalskim i został pochowany w Saint-Denis, natomiast serce księcia znalazło spoczynek w Val-de-Grâce.

F M A R T W A C Ó R K A. Przyszła na świat 9 marca 1752 w pałacu Wersalskim.

G K S A W E R Y M A R I A J Ó Z E F. Urodził się on 8 września 1753 w pałacu w Wersalu i otrzymał tytuł księcia Akwitanii. Zmarł na koklusz 22 lutego 1754 w pałacu Wersalskim i został pochowany w Saint-Denis.

H L U D W I K X V I (→ s. 445).

I L U D W I K X V I I I (→ rozdział V).

J M A R T W Y S Y N. Urodził się w 1756 w pałacu Wersalskim.

K K A R O L X (→ rozdział V).

L M A R I A A D E L A J D A K L O T Y L D A K S A W E R A. Urodziła się 23 września 1760 w pałacu w Wersalu. 21 sierpnia 1775 w kaplicy pałacowej w Wersalu zawarła ślub per procura, a 6 września tego roku w Chambéry poślubiła osobiście K A R O L A E M A N U E L A S A B A U D Z K I E G O, księcia Piemontu w latach 1773–96, króla Sardynii (K A R O L E M A N U E L I V) od 1796 (ur. Turyn 24.05.1751, zm. Rzym 6.10.1819), syna Wiktora Amadeusza III, króla Sardynii z dynastii sabaudzkiej, oraz infantki hiszpańskiej Marii Antonii Ferdynandy, córki Filipa V (→ aneks IV). Podczas wojny z Republiką Francuską w 1798 para królewska musiała opuścić Sycylię. Ich mariaż nie zaowocował potomstwem. Klotylda zmarła na tyfus 7 marca 1802 w Neapolu i została pochowana w tamtejszym kościele pw. św. Katarzyny, a owdowiały Karol Emanuel IV 4 czerwca złożył koronę. 10 kwietnia 1808 papież Pius VII wszczął proces beatyfikacyjny królowej, ogłaszając ją na konsystorzu Czcigodnym Sługą Bożym.

M M A R T W Y S Y N. Urodził się w 1762 w pałacu w Wersalu.

N E L Ź B I E T A FILIPINA MARIA HELENA. Urodziła się 3 maja 1764 w pałacu w Wersalu. Nigdy nie wyszła za mąż i pozostała na francuskim dworze, gdzie tytułowano ją MADAME ELŻBIETĄ. Po wybuchu rewolucji w 1789 odmówiła udania się na emigrację. 6 października tego roku wraz z bratem, bratową, bratankami oraz ciotkami zmuszona była opuścić Wersal i przenieść się do Paryża, gdzie umieszczono ich w pałacu Tuileries. Uczestniczyła w próbie ucieczki rodziny królewskiej za granicę, zakończonej latem 1791 zawróceniem Burbonów z Varennes. Po obaleniu monarchii 21 września 1792 została pozbawiona tytułów i jako ELŻBIETA KAPET uwięziona wraz z królem i jego rodziną w paryskiej Temple. W maju 1794 przeniesiono ją do więzienia Conciergerie i 9 maja postawiono przed Trybunałem Rewolucyjnym. Uznana winną zdrady, została skazana na śmierć i zgilotynowana w dniu 10 maja 1794 na placu Rewolucji (dziś plac Zgody) w Paryżu. Ciało wrzucono do wspólnej mogiły na cmentarzu Errancis, skąd w XIX w. wszystkie szczątki przeniesiono do paryskich katakumb. W 1815 na rozkaz Ludwika XVIII w Saint-Denis umieszczono upamiętniający ją cenotaf.

Domniemany pozamałżeński syn delfina Ludwika:

z MARIĄ ANNĄ FRANCISZKĄ DE VIDAL (ur. 16.03.1721, zm.?), córką Gwidona Wiktora de Vidal, pana Moulineux, i poślubionej mu Marii Anny de Sainxe d'Ormeville, córki Andrzeja de Sainxe, pana na Ormeville, od 18 lutego 1749 żoną FRANCISZKA D'ADONVILLE, pana na Roinvilliers, oficera wojsk królewskich (ur. 19.03.1723 zm. Roinvilliers 15.01.1792), syna Franciszka d'Adonville, pana na Roinvilliers, i jego żony Klaudii, córki Andrzeja de Vidal:

A AUGUST D'ADONVILLE. Urodził się 5 września 1758. Był księdzem i został zgilotynowany w okresie terroru 25 czerwca 1794 w Paryżu.

- 5 FILIP. Urodził się 30 sierpnia 1730 w pałacu Wersalskim i nosił odtąd tytuł księcia Andegawenii. Zmarł 7 kwietnia 1733 w pałacu w Wersalu na skutek „konwulsji” i spoczął w Saint-Denis, podczas gdy jego serce złożono w Val-de-Grâce.

- 6 **MARIA ADELAJDA**. Urodziła się 23 marca 1732 w pałacu w Wersalu. Do śmierci starszej siostry Ludwika w 1733 znana była jako **MADAME QUATRIÈME** (**MADAME CZWARTA**), później przejęła tytuł zmarłej, **MADAME TROISIÈME**, natomiast od chrztu w 1737 zwano ją **MADAME ADELAJDA**. Jak wszystkie młodsze córki Ludwika XV nigdy nie wyszła za mąż i osiadła na francuskim dworze. W 1777 wspólnie z Zofią otrzymała od króla księstwo Louvois, dzierżyła także nawiązujące do nawarskich korzeni dynastii tytuły księżnej Bearnu i hrabiny Foix. U schyłku 1790 wspólnie z Wiktorią zdołała opuścić ogarnięty rewolucją kraj; osiadły we Włoszech. Zmarła dnia 27 lutego 1800 w domu hiszpańskiego konsula w Trieście i spoczęła u boku siostry w tamtejszej katedrze. W 1814 na rozkaz Ludwika XVIII prochy jego ciotek sprowadzono do Francji i pochowano tymczasowo w katedrze w Tulonie, a w 1817 złożono je uroczyście w królewskiej nekropolii w bazylice w Saint-Denis.
- 7 **WIKTORIA LUDWIKA MARIA TERESA**. Urodziła się 11 maja 1733 w pałacu w Wersalu i była odtąd zwana **MADAME QUATRIÈME** (**MADAME CZWARTA**) (według innych danych nosiła tytuł **MADAME CINQUIÈME** – **MADAME PIĄTEJ**, uwzględniający zmarłą dzieckiem w 1733 Madame Trzecią), zaś od uroczystego chrztu w 1745 – **MADAME WIKTORIĄ**. Latem 1738 wspólnie z młodszymi siostrami, Mesdames Piątą (Zofia), Szóstą (Teresa) oraz Siódmą (Ludwika) została wysłana na naukę do opactwa w Fontevraud, gdzie wszystkie zostały uroczyście ochrzczone. Po powrocie jesienią 1750 Wiktoria zamieszkała na dworze królewskim i otrzymała tytuł hrabiny Nantes. W 1790 wraz z Adelajdą wyjechała z rewolucyjnej Francji do Włoch. Zmarła wskutek wyczerpania podróżą morską 7 czerwca 1799 w domu hiszpańskiego konsula w Trieście. Została pochowana w tamtejszej katedrze, skąd w 1814 jej szczątki przewieziono do Francji i złożono tymczasowo w katedrze w Tulonie, by w 1817 umieścić je ostatecznie w Saint-Denis.
- 8 **ZOFIA FILIPINA ELŻBIETA JUSTYNA**. Urodziła się 27 lipca 1734 w pałacu Wersalskim i była odtąd zwana **MADAME CINQUIÈME**

(MADAME PIĄTA) oraz, licząc zmarłą w 1733 Madame Trzecią, MADAME SIXIÈME (SZÓSTA), natomiast po chrzcie w 1745 tytułowano ją MADAME ZOFIĄ. Od czerwca 1738 wspólnie z Mesdames Czwartą (Wiktoria), Szóstą (Teresa) i Siódmą (Ludwika) była wychowywana w opactwie Fontevraud; powróciła na dwór w 1750. W 1777 Ludwik XVI nadał jej oraz Adelajdzie księstwo Louvois. Zmarła na gruźlicę 2 marca 1782 w pałacu w Wersalu i spoczęła w Saint-Denis.

- 9 MARTWY SYN. Przyszedł on na świat 25 marca 1735 w pałacu w Wersalu i został pochowany w Saint-Denis.
- 10 TERESA FELICYTA. Urodziła się 16 maja 1736 w pałacu w Wersalu i była odtąd tytułowana MADAME SIXIÈME (MADAME SZÓSTA), a według innej numeracji, uwzględniającej zmarłą w 1733 Madame Trzecią, MADAME SEPTIÈME (SIÓDMĄ). W czerwcu 1738 wraz z Mesdames Czwartą (Wiktoria), Piątą (Zofia) oraz Siódmą (Ludwika), została celem pobierania nauk wysłana do opactwa w Fontevraud, gdzie przedwcześnie zmarła 28 września 1744, przyjąwszy dzień wcześniej uroczysty chrzest. Znalazła spoczynek w kościele klasztornym w Fontevraud.
- 11 L U D W I K A MARIA ALOJZA MARIA. Urodziła się 15 lipca 1737 w pałacu w Wersalu i zwana odtąd była MADAME SEPTIÈME (MADAME SIÓDMĄ, a wedle numeracji uwzględniającej zmarłą w 1733 Madame Trzecią – MADAME HUITIÈME czyli MADAME ÓSMA), MADAME DERNIÈRE (OSTATNIA), zaś po uroczystym chrzcie w 1738 MADAME LUDWIKĄ. Latem 1738 ona i jej starsze siostry, Mesdames Czwarta (Wiktoria), Piąta (Zofia) i Szósta (Teresa), zostały wysłane do opactwa Fontevraud. Jesienią 1750 Mesdames powróciły na dwór, gdzie Ludwika otrzymała tytuły księżnej Vendôme i hrabiny Blois. 10 października 1770 przywdziała welon karmelitanki w podparyskim opactwie Saint-Denis oraz imię TERESY OD ŚWIĘTEGO AUGUSTYNA, a w latach 1773–79 i ponownie od 1785 sprawowała tam urząd przeoryszy. Zmarła wskutek wycieńczenia organizmu postem oraz umartwieniami 23 grudnia 1787 w swoim klasztorze i tam również została pochowana; w trakcie rewolucji szczątki Ludwiki wrzucono do wspólnej mogiły. W 1873 papież Pius

IX zainicjował jej proces beatyfikacyjny, ogłaszając Ludwikę Czcigodnym Sługą Bożym.

12 PORONIENIE (SYN). Miało miejsce w lipcu 1738 w Wersalu.

Nieślubne potomstwo Ludwika XV (1–14):

z PAULINĄ FELICYTĄ DE MAILLY-NESLE zwaną MADEMOISELLE DE NESLE, damą dworu królowej Marii Leszczyńskiej od 1739, metresą króla od 1740 (ur. Paryż 1.08.1712, zm. w połogu, pałac w Wersalu 10.09.1741), córką Ludwika de Mailly, markiza Nesle, księcia Oranii (Orange) i Wysp Montrealu (Isle-sous-Montréal), kapita-
na porucznika gwardii szkockiej, oraz jego żony Armandy Felicji de La Potre Mazarin, damy dworu królowej, córki Pawła Juliusza de La Porte Mazarin, księcia Mazarin i Mayenne, księcia La Meil-
leraye i Château Porcien, markiza Montcornet, hrabiego Forêt, Belfort, Marle, Secondigny i La Fère, barona Altkirch, 28 wrześ-
nia 1739 w Paryżu zaślubioną przez JANA BAPTYSTĘ FELI-
KSA HUBERTA DE VINTIMILLE DU LUC, hrabiego Vintimille du Luc
od 1748, markiza Castelnau i gubernatora Marsylii (ur. 23.07.
1720, zm. Paryż 10.09.1777), syna Kacpra Magdelona Huberta de
Vintimille du Luc, hrabiego Vintimille du Luc, gubernatora wy-
spy Porquerolles, pułkownika królewskiej kawalerii, i jego żony
Marii Szarlotty, córki Pomponiusza de Refuge, markiza Refuge:

1 KAROL EMANUEL MARIA MAGDELON DE VINTIMILLE DU LUC
zwany MONSIEUR DE SAVIGNY, a z racji na podobieństwo do króla –
DEMI-LOUIS (PÓŁ-LUDWIKIEM). Urodził się 2 września 1741 w pałacu
Wersalskim i został oficjalnie uznany za dziecko Pauliny de Mailly
i jej małżonka. Od młodości służył we francuskiej armii, wieńcząc
karierę w 1781 stopniem marszałka polnego. Od 1764 dzierżył także
urząd gubernatora wyspy Porquerolles (posiadany wcześniej przez
jego oficjalnego dziada) oraz wyspy Lingoustier. Śmierć oficjalnego
ojca w 1777 uczyniła go hrabią Vintimille du Luc. Po wybuchu rewo-
lucji zbiegł do Italii i osiadł w Turynie. W 1800 uzyskał od pierwsze-
go konsula Bonapartego zezwolenie na powrót do kraju. Zmarł 24
lutego 1814 w Saint-Germain-en-Laye.

Żoną Karola Emanuela de Vintimille du Luc została poślubiona 26
listopada 1764 w kościele św. Eustachego w Paryżu:

ADELAJDA MARIA MAŁGORZATA MAGDALENA DE CASTELLANE,
córka Kacpra Konstantyna Bonifacego de Castellane, wicehrabiego

Esparron, marszałka polnego armii francuskiej, oraz poślubionej mu Małgorzaty Renaty, córki Jana de Fournier de Varennes. Urodzona ok. 1746, zmarła w położu 29 marca 1770 w Paryżu.

Dzieci Karola Emanuela de Vintimille du Luc (A–E):

A K A R O L F E L I K S R E N É (RENAT) DE VINTIMILLE DU LUC. Na świat przyszedł 17 grudnia 1765 w parafii św. Eustachego w Paryżu i był tytułowany markizem Luc. Tak jak ojciec od młodych lat służył we francuskiej armii. W 1792 opuścił ogarnięty rewolucją Paryż. Latem 1794 w Lyonie został aresztowany na polecenie Komitetu Rewolucyjnego, jednak ocalał go rychły upadek Robespierre’a. W 1797 zwolniono go i zdołał wyjechać z kraju. Zmarł 3 września 1806 w Kalabrii, gdzie też został pochowany.

Jego żoną została poślubiona 28 września 1783 w Wersalu:

MARIA GABRIELA ARTOIS DE LÉVIS, córka Franciszka Gastona Artois, księcia Lévis, marszałka Francji, i jego żony Gabrieli Augustyny Michel de Tharon, córki Gabriela Michel, pana Tharon. Urodziła się 12 października 1765 w Arras. Mariaż zakończył się rozwodem, orzeczonym w 1793. W okresie terroru Maria Gabriela została aresztowana wraz ze swoją matką; obie zgilotynowano 10 lipca 1794 w Paryżu.

Córki Karola Feliksa de Vintimille du Luc (I–III):

I A N N A S Z A R L O T T A K A R O L I N A G A B R I E L A D E V I N T I M I L L E D U L U C. Urodziła się 12 czerwca 1785 w parafii La Madeleine (św. Magdaleny) w Paryżu, a 30 stycznia 1809 w posiadłości Tracy-le-Val wyszła za L U D W I K A W I K T O R A E S P E R A N C J U S Z A D E S A C R E S, od śmierci ojca na gilotynie w 1794 tytułującego się markizem Aigle, po restauracji monarchii w 1815 mianowanego przez Ludwika XVIII marszałkiem (ur. Paryż 5.08.1764, zm. zamek Tracy-le-Val 18.10.1851), syna Ludwika des Acres, markiza Aigle, i jego żony Anny Esperancji, córki Germaina Ludwika Chauvelin, markiza Grosbois; był on wcześniej żonaty z Anną Amata Olivier de Saint-Obair, córką Antoniego Oliviera, z którą miał kilkoro dzieci. Karolina wydała na świat syna, któremu dano imię Ludwik, lecz po ciężkim porodzie nie odżyła siłą i zmarła 10 stycznia 1810 w Paryżu.

II C E L E S T Y N A G A B R I E L A L U D W I K A F R A N C I S Z K A D E V I N T I M I L L E D U L U C. Urodziła się 26 czerwca 1787 w parafii La Madeleine (św. Magdaleny) w Paryżu, zaś 23 kwietnia

1811 w Paryżu została żoną JANA HENRYKA LUDWIKA GREFFULHE, bankiera, w 1818 kreowanego przez Ludwika XVIII hrabią Greffulhe (ur. Amsterdam 2.05.1774, zm. rue d'Artois, Paryż 23.02.1820), syna Ludwika Greffulhe, bankiera z Amsterdamu, i poślubionej mu Judyty Dumoulin; dochowali się córki i dwóch synów. 4 marca 1826 w Paryżu owdowiała Celestyna Gabriela wyszła za FILIPA PAWŁA DE SÉGUR, markiza Ségur, adiutanta Napoleona I, w 1809 kreowanego przezeń hrabią Cesarstwa, generała brygady od 1812, dyplomata i historyka, od 1830 członka Akademii Francuskiej (ur. Paryż 4.11.1780, zm. tamże 20.02.1873), syna Ludwika Filipa de Ségur, markiza Ségur i królewskiego ambasadora na dworze rosyjskim, w 1808 kreowanego przez Napoleona I hrabią Cesarstwa, cesarskiego radcy stanu, senatora i wielkiego mistrza ceremonii, członka Akademii Francuskiej, oraz jego żony Antoniny Elżbiety Marii d'Aguesseau, córki Jana Baptysty Paulina d'Aguesseau, markiza Mancœuvre, damy do towarzystwa Madame Wiktorii; jego pierwszą żoną była zmarła w 1813 Antonina Szarlotta Le Gendre de Luçay, dama dworu cesarzowej Józefiny, córka Jana Baptysty Karola Le Gendre, hrabiego Luçay, z którą miał potomstwo, jednak jego mariaż z Celestyną Gabrielą nie zaowocował dziećmi. Zmarła ona 1 marca 1862 w Paryżu i została pochowana na Père-Lachaise.

III FIDELIA HENRYKA JÓZEFINA DE VINTIMILLE DU LUC. Urodziła się 16 stycznia 1789 w parafii La Madeleine (św. Magdaleny) w Paryżu, a 8 stycznia 1811 w paryskim kościele pw. św. Tomasza z Akwinu poślubiła ALEKSANDRA LUDWIKA ROBERTA DE GIRARDIN, w 1810 kreowanego przez Napoleona I baronem Girardin d'Ermenonville, a rok później – hrabią Girardin d'Ermenonville, generała dywizji od 1814, członka królewskiej Rady Wojny od 1828 (ur. Paryż 13.02.1776, zm. tamże 5.08.1855), syna René (Renata) Ludwika de Girardin, markiza Brégy, porucznika gwardii Stanisława Leszczyńskiego, oraz jego żony Brygidy Adelajdy Cecylii, córki marszałka Karola Stefana Franciszka Berthelot, barona Baye; nie mieli dzieci. Fidelia zmarła 29 grudnia 1864 w Paryżu.

B ADELAJDA PAULINA KONSTANTYNA DE VINTIMILLE DU LUC. Urodzona 4 stycznia 1767 w Paryżu, tam też 14 kwietnia 1785

zawarła ślub cywilny, natomiast 26 kwietnia 1785 w Wersalu miała miejsce ceremonia kościelna jej zaślubin z HENRYKIEM ADEMAREM DE LOSTANGES, markizem Lostanges od 1769, markizem Sainte-Alvère od 1778, marszałkiem polnym wojsk królewskich (ur. Wersal 13.05.1755, zm. Londyn 7.06.1807), synem Stanisława de Lostanges, markiza Lostanges i marszałka polnego wojsk królewskich, oraz poślubionej mu Marii Elżbiety Szarlotty de Gallucio de L'Hopital, córki Pawła de Gallucio de L'Hopital, markiza Châteauneuf-sur-Cher, damy do towarzystwa Madame Adelajdy; dochowali się trojga dzieci. Adelajda zmarła 1 września 1838 w swoim domu na rue Eguillerie w Pèrigueux i spoczęła na Cmentarzu Zachodnim tamże.

C K A N D Y D A DOROTA LUDWIKA DE VINTIMILLE DU LUC. Na świat przysłała 14 grudnia 1767 w parafii św. Eustachego w Paryżu, a 21 grudnia 1788 w Wersalu poślubiła J A N A B A P T Y S T Ę LUDWIKA FILIPA DE FÉLIX D'OLLIÈRES, hrabiego Muy (od 1784) i Saint-Maisme, od śmierci ojca w 1795 barona Ollières (tytułarnie), w 1811 kreowanego przez Napoleona I baronem Cesarstwa, generała porucznika wojsk królewskich, uczestnika amerykańskiej wojny o niepodległość (walczył w 1781 pod Yorktown), a także egipskiej kampanii Napoleona Bonapartego w 1798 (ur. zamek Ollières 21.12.1751, zm. Paryż 30.06.1820), syna Filipa Ludwika de Félix d'Oillères, barona Oillères, pierwszego prokuratora Prowansji, i jego drugiej żony Magdaleny de Tressemanes-Brunet, córki Kacpra de Tressemanes, pana Brunet. Kandyda zmarła bezdzietnie 6 października 1825.

D PORONIENIE. Miało miejsce w marcu 1770 w pałacu na rue des Bons-Enfants w Paryżu.

z MARIĄ KATARZYNĄ I R E N Ą LUDWIKĄ DU BUISSON DE LONGPRÉ, metresą od 1750 (ur. 1720, zm. 1767), córką Jakuba du Buisson, pana Longpré, oraz jego żony Marii Elżbiety Ireny, córki Gillesa Franciszka de Séran, pana La Tour, 21 stycznia 1747 w kaplicy zamku Longpré w Falaise poślubioną przez LUDWIKĄ KAROLĄ FRANCISZKA FILLEUL, szlachcica Komnaty delfina i króla, sekretarza królewskiego, a także strażnika zamku La Muette (ur. 1732, zm. 1788), syna Tomasza Filleul, szlachcica Komnaty króla oraz strażnika pałacu Choisy-Le-Roi, i poślubionej mu Ludwiki Magdaleny Baugé, damy Komnaty Madame Wiktorii, jednej z córek Ludwika XV:

2. MARIA FRANCISZKA JULIA KONSTANCJA FILLEUL (według różnych danych posługiwała się dwoma pierwszymi lub dwoma ostatnimi imionami). Urodziła się 15 lipca 1751 w zamku Longpré w Falaise i została oficjalnie uznana przez męża matki. Za jej męża wybrano brata najśłynniejszej metresy Ludwika XV, markizy Pompadour (†), ABLA FRANCISZKA POISSON, pana Marigny od 1754, rok później kreowanego markizem Marigny, markiza Ménars od 1764, nadintendenta (dyrektora generalnego) Budynków Królewskich w latach 1751–73 (ur. Paryż 18.02.1727, zm. tamże 11.05.1781), syna Franciszka Poisson, pana Marigny i sekretarza królewskiego, oraz jego drugiej żony Ludwiki Magdaleny, córki Jana Baptisty (Jakuba?) de La Motte (Motte, Motthe, Mothe), królewskiego komisarza artylerii. Ich ślub miał miejsce 11 stycznia 1767 w zamku Menars. Dochowali się jedynaczki, która rychło odumarała. Po odkryciu w 1778 przez markiza Marigny, że żona nawiązała romans z LUDWIKIEM DE ROHAN, wielkim jałmużnikiem Francji (późniejszym kardynałem i uczestnikiem słynnej afery naszyjnikowej z udziałem królowej Marii Antoniny), małżonkowie pozostawali w separacji. Po śmierci Abla, dnia 4 marca 1783 w Chaillot Maria Franciszka *ve*/ Julia Konstancja Filleul wyszła za JANA FRANCISZKA DE LA CORPTE, kreowanego markizem Bourzac, podpułkownika królewskiej kawalerii (ur. ok. 1747, zm. Falaise 17.10.1804), syna Franciszka Izaaka II de La Cropte, hrabiego Bourzac oraz markiza La Jarrie, szlachcica Komnaty księcia Conti, i jego żony Marii Henryki Antoniny, córki Ludwika Franciszka Achard de Joumard, wicehrabiego La Double. Mieli córkę, która także zmarła dzieckiem. Maria Franciszka *ve*/ Julia Konstancja Filleul zmarła dnia 30 maja 1822 w swoim domu na rue des Batailles (obecnie avenue d'Iéna) w Paryżu i została pochowana na jednym z paryskich cmentarzy.

U W A G A : Córką Ireny de Buisson, uznaną przez Ludwika Filleul, niekiedy niesłusznie uważaną za nieślubne dziecko Ludwika XV, a w istocie zapewne córką Stefana Michała Boureta zwanego Wielkim Bouretem, ministra rolnictwa, była ADELAJDA MARIA EMILIA FILLEUL (ur. 1761, zm. 1836), pisarka znana jako MADAME DE FLAHAUT i MADAME DE SOUZA, która z Karolem Maurycym de Talleyrand-Périgord, księciem Benewentu, ministrem spraw zagranicznych (ur. 1754, zm. 1838) dochowała się syna, Karola de Flahaut de La Billarderie, kreowanego przez Napoleona I hrabią Flahaut, ojca pozamałżeńskiego syna przy-

branej córki cesarza, Hortensji de Beauharnais (→ rozdział V, biogr. Napoleona III).

z MARIĄ LUDWIKĄ O'MURPHY DE BOISFAILY zwaną MORFIZĄ z BOISFAILY i PIĘKNĄ MORFIZĄ (ur. Rouen 21.10.1737, zm. rue Laffite, Paryż 11.12.1814), córką Daniela O'Murphy de Boisfaily, mistrza szewskiego, oficera wojsk królewskich irlandzkiego pochodzenia, oraz jego żony Małgorzaty, córki Jana Igny; metresą królewską w latach 1753–54; 27 listopada 1755 w kościele św. Innocentego w Paryżu poślubioną przez JAKUBA PELET DE BEAUFANCHET D'AYAT, pana Ayat, Laschamps, Beaumont i Granmont oraz generała majora piechoty królewskiej (ur. Riom 5.03.1728, poległ pod Rossbach 5.11.1757), syna Amable Pelet de Beaufranchet d'Ayat, pana Ayat i Granmont, i jego żony Franciszki Antonii, córki Amable de Sirmond, doradcy królewskiego (urodziła mu dwoje dzieci); 19 lutego 1759 w kościele św. Jana w Riom zaślubioną przez FRANCISZKA LE NORMANT DE FLAGHAC, pana La Gravière, w 1766 kreowanego hrabią Flaghac (ur. Riom 13.09.1725, zm. 24.04.1783), syna Jana Jakuba Le Normant, sekretarza królewskiego, i poślubionej mu Marii Maubet de Rioux, córki Jakuba Maubeta, pana Roiux (mieli córkę); 19 czerwca 1795 poślubioną przez deputowanego LUDWIKĄ FILIPĄ DUMONTA (ur. Bernières Le Patry, Calvados 17.11.1765, zm. tamże 11.06.1853, małżeństwo to nie zaowocowało potomstwem):

- 3 AGATA LUDWIKA DE SAINT-ANTOINE DE SAINT-ANDRÉ. Urodzona 20 czerwca 1754 w Paryżu, 27 grudnia 1773 w paryskim kościele klasztoru wizytek poślubiła R E N É (R E N A T A) JANA MANSĄ DE LA TOUR DU PIN DE LA CHARCE, tytułowanego markizem La Tour du Pin (ur. 26.07.1750, zm. 2.09.1781), syna Filipa Antoniego de La Tour du Pin, markiza La Charce, La Tour du Pin, Gouvernet i Méréville, hrabiego Montmorin i barona Cornillon, oraz jego żony Joanny Magdaleny Bertin, pani na Méréville, córki Piotra Mikołaja Bertina, królewskiego intendenta. Markiz de La Tour du Pin był od 1818 wdowcem po Ludwice Szarlotcie de Béthune-Pologne, panii Bordes, córce Joachima Kazimierza Leona de Béthune-Pologne, hrabiego Béthune oraz pana na Apremont i Bordes, z którą dochował się syna, swojego jedynego potomka. Agata Ludwika zaś zmarła rodząc martwe dziecko 6 września 1774 w Paryżu i tam również znalazła spoczynek.

z JOANNĄ PERRYAY:

- 4 AMELIA FLORIMOND DE NORVILLE. Urodziła się ona 11 stycznia 1753 w Paryżu i została ochrzczona dnia następnego w kościele św. Eustachego jako córka Joanny Perray oraz „Ludwika Florimond de Norville, mieszczanina paryskiego” (osoby fikcyjnej). 1 czerwca 1780 jej mężem został A N G E JAKUB PANKRACY DE FAURE, podpułkownik (ur. 5.05.1739, zm. 24.09.1824), syn Jana Faure i Teresy Faure-Gouzé; mieli dwoje dzieci. Amelia zmarła 27 września 1790.

z FRANCISZKĄ DE CHÂLUS (CHASLUS), damą dworu Madame Elżbiety (w latach 1750–59) i Madame Adelajdy (1759–89), baronową La Bove, (ur. zamek Châlus 24.02.1734, zm. rue Basse-du-Rempart, Paryż 7.07.1821), córką Gabriela, hrabiego Châlus, oraz jego żony Chantal de Solages Gérault; metresa królewską w latach 1749–55; 13 lipca 1749 w pałacu hôtel de Toulouse w Paryżu poślubioną przez JANA FRANCISZKA DE NARBONNE-LARA, marszałka polnego wojsk królewskich, 30 grudnia 1780 kreowanego księciem Narbonne-Lara (ur. Aubiac 27.12.1718, zm. Agen 12.08.1806), syna Franciszka de Narbonne-Lara, pana Birac, Aubiac i Réaup, kapitana dragonów królewskich, oraz jego małżonki Angeliki Olimpii de Goth (obaj opisani poniżej synowie zostali oficjalnie uznani przez męża Franciszki, lecz wiele przesłanek wskazuje na ojcostwo króla, w tym fakt, że po odniesieniu rany na wojnie w 1747 Jan Franciszek de Narbonne-Lara był najpewniej bezpłodny):

- 5 F I L I P LUDWIK KRZYSZTOF INNOCENTY MARIA JUDASZ DE NARBONNE-LARA. Na świat przyszedł 28 grudnia 1750 w Parmie i został uznany przez męża matki. Już w 1767 został podporucznikiem, a dwa lata później kapitanem dragonów królewskich. Awans na marszałka polnego w 1790 uwieńczył karierę wojskową Filipa, który wkrótce potem zbiegł przed rewolucją do Rzymu. Tam otrzymał od króla hiszpańskiego Karola IV tytuł granda I klasy. Śmierć ojca w 1806 uczyniła go księciem Narbonne-Lara, zaś po restauracji Burbonów powrócił do Francji. Zmarł 10 maja 1834 w Paryżu.

Żoną Filipa de Narbonne-Lara została 5 lutego 1771 w kościele Notre-Dame w Wersalu:

ANTONIA FRANCISZKA KLAUDYNA DE LA ROCHE-AYMON, córka Antoniego Ludwika Franciszka de La Roche-Aymon, generała wojsk królewskich, i poślubionej mu Franciszki Szarlotty Bidal d'Asfeld, córki Klaudiusza Franciszka Bidal, markiza Asfeld. Urodzona 13

czerwca 1750 w zamku La Roche-Aymon Maisant, od 1771 była damą do towarzystwa Madame Adelajdy, córki Ludwika XV. Zmarła 12 kwietnia 1838 w Paryżu. Mariaż ten pozostał bezdzietny.

- 6 L U D W I K MARIA JAKUB AMALRYK DE NARBONNE-LARA. Na świat przyszedł 23 sierpnia 1755 w zamku Colorno w Parmie i tak jak starszy brat Filip został oficjalnie uznany przez małżonka matki, który dał obu chłopcom swoje nazwisko. Od młodości służył w królewskiej armii. Znany z liberalnych poglądów, podczas Wielkiej Rewolucji był początkowo bardzo popularny w Paryżu. W 1791 Ludwik XVI mianował go marszałkiem polnym oraz ministrem wojny, jednak wobec szybko radykalizującej się rewolucji latem 1792 Narbonne wyjechał do Anglii. W 1801 Napoleon zezwolił na jego powrót do Francji, w 1809 mianował generałem dywizji, zaś 23 grudnia 1810 kreował hrabią Narbonne-Lara. W marcu 1813 Ludwik został ambasadorem na dworze wiedeńskim, lecz już jesienią cesarz odwołał go z tego stanowiska, powierzając w zamian komendanturę saskiej twierdzy w Torgau. Zmarł tam 17 listopada 1813 na tyfus lub wskutek nieszczęśliwego wypadku.

Żoną Ludwika de Narbonne-Lara została 15 kwietnia 1782 w Paryżu:

ADELAJDA MARIA DE MONTHOLON, córka kawalera Mikołaja de Monthlon i poślubionej mu Szarlotty Marii Małgorzaty Laurencji, córki Karola de Fournier de La Chapelle. Urodziła się w Paryżu 11 października 1767 i w latach 1787–89 była damą do towarzystwa Madame Wiktorii, córki Ludwika XV. Zmarła 9 stycznia 1848 w Mâcon.

Córki małżeńskie Ludwika de Narbonne-Lara (A–B):

- A L U D W I K A A M A B L E RIOM FRANCISZKA DE NARBONNE-LARA. Urodzona 25 maja 1786 w Nicei, 17 lutego 1806 w Agen poślubiła ona HERMANA JÓZEFA BRAAMCAMP DE ALMEIDA CASTELLO-BRANCO, ministra finansów Portugalii, barona Sobral od 1824, w 1844 kreowanego hrabią (ur. 16.09.1775, zm. Lizbona 2.02.1846), syna Geralda Waclawa Braamcamp de Almeida Castello-Branco, barona Sobral, oraz jego żony Joanny Marii da Cruz Sobral, pani Sobral; urodziła mu dwie córki. Po bezpotomnej śmierci stryja w 1834 odziedziczyła tytuł granda hiszpańskiego I klasy. Zmarła 28 marca 1849 w Lizbonie.

- B M A R I A A D E L A J D A SZARLOTTA DE NARBONNE-LARA. Urodziła się 11 maja 1790 w Bellevue, a 8 marca 1808 w Agen poślubiła KLAUDIUSZA FILIBERTA BARTHELOT DE RAMBUTEAU, prefekta Seine, w 1810 kreowanego przez Napoleona I hrabią Rambuteau

(ur. Charnay 9.11.1781, zm. tamże 23.04.1869), syna Klaudiusza Bartłomieja Barthelot de Rambuteau, markiza Rambuteau, oraz jego żony Adelajdy Wiktorii, córki Adriana Ludwika de La Vieffville, markiza La Vieffville; mieli czworo dzieci. Zmarła 31 grudnia 1856 w zamku Champgrenon.

Dzieci pozamałżeńskie Ludwika de Narbonne-Lara (A–D):

z JOANNĄ PITROT-VERTEIL:

A L U D W I K JAN AMALRYK DE NARBONNE-LARA. Urodził się w Paryżu, jednak nie są znane żadne daty, ani też kolejne jego życia.

z LUDWIKĄ FRANCISZKĄ CONTAT, aktorką Comédie-Française (ur. Paryż 17.06.1760, zm. tam 9.03.1813, pochowana na Père-Lachaise), córką Jana Franciszka Contat i jego żony Franciszki Magdaleny Leroy, 26 czerwca 1809 w Paryżu poślubioną przez PAWŁA MARIĘ KLAUDIUSZA DE FORGES, markiza Parny (ur. 1767, zm. 1833; z nim dochowała się syna):

B L U D W I K A AMALRYKA BATYLDA IZYDORA CONTAT (DE NARBONNE), MADemoiselle AMALRIC CONTAT. Urodziła się 21 września 1788 w Paryżu. Tak jak matka, była ona aktorką. 2 grudnia 1811 w Paryżu jej mężem został JAN FRYDERYK ABBEM (ur. Amsterdam 13.06.1773, zm.?), syn Holendra Baltazara Eliasza Abbema oraz jego żony Anny Elżbiety van Marselis; urodziła mu dwie córki. Zmarła w 1865 w Rimmini.

z ANNĄ LUDWIKĄ G E R M A N Ą NECKER zwaną MADAME DE STAËL, powieściopisarką i publicystką (ur. Paryż 22.04.1766, zm. tamże 13.07.1817, pochowana w mauzoleum w Coppet, Szwajcaria), córką Jakuba Neckera, nadintendenta finansów w latach 1776–81 i 1788–90, oraz poślubionej mu Zuzanny, córki Ludwika Antoniego Churchod; 14 stycznia 1786 w kaplicy szwedzkiej ambasady w Paryżu poślubioną przez ERYKA MAGNUSA STAËL VON HOLSTEIN (DE STAËL-HOLSTEIN), ambasadora Szwecji w Wersalu, szambelana szwedzkiej królowej Zofii Magdaleny (ur. Loddby, Szwecja 25.10.1749, zm. Poligny, Francja 9.05.1802), syna Macieja Gustawa Staël von Holstein, pana Loddby i Kvillinge, rotmistrza dworu szwedzkiego, oraz jego żony Elżbiety, córki Eryka Ulfsparré af Broxvik (spośród ich dzieci dwóch synów było w istocie dziećmi Ludwika de Narbonne-Lara); 10 października 1816 w zamku w Coppet poślubioną przez ALBERTA JANA MICHAŁA ROCCA, oficera 2. Regimentu Huzarów (ur. Genewa 27.01.1788, poległ pod Hyères 30.01.1818), syna Jana Franciszka Rocca oraz jego żony Joanny Judyty Bardin (mieli syna):

C FILIP OLIMPIUSZ AUGUST BOGUSŁAW DE STAËL-HOLSTEIN. Urodzony 31 sierpnia 1790 w Paryżu, został uznany przez małżonka matki. Był szlachcicem Komnaty dworu austriackiego. Zmarł 17 listopada 1827 na zamku w Coppet w Szwajcarii i spoczął w rodzinnym mauzoleum tamże.

6 lutego 1817 poślubił on AUGUSTĘ BERNET, z którą dochował się syna, zaś 27 stycznia 1827 ożenił się z SZARLOTTĄ ADELAJDĄ VERNET (zm. 1828), która zmarła rodząc mu kolejnego syna.

D ALBERT BOGUSŁAW DE STAËL-HOLSTEIN. Urodził się 10 grudnia 1809 w Aix-la-Chapelle i został oficjalnie uznany przez małżonka matki. Zmarł 1 marca 1868 w Choisy-le-Roi.

26 września 1840 w Paryżu poślubił MARIĘ LUDWIKĘ SZARLOTTĘ ANNĘ AUX COUSTEAUX (ur. Paryż 9.11.1817, zm. tamże 11.10.1907), córkę Antoniego Mikołaja Aux Cousteaux i jego żony Joanny Ludwiki Henryki de Béraud d'Airmont; mieli syna.

z MAŁGORZATĄ KATARZYŃĄ HAYNAULT, metresą królewską w latach 1759–65 (ur. parafia Saint-Sulpice, Paryż 11.09.1736, zm. zamek Montmelas 17.03.1823, pochowana tamże w mauzoleum rodzinnym), córką Jana Baptysty Haynault i poślubionej mu Katarzyny Coupris de La Salle; 27 sierpnia 1766 w Paryżu poślubioną przez BŁAŻEJA D'AROD DE MONTMELAS, markiza Montmelas i pana Saint-Julien, brygadiera armii królewskiej (ur. zamek Montmelas 30.12.1744, zm. rue du Faubourg Saint-Honoré 37, Paryż 21.02.1815), syna Franciszka Marii d'Arod de Montmelas, markiza Montmelas, i jego żony Małgorzaty, córki Benedykta Denis de Cuzieu (małżeństwo owo, zakończone separacją, pozostało bezdzietne):

7 AGNIESZKA LUDWIKA DE MONTREUIL. Urodziła się ona 20 maja 1760 w parafii Saint-Sulpice w Paryżu i tego samego dnia została ochrzczona i zarejestrowana jako córka Małgorzaty Haynault i „Ludwika de Montreuil, oficera kawalerii” (postaci fikcyjnej). Ludwik XV przeznaczył dla niej zapis pieniężny, znacznie później umniejszony. W 1774 otrzymała od Ludwika XVI patent szlachecki, a 9 grudnia 1778 w Chaillot wyszła za rodzonego brata swego ojczyma, KACPRA D'AROD DE MONTMELAS, kapitana kawalerii (ur. Paryż 15.09.1747, zm. Montmelas 28.08.1815), syna Franciszka Marii d'Arod de Montmelas, markiza Montmelas, i poślubionej mu Małgorzaty, córki Benedykta Denis de Cuzieu; mieli czworo dzieci. Zmarła 2 września 1837 w zamku Montmelas i spoczęła w mauzoleum rodziny d'Arod tamże.

8 ANNA LUDWIKA DE LA RÉALE. Urodziła się 17 listopada 1762 w parafii św. Pawła w Paryżu i w tymże dniu została ochrzczona jako córka „Antoniego Ludwika de La Réale, kapitana kawalerii” – osoby fikcyjnej. W 1774 wraz ze starszą siostrą uzyskała od Ludwika XVI dyplom szlachecki. 28 sierpnia 1780 w paryskim kościele parafii La Madaleine (św. Magdaleny) wyszła za RENÉ (RENATA) WILHELMA PAWŁA GABRIELA STEFANA DE GESLIN, hrabiego Geslin od 1723 (ur. Saint-Malo, wyspa Vilaine 27.05.1753, zgilotynowany 27.12.1795 lub 24.02.1796 w Paryżu), syna René (Renata) Klaudiusza de Geslin, hrabiego Geslin, oraz poślubionej mu Marii Gabrieli, córki Gabriela Macé de La Villéin. Dochowali się jedyne syna. Anna Ludwika zmarła dnia 30 kwietnia 1831 w swojej rezydencji w Saint-Germain-en-Laye pod Paryżem i została pochowana na tamtejszym starym cmentarzu.

z ŁUCJĄ MAGDALENĄ D’ESTAING, panią wicehrabstwa Ravel, metresą króla w latach 1760–64 (ur. Paryż 10.05.1743, zm. Clermont-Ferrand 7.04.1826), naturalną córką Karola Franciszka d’Estaing, markiza Saillans i wicehrabiego Ravel, marszałka polnego oraz generała porucznika piechoty królewskiej, i Magdaleny Erny de Mirfond; w 1768 wydaną za FRANCISZKA DE BOYSSEULH, kapitana kawalerii królewskiej (ur. 1726, zm. 1807), syna Karola de Boysseulh, hrabiego Boysseulh, majora kawalerii, i jego żony Marii Marty d’Abzac de Mayac de La Douze, córki Henryka d’Abzac, pana Mayac (Franciszek de Boysseulh był wcześniej żonaty z Marią Katarzyną d’Amblard, panią Las Martres, z którą miał dwóch synów – jednego z nich poślubiła później młodsza córka Ludwika XV i panny d’Estaing, o czym dalej; jego małżeństwo z byłą metresą królewską zaowocowało czworgiem dzieci):

9 AGNIESZKA ŁUCJA AUGUSTE (D’AUGUSTE). Na świat przyszła 14 kwietnia 1761 w parafii św. Pawła w Paryżu i tego samego dnia została ochrzczona i zarejestrowana jako córka oficera wojsk królewskich „Ludwika Auguste’a (d’Auguste) i Łucji Cytoyenne” (osób fikcyjnych). Jej mężem został poślubiony 5 grudnia 1777 w Paryżu kuzyn, KAROL DE BOYSSEULH, wicehrabia Boysseulh (ur. 11.11.1753, zm. Fontainebleau 14.01.1808), syn Teofila de Boysseulh, kapitana kawalerii królewskiej, i poślubionej mu Marii Adrianny, córki Wilhelma de Boysseulh, pana na La Forge de Beausoleil; urodziła mu trzech synów. Zmarła 4 lipca 1822 na zamku w Boysseulh.

10 AFRODYTA ŁUCJA AUGUSTE (D'AUGUSTE). Urodziła się 8 marca 1763 w pałacu w Wersalu i tego samego dnia została ochrzczona w wersalskim kościele parafialnym Notre-Dame oraz zarejestrowana jako córka „oficera wojsk królewskich Ludwika Auguste (wedle innych danych d'Auguste) i Łucji Cytoyenne”, postaci fikcyjnych. 21 grudnia 1784 w Paryżu została żoną LUDWIKA JULIUSZA FILIPA DE BOYSSEULH, pułkownika armii królewskiej (ur. Wersal 19.10.1756, zm. więziony w Langers 6.12.1792), syna Franciszka de Boysseulh, kapitana gwardii, i jego pierwszej żony Marii Katarzyny d'Amblard, pani Las Martres, córki Jana Marii d'Amblard, pana Las Martres (drugą żoną Franciszka Boysseulh została w 1768 matka Afrodyty Auguste ↑). Afrodyta Łucja dała życie córce. Zmarła 22 lutego 1819 w Artonne.

z ANNĄ CUOPPIER (COPPIER) DE ROMANS (ROMAN COUPPIER), metresą w latach 1760–65, kreowaną baronową Meilly-Coulogne(s) (ur. Grenoble 19.06.1737, zm. Wersal 27.12.1808), córką Jana Józefa Roman Couppier, adwokata z Grenoble, i poślubionej mu Marii Magdaleny Armand; 30 maja 1772 wydaną za męża za GABRIELĄ WILHELMA DE SIRAN, markiza Cavanac od 1734, oficera gwardii królewskiej (ur. zamek Leuc 20.04.1728, zm. Deux Ponts 1.11.1784), syna Wilhelma Gabriela de Siran, markiza Cavanac, i jego żony Anny Klary de Voisins de Brugairolles (mieli dwoje dzieci):

11 LUDWIK AMAT DE BOURBON. Urodził się 13 stycznia 1762 w Paryżu. Był on jedynym bastardem uznanym przez Ludwika XV i postępującym się królewskim nazwiskiem. W 1774 otrzymał od Ludwika XVI dyplom szlachecki. Dzierżył godność opata komendatoryjnego opactwa pw. św. Wincentego w Metz i z tejże racji zwano go L'ABBÉ DE BOURBON. W 1785 został francuskim ambasadorem na dworze papieskim. Zmarł 28 lutego 1787 w Neapolu, tak jak ojciec na ospę, i spoczął w kaplicy Santa Maria la Nuova w Rzymie.

z JOANNĄ LUDWIKĄ TIERCELIN DE LA COLLETERIE zwaną MADAME DE BONNEVAL, metresą króla w latach 1762(63)–64 (ur. Mortagne-au-Perche 26.11.1746, zm. Saint-Germain-en-Laye 5.07.1779, pochowana w klasztorze urszulanek tamże), córką Piotra Tiercelin de La Colleterie i poślubionej mu Jakobiny Marii Colfort:

12 LUDWIK BENEDYKT LE DUC. Na świat przyszedł 7 lutego 1764 w Paryżu, gdzie w kościele św. Pawła został następnego dnia ochrzczony jako syn „Ludwika Le Duc, oficera kawalerii, i Julii de La Colleterie” (osób fikcyjnych). W 1774 uzyskał od Ludwika XVI dyplom szla-

checki. Poświęcił się karierze kościelnej, był opatem komendatoryjnym w klasztorach św. Marcina w Paryżu oraz u św. Wincentego w Laon – stąd powszechnie zwano go L'ABBÉ LE DUC. Po egzekucji byłego króla w styczniu 1793 domagał się bezskutecznie od Konwentu wydania zwłok celem ich godnego pochówku. Sam został aresztowany w tym samym roku i osadzony w Plessis, lecz wkrótce zwolniono go z więzienia. Decyzją Ludwika XVIII otrzymywał od 1815 rentę pieniężną z listy cywilnej, w 1821 podwyższoną, jednak po akcesji Karola X wstrzymaną; w 1832 Ludwik Filip I przyznał mu na powrót skromne uposażenie. Zmarł w 1837.

Jego pozamałżeńskim synem mógł być:

A MARIA FRANCISZEK LE DUC; ożenił się on i dochował potomków, lecz bliższe szczegóły nie są znane.

z KATARZYŃĄ ELEONORĄ BÉRNARD, metresą królewską od 1768 (ur. Wersal 3.02.1740, zm. tamże 23.02 lub 23.06.1769), córką Piotra Bérnard, dworzanina, i zaślubionej mu Barbe Bernard; 11 marca 1768 w Nogent-sur-Marne wydaną za JÓZEFA STAROT DE SAINT-GERMAIN, barona Monteyran (ur. Walencja 14.03.1729, zgilotynowany w Paryżu 11.05.1794), syna Ludwika Starot de Saint-Germain, radcy królewskiego, oraz poślubionej mu Izabeli Foriel (Roivel):

13 (?) A D E L A J D A FRANCISZKA LUDWIKA DE SAINT-GERMAIN. Urodziła się 23 stycznia 1769 w pałacu w Wersalu i została oficjalnie uznana przez męża matki, który faktycznie mógł być jej ojcem. 31 lipca lub 6 sierpnia 1797 w Walencji wyszła za JANA PIOTRA DE BACHASSON DE MONTALIVET, pana Montalivet, w 1808 kreowanego przez Napoleona I hrabią Cesarstwa, w 1815 mianowanego przez króla Ludwika XVIII generalnym intendentem Korony (ur. Neunkirch-lès-Sarreguemines 5.07.1766, zm. zamek La Grange-Chaumont 22.01.1823), syna Karola Wiktora de Bachasson de Montalivet, pana Montalivet, komendanta twierdzy Sarreguemines, i jego żony Marty Szarlotty Starot de Saint-Germain, siostry Józefa, oficjalnego ojca Adelajdy de Saint-Germain. Dochowali się kilku dzieci; ich syn Marta Kamil de Montalivet był za panowania Ludwika Filipa I ministrem spraw wewnętrznych. W latach 1804–10 Adelajda była damą dworu cesarzowej Józefiny, a w latach 1810–14 cesarzowej Marii Ludwiki. Zmarła 10 marca 1850 w Thauvenay.

z MARIĄ TERESĄ FRANCISZKĄ BOISSELET, metresą króla w 1768 (ur. Paryż 1731, zm. 1.09.1800), córką Piotra Sulpicjusza Boisselet oraz

poślubionej mu Marii Teresy Carouailles; 29 stycznia 1771 w kościele św. Eustachego w Paryżu poślubioną przez LUDWIKA KLAUDIUSZA CADET DE GASSICOURT, chemika i aptekarza, od 1766 członka Akademii Nauk (ur. Paryż 24.07.1731, zm. tamże 18.10.1789), syna chirurga Klaudiusza Antoniego Cadet de Gassicourt i jego żony Marii Magdaleny Szarlotty, córki Antoniego Godefroy:

- 14 (?) KAROL LUDWIK CADET DE GASSICOURT. Urodził się 23 stycznia 1769 w Paryżu i został uznany przez męża matki, który dał mu swoje nazwisko; informacje o ojcostwie króla, przekazane przez barona Thiébault, nie są potwierdzone. Był aptekarzem i chemikiem, a w 1787 ukończył także studia prawnicze. Początkowo orędownik rewolucji, na skutek intryg w 1795 został oskarżony o zdradę i zaocznie skazany na śmierć; przez kolejne trzy lata ukrywał się w Berry. Po uchynieniu wyroku wrócił do Paryża i w 1809 uzyskał od Napoleona I urząd pierwszego aptekarza Cesarstwa. Opublikował kilka książek naukowych (głównie z zakresu chemii); w uznaniu zasług 6 lutego 1821 został przyjęty w poczet członków Akademii Medycznej. Zmarł 21 listopada 1821 w Paryżu i spoczął w grobowcu rodzinnym na Père-Lachaise.

Żoną Karola Ludwika Cadet de Gassicourt była poślubiona 8 stycznia 1789 w kościele św. Laurencjusza (Wawrzyńca) w Paryżu:

MAGDALENA FELICYTA BAUDET, córka Wilhelma Baudeta i jego żony Marii Felicyty Germain. Urodziła się 31 marca 1773, zmarła zaś 26 lipca 1830.

Synowie Karola Ludwika Cadet de Gassicourt (A–B):

- A KAROL LUDWIK FELIKS CADET DE GASSICOURT. Kontynuował tradycje rodzinne i był lekarzem oraz farmaceutą. Urodził się 11 października 1789 w Paryżu, gdzie zmarł 22 grudnia 1881 w Paryżu i spoczął na Père-Lachaise.

Jego żoną została 22 sierpnia 1818 w Paryżu:

KLEMENTYNA ANTONINA DUBOIS, córka barona Antoniego Dubois, chirurga armii Napoleona I oraz akuszera cesarzowej, i jego żony Marii Elżbiety Klementyny, córki adwokata Wilhelma Olivier de Corancez. Urodziła się 12 stycznia 1802, a zmarła w 1835.

Dzieci Karola Ludwika Feliksa Cadet de Gassicourt (I–III):

- I KLEMENTYNA CADET DE GASSICOURT. Na świat przyszła 22 czerwca 1819. 30 kwietnia 1839 poślubiła MARIĘ JÓZEFA NAPOLEONA CAMUSA, lekarza, a w 1861 LUDWIKĄ GENOWEFĘ

„LEONA” JOURNAULT, polityka (ur. 24.02.1827, zm. Sèvres 21.07.1892). Zmarła bezdzietnie 19 czerwca 1870.

II FELICYTA LUDWIKA CADET DE GASSICOURT. Urodziła się ona 8 maja 1822. W 1840 poślubiła FRANCISZKA GORRÉ, lekarza (zm. 17.12.1855), a owdowiawszy, w 1859 wyszła za JANA PAWŁA AUGUSTA DE PINELLI, hrabiego Pinelli (ur. 19.07.1827, zm. 25.04.1893). Zmarła bezpotomnie 5 maja 1893.

III K A R O L JULIUSZ ERNEST CADET DE GASSICOURT. Urodził się 31 października 1826 w Paryżu. Był lekarzem i badaczem chorób dziecięcych. Zmarł 10 czerwca 1900 w Sèvres i spoczął w grobowcu rodzinnym na Père-Lachaise.

Jego żoną została 20 sierpnia 1870 w Paryżu ŁUCJA PERRELET (ur. Paryż 11.10.1840, zm. tam 22.12.1927), z którą miał syna jedynaka:

a FELIKS CADET DE GASSICOURT. Urodził się 29 grudnia 1871 w Paryżu, gdzie w 1899 ożenił się z JULIĄ FABRE (ur. Caen 5.10.1875, zm. Paryż 25.12.1912), która dała mu syna imieniem JAN (ur. Paryż 28.07.1900, poległ pod Coiron 18.10.1914). Zmarł 21 lutego 1953 w Paryżu jako ostatni z rodu Cadet de Gassicourt i zapewne ostatni po mieczu potomek Ludwika XV.

B LUDWIK HERKULES CADET DE GASSICOURT. Urodził się 12 (13) lutego 1794 w Paryżu. Był adwokatem. 10 września 1831 w Paryżu poślubił EMILIĘ ANTONINĘ WIKTORIĘ PATAILLE (ur. Genua 1810, zm. 4.06.1863), córkę Szymona Pataille, prawnika, i jego żony Julii Anny Henryki, córki Henryka Delona. Zmarł 26 lutego 1879.

Córki (I–II):

I FELICYTA CADET DE GASSICOURT. Urodziła się 28 grudnia 1832 w Bar-sur-Seine, zaś 21 lipca 1855 w Paryżu poślubiła JULIUSZA AUROUS, oficera marynarki (ur. 13.02.1825, zm. 10.12.1903); małżeństwo to zaowocowało kilkorgiem dzieci. Zmarła w kwietniu 1897.

II JULIA CADET DE GASSICOURT. Urodziła się 23 czerwca 1834 w Paryżu, gdzie 24 kwietnia 1858 poślubiła EUGENIUSZA FRANCISZKA MASSELIN, oficera (ur. 29.08.1825, zm. 3.08.1903), któremu urodziła liczne dzieci. Zmarła 18 kwietnia 1904.

U W A G A : Najnowszy stan badań wyklucza spośród bastardów Ludwika XV ANTONIEGO, hrabiego Horn (Horne) (zm. 1765),

który jako urodzony w 1735 miał być pierwszym nieślubnym potomkiem króla. Interesujący dla polskiego czytelnika może być fakt, że ów hrabia na rok przed śmiercią ożenił się z Marią Aurorą La Rivière, naturalną córką Maurycego Saskiego, marszałka Francji (nieślubnego syna Augusta II Mocnego), która owdowiawszy poślubiła następnie Ludwika Klaudiusza Dupin de Franceuil i miała z nim syna Maurycego Dupina, ojca pisarki George Sand (właśc. Aurora Dupin).

LUDWIK XVI

1774-1792

Ojciec: DELFIN LUDWIK (← biogr. Ludwika XV, s. 423)

Matka: MARIA JÓZEFA SASKA (← tamże)

Rodzeństwo: (← tamże)

*

Urodził się 23 sierpnia 1754 w pałacu w Wersalu i był od tej chwili tytułowany księciem Berry. Na chrzcie dnia 18 października 1761 otrzymał imiona LUDWIK AUGUST. Po śmierci ojca 20 grudnia 1765 został delfinem Viennois, zaś śmierć dziada 10 maja 1774 uczyniła go królem Francji i Nawarry (jako LUDWIK V), współksięciem Andory; sakra miała miejsce 11 czerwca 1775 w katedrze Notre-Dame w Reims, a dokonał jej arcybiskup Karol Antoni de La Roche. W końcu lat 80. XVIII w. groźba bankructwa państwa zmusiła króla do zwołania Stanów Generalnych (5.05.1789), był jednak przeciwny reformom, a gromadzenie z jego rozkazu wojsk dookoła Wersalu i stolicy poskutkowało wybuchem rewolucji. 6 października 1789 Ludwik wraz z rodziną zostali sprowadzeni do Paryża. Nocą z 20 na 21 czerwca 1791 podjęli nieudaną próbę ucieczki za granicę, lecz rozpoznani w Varennes, zostali zawróceni do Paryża. Po przybyciu do stolicy 25 czerwca 1791 Ludwik XVI został zawieszony w czynnościach przez Konstytuante. 4 września 1791 zaprzysiął konstytucję, przybierając tytuł króla Francuzów. 10 sierpnia 1792 został ponownie zawieszony w czynnościach i trzy dni później uwięziony z rodziną w twierdzy Temple w Paryżu.

Decyzją Konwencji Narodowej 21 września 1792 został zdetronizowany i 11 stycznia 1793 jako obywatel LUDWIK KAPET postawiony przed sądem Konwencji pod zarzutem zdrady państwa w zmo-

wie z obcymi mocarstwami. 17 stycznia 1793 przegłosowano karę śmierci i 21 stycznia zgilotynowano Ludwika na placu Rewolucji (dawniejszy plac Ludwika XV, obecny plac Zgody); w obawie o pośmiertny kult króla, ciało jego natychmiast pogrzebano na cmentarzu parafii Madeleine (św. Magdaleny). W 1815 odnalezione pod wskazanym miejscem szczątki, uznane za prochy króla oraz jego żony, przeniesiono na rozkaz Ludwika XVIII do królewskiej nekropolii w Saint-Denis.

Małżonka Ludwika XVI:

Poślubiona *per procura* 19 kwietnia 1770 w kościele augustianów przy wiedeńskim zamku Hofburg i osobiście 16 maja tego roku w kaplicy pałacowej w Wersalu:

MARIA ANTONINA AUSTRIACKA (LOTARYŃSKA)

Była córką Franciszka I Lotaryńskiego, cesarza rzymsko-niemieckiego, księcia Lotaryngii pod imieniem Franciszka III oraz, jako Franciszek II, wielkiego księcia Toskanii, potomka dynastii Vaudémont (syna Mademoiselle de Chartres z młodszej linii orleańskiej ← biogr. Ludwika XIII), oraz poślubionej mu Marii Teresy, królowej Czech i Węgier, arcyksiężnej Austrii z dynastii Habsburgów. Urodziła się 2 listopada 1755 w wiedeńskim zamku Hofburg i na chrzcie otrzymała imiona MARIA ANTONIA JÓZEFA JOANNA, przy czym po zaślubinach posługiwała się francuską odmianą drugiego imienia – *Antoinette* – co jest tłumaczone jako *Antonina*. 10 sierpnia 1792 została wspólnie z mężem i dziećmi osadzona w paryskiej twierdzy Temple. Od egzekucji małżonka zwana WDOWĄ KAPET, w 1793 została przeniesiona do więzienia Conciergerie. 14 października stanęła przed Trybunałem Rewolucyjnym, który następnego dnia uznał ją winną zdrady stanu w zмовie z obcymi mocarstwami i podżegania do wojny domowej, po czym skazał na karę śmierci. Została zgilotynowana 16 października 1793 na placu Rewolucji (dawniej Ludwika XV, dziś Zgody) w Paryżu. Pochowano ją na cmentarzu parafii Madeleine, skąd w 1815 wraz ze szczątkami męża jej prochy przeniesiono do Saint-Denis.

Dzieci Ludwika XVI (1–6):

- 1 **M A R I A T E R E S A SZARLOTTA**. Urodziła się ona 19 grudnia 1778 w pałacu Wersalskim i była odtąd tytułowana **MADAME ROYALE**. Towarzyszyła rodzicom podczas nieudanej ucieczki za granicę (lato 1791), a później w więzieniu w Temple. W grudniu 1795 została wymieniona na uwieczonych w Austrii republikanów i do zaślubin przebywała na dworze wiedeńskim. 10 czerwca 1799 na zamku w Mitawie (obecnie Jełgawa, Łotwa) wyszła za swego stryjecznego brata **LUDWIKA ANTONIEGO FRANCUSKIEGO**, księcia Angoulême, tytularnego **LUDWIKA XIX** (→ rozdział V, biogr. Karola X); nie mieli dzieci. W 1814 powróciła z rodziną do Francji, lecz po rewolucji lipcowej w 1830 musiała ją ponownie opuścić, tym razem na zawsze. Zmarła 19 października 1851 w austriackim zamku Frohsdorf i spoczęła obok męża w Castagnavizza (obecna Kostanjevica).
- 2 **PORONIENIE**. Miało miejsce w lipcu 1779 w pałacu w Wersalu.
- 3 **L U D W I K JÓZEF KSAWERY FRANCISZEK**. Urodził się 22 października 1781 w pałacu Wersalskim i od tej chwili nosił tytuł delfina Viennois. Zmarł na gruźlicę kości 4 czerwca 1789 w pałacu Meudon opodal Paryża. Został pochowany w Saint-Denis, a jego serce spoczęło w paryskim Val-de-Grâce.
- 4 **PORONIENIE**. Miało miejsce 3 listopada 1783 w Wersalu.
- 5 **LUDWIK XVII** (→ s. 449).
- 6 **M A R I A Z O F I A HELENA BEATRYCZE**. Urodziła się 9 lipca 1786 w pałacu w Wersalu, gdzie umarła już 19 czerwca 1787. Została pochowana w Saint-Denis, a jej serce spoczęło w Val-de-Grâce.

LUDWIK XVII

(1792-1795)

Ojciec: LUDWIK XVI (← s. 445)

Matka: MARIA ANTONINA AUSTRIACKA (← s. 447)

Rodzeństwo: (← biogr. Ludwika XVI)

✧

Na świat przyszedł 27 marca 1785 w pałacu w Wersalu i od tej chwili był tytułowany księciem Normandii. Na chrzcie otrzymał imiona LUDWIK KAROL. Śmierć starszego brata 4 czerwca 1789 uczyniła z niego następcę tronu, delfina Viennois, a 4 września 1791 wraz z przyjęciem przez ojca tytułu króla Francuzów został księciem królewskim (PRINCE ROYAL); ową godność dzierżył do detronizacji Ludwika XVI dnia 10 sierpnia 1792. Po egzekucji ojca 21 stycznia 1793 stał się dla rojalistów królem Francji i Nawarry „LUDWIKIEM XVII” i „VI”. W tym samym czasie rozdzielono go z matką, którą przeniesiono do więzienia Conciergerie, i oddano na wychowanie obywatelowi Simonowi, szewcowi.

Zmarł na gruźlicę 8 czerwca 1795 w Temple i został pochowany w zbiorowej mogile na cmentarzu św. Małgorzaty w Paryżu. Serce Ludwika, wykradzione jakoby potajemnie przed pochówkiem, trafiło w końcu do bazyliki w Saint-Denis (według innej wersji spoczywające tam serce należy do jego starszego brata).

✧

Dnia 21 września 1792 Francję proklamowano republiką.

Na jej czele stanął parlament zwący się początkowo Konwencją Narodową, od 1795 Dyrektoriatem, a od 1799 Konsulatem. Dzierżący urząd pierwszego konsula (od 1802 dożywotnio) Napoleon

Bonaparte, w 1804 przywrócił monarchię i ogłosił się cesarzem Francuzów jako Napoleon I.

Biogramy jego oraz jego sukcesorów na francuskim tronie ukaże kolejny rozdział.

